

כ-2000 צירים מ-114 מדינות, ובהן משלחת ישראל, הסכימו
 פה אחד שעל האדם לשנות את יחסו לסביבה בה הוא חי,
 ממנה הוא מתקיים, ובה תלוי גורלם ועתידם של הדורות
 הבאים ■ זה קרה ביוני 1972, ב"וועידת סטוקהולם לסביבת
 האדם", הכינוס המוצלח ביותר בתולדות האו"ם ■ מה קרה
 מאז לסביבת האדם? לא משהו דרמטי. עולם כמנהגו נוהג

חזון נוסח אחרית הימים סטוקהולם

במיתולוגיה היוונית מסופר כיצד כבשה קסנדרה, בתו היפה של פריאם מלך טרויה, את
 לב אפולו, מלך השירה והשמש. אפולו המאוהב העניק לה את רוח הנבואה, העלמה נטלה
 את המתנה, אך דחתה את חיזוריו. אפולו הנבגד נקם בה וגזר עליה, שנבואותיה יפלו
 על אוזניים אטומות, אף שיתגשמו בסופו של דבר. כך היה כשחזתה מראש את נפילת
 מולדתה, טרויה, בידי היוונים. איש לא האמין לנבואתה, ועל כך נאמר "לא חרבה טרויה
 אלא על שלא האמינו לקסנדרה".

נבואות קסנדרה הפכו שם נרדף לתוכחה קשה, שהשומעים מסרבים להאמין לה. כך,
 למשל, ארע בזמנו לתומאס רוברט מאלטוס, כלכלן וסוציולוג בריטי בן המאה ה-19, הוא
 קבע שהאנושות מתרבה במהירות רבה יותר (בקרן גיאומטרי), מאשר האמצעים הנדרשים
 לקיומה (בטור אריתמטי).

'חוק' מאלטוס' עורר בזמנו - ובמשך עשרות שנים לאחר שפורסם - סולמוס ציבורי וגלי
 ביקורת. המתקפה החריפה ביותר עליו הייתה מצד הכנסייה הקתולית השמרנית. ביקורת
 נמתחה גם על-ידי אנשי מדע ומדינאים. הללו כפרו ב'נבואת קסנדרה' של מאלטוס,
 המזהירה מפני התפוצצות האוכלוסין. כל זאת, עד שבאה ממשלת סין, השולטת על
 חמישית מאוכלוסיית העולם, והטילה לאחרונה הגבלות חמורות על ילודה לא-מתוכננת.
 הסיבות לצעד זה דומות להפליא לאלו שהגדיר בזמנו אבי התיכנון המשפחתי.

**ריבוי האוכלוסין מדאיג כיום את כל מדינות העולם. במערב ובארצות מזרח אירופה,
 צומצמה הילודה באופן משמעותי. מספר מדינות הגיעו לנקודת האפס. ולמרות זאת,
 מומחים צופים התפוצצות אוכלוסין מדאיגה. בתוך עשרים שנה יגדל מספר בני-האדם
 בשני מיליארד. הריבוי המהיר ביותר הוא בעיקר בעולם הנחשל. בדרום מזרח אסיה,
 באמריקה הלטינית ובאפריקה, יש אוכלוסיות מזות רעב, החיות בתנאים תת-אנושיים,
 ללא קורת גג ומים נקיים לשתייה, שלא לדבר על חינוך ותעסוקה, טיפול רפואי או רווחה.
 המשאבים בארצות 'הדרום' המפגר אחר ה'צפון' התעשייתי, מכוזבים על אנרגיה. באחרות
 מהן, מאז 1970, עם העלייה התלולה במחירי הנפט, הוצאה הלאומית לדלק מגיעה לכדי
 60-70 אחוז מתקציבן. חבית נפט שעלתה עד אז 1.80 דולר, עולה כיום, בתחילת 2006,
 מעל 60 דולר!**

הגורם האחר שהורס את כלכלת הדרום, הוא אי-הבנת השפעת יחסי הגומלין בין מעשי
 האדם לבין סביבתו הטבעית, שהיא מקור החיים שלו. אוצרות מים ומחצבים, יערות-העד
 והצמחייה מנוצלים באכזריות עד תום. התגברות התהליך הזה מקרבת את האסון
 הבלתי-נמנע.

סטוקהולם, מראה כללי. מסר נחוץ

מאת יוסף תמיר
 ("דבר", 11 ביוני 1982)

מדברים על "דמוקרטיה אקולוגית"

בעולם מעורער זה אירע לפני עשר שנים מאורע חריג. ביוזמת שוודיה, הרגישה לאיכות הסביבה, התקיימה בתחילת יוני 1972 "ועידת סטוקהולם לסביבת האדם". הייתה זו הוועידה המוצלחת ביותר בתולדות כינוסי האו"ם. כ-2000 צירים מ-114 מדינות, ובהן משלחת ישראל, שכללה את אבא אבן, דוד הורביץ, יוסף תמיר, עזריה אלון ואורי מרינוב, הסכימו פה אחד שעל האדם לשנות את יחסו לסביבה בה הוא חי, ממנה הוא מתקיים, ובה תלוי גורלם ועתידם של הדורות הבאים.

המסר של ועידת סטוקהולם היה נחרץ: החיים על פני כדור הארץ בסכנת בגלל התערבות האדם בנעשה בקליפת כוכב הלכת שלנו. חובה לאזן את הפיתוח ולבצעו ללא הרס. יש לשמור מכל משמר על מקורות המים הנקיים, על האוויר הצח, על האדמה המניבה. יש לשמר את הטבע ככל האפשר, למחזר חומרים משומשים, לצמצם זיהומים ומטרדים לסוגיהם ולהגביר את הפיקוח והפיתוח של אמצעים לשמירה על היקום הנתון בסכנת חורבן איטי, אבל שיטתי. "פיתוח ללא הרס" היה לסיסמת העידן האקולוגי. הגישה החדשה אומצה על-ידי עשרות מיליוני שוחרר סביבה. הממשלות נערכו לעסוק בסוגיות אלו. ב-117 מדינות הוקמו משרדי סביבה ושירותים מתאימים. נוסד United Nations Environmental Program, הגוף הבינלאומי של האו"ם המפעיל תוכניות להגנת הסביבה. בחלקים רבים בעולם החלו מדברים על "דמוקרטיה אקולוגית", כתשובת-נגד למושגים "צמיחה בכל מחיר" או "חברה צרכנית ללא גבולות".

פיתוח תוך הרמוניה עם הסביבה דירבן תעשיות עתירות ידע למניעת מטרדים אקולוגיים, הוליד מפעלים לניטור, לבניית ציוד למיחזור חומרים ולמניעת זיהומים, עודד ענפי ספרות וחינוך מסועפים בכל הארצות המפותחות ואף המתפתחות, וחולל מפנה באורח החשיבה של אוכלוסיות שלמות.

מינימום הרס עצמי

בישראל, שום ממשלה לא דנה במסקנות סטוקהולם 1972, לא ביצעה עד כה שינויים מינהליים ולא הקימה משרד לענייני סביבה, כמקובל כיום ברוב מדינות העולם. אך המודעות לחשיבות איכות החיים והסביבה חדרה לחברה הישראלית. כל המכללות מלמדות כיום לימודי סביבה גבוהים, במערכת החינוך מתחילים ליישם חינוך סביבתי מקיף: הציבור ער ורגיש לפגיעה בטבע, בנוף ובסביבה, ודורש שיקול-דעת בפעילות התיכנון והבינוי. כמו במדינות אחרות בעולם, מניעו אינם פוליטיים או מפלגתיים. מפלגות "הירוקים" שנוסדו בגרמניה, בריטניה וצרפת, צצו ונפלו ברחבי תבל.

עיקר מאבקם של תומכי רשימות אלו הוא נגד נשק גרעיני, תחנות כוח גרעיניות וצמיחה כלכלית מואצת. כוחות אלו נדחפים על-ידי רדיקלים לסוגיהם. אך שוחרר הסביבה ברחבי העולם נושאים את נס איכות החיים והסביבה לא מתוך שלילת הקיים בלבד, אלא להפך, מצמידים את הגנת הסביבה לתועלת שתצמח משימור מקורות החיים. כיום יש בידי האדם האמצעים הטכנולוגיים לפתח, לבנות, להרחיב ולהגביר את הצמיחה הכלכלית, מבלי לערער את האיזון בטבע. לדוגמה, אילו הושקעו בתחנת-הכוח בחדרה עוד 120 מיליון דולר לבניית מתקן לזיקוק האוויר מתחמוצות גופרית, היו השפעות תיפועל התחנה על הסביבה מזעריות והנזק לחקלאות, לתיירות, לצומח ולחי.

בזכות ועידת סטוקהולם והצהרת הכוונות שלה, על סעיפי ההמלצות לפעולה שאושרו על דעת נציגי כל האומות, יכול עולמנו להתקדם לקראת המשך הפיתוח במינימום הרס עצמי. אף-על-פי-כן, סיכויי העתיד הם עדיין בגדר "נבואות קסנדרה", אם לשפוט על-פי דו"ח הבנק העולמי לשנת 1981 ודו"ח "גלובל 2000", שהוגש לנשיא ארצות-הברית. הסיבה לתחזיות הקודרות נעוצה בקצב ובמימדים שבהם פועל האדם בניגוד לאינטרס העליון שלו - הקיום.

משלחת ישראל לוועידת סטוקהולם, יוני 1972. מימין לשמאל: מקס ורון, שגריר ישראל בשוודיה; יוסף תמיר; אבא אבן, שר החוץ ויו"ר המשלחת; דוד הורביץ, נגיד בנק ישראל

יוסף תמיר, אבי אמנת ברצלונה 1974

הישג נדיר ליוזמה ישראלית

הים התיכון בצילום לוויין

רעיון פשוט בתכלית של יוסף תמיר הוליד ב-1972 את אחד המפעלים הבינלאומיים הסביבתיים החשובים והמוצלחים: **אמנת ברצלונה להגנה על הים התיכון מזיהומי דלק ושפכים**. ב-19 ביוני 1972 נפתחה בארמון הבסבורג בווינה, ועידה בין-פרלמנטרית עולמית ראשונה לנושא הסביבתי האקולוגי. היוזמים: האירגונים הלא-ממשלתיים (NGO) בגרמניה, הוועידה נועדה להימשך יומיים, כאשר סדר-יומה נקבע מראש.

ח"כ יוסף תמיר, שנבחר לייצג את ישראל בוועידה, הגיש ליו"ר, לורד קנת מברייטניה, הצעה לסדר-היום בה נאמר: **"הוועידה מחליטה על הקמת גוף של 18 מדינות השוכנות לחופי הים התיכון. הגוף נועד לגונן על הים שמימיו מתחלפים אחת ל-150 שנה, מפני זיהום סביבתי שנגרם מנהרות הזורמים לתוכו משלוש יבשות (אירופה, צפון אפריקה ומערב אסיה) ומפני זיהום ממאות מכליות הפורקות דלקים במליון"**.

מרגע הפצת מיוזמת ההצעה בין צירי הוועידה, פרצה סערה בארמון הבסבורג. נציגי מדינות ערב, מצפון אפריקה וממערב אסיה ומאזור המפרץ הפרסי, נחרדו מהאפשרות של תמיכה ביוזמה ישראלית. אך בתום יומיים של התייעצויות קדחתניות, שיחות שיכנוע, תיווך בין המדינות השונות ומעורבות פעילה של הגרמנים, התקבלה הצעת תמיר ברוב דעות.

בסיום הוועידה ניגש אל תמיר ראש המשלחת הספרדית, ניקולה פרנקו (אחיינו של הרודן הספרדי, גנרליסימו פרנקו) ואמר: "אני מבקש את רשותך ליישם את ההחלטה שנתקבלה". תמיר הסכים ללא היסוס. כעבור שנתיים, ב-1974, נערך בברצלונה טקס החתימה על אמנת ברצלונה, בהשתתפות נציגי כל 18 המדינות השוכנות לחופי הים התיכון ונציגי UNEP, אירגון האו"ם להגנה על הסביבה.

אמנת ברצלונה הייתה לפרויקט ההצלחה הימי הגדול של האו"ם והאיחוד האירופי. יוסף תמיר נבחר לוועדה שסיירה באחדות ממדינות הים התיכון, לצורך תיכנון המאבק במזהמי הפוטנציאליים.

ועידת מונאקו 1975

נציגי סוריה, תוניסיה ולבנון הצביעו בעד יוזמת תמיר

מונאקו ממעוף הציפור

בסוף אוקטובר 1975 התכנסו במונאקו נציגי הפרלמנטים ממדינות הים התיכון והים השחור, לשני ימי דיונים. מטעם הכנסת השתתף ח"כ יוסף תמיר, יו"ר ועדת הפנים ואיכות הסביבה. מטרת הדיונים: לקדם את הפעילות והאמצעים הלאומיים והבינלאומיים למניעת הזיהום המאיים על הים התיכון. סכנה זו גוברת לנוכח התיעוש המואץ של המדינות השוכנות לחופיו והזרמת שפכים לסוגיהם.

הוועידה התנהלה באווירה מעשית ועניינית, ללא גלישה לנושאים פוליטיים. היה בה כדי לדרבן ולהשלים את אמנת ברצלונה 1974. בתנאים אלו עלה בידי נציגי ישראל להגיש תוכנית פעולה כלל-ימית, בת עשרה סעיפים. בחלקם נתקבלו ובחלקם תרמו לגיבוש עמדות, שיש להן משקל רב במאבק להצלת הים מכליה.

יוזמת תמיר להכריז על 1978 כ"**שנת הים התיכון**", התקבלה פה אחד. לפיה, קהיליית העמים השוכנים לחופי הים תיקח חלק פעיל באירועים ובהתוודעות לבעיה, וכן תוגבר עבודת הממשלות והפרלמנטים למען בלימת זיהום הים התיכון.

ההצעה עוררה עניין רב והתנהל סביבה ויכוח ער, שבו נטלו חלק נציגים של גופי האו"ם, מדעני ימים ואנשי משפט בינלאומי. למרבה ההפתעה, נציגי סוריה, תוניסיה ולבנון לא הביעו התנגדות להצעת ישראל וזו נתקבלה, כאמור, פה אחד. רעיונות נוספים של תמיר שהועלו בדיוני ועידת מונאקו:

- להקים מרכז מודיעיני-אקולוגי במזרח הים התיכון, שישרת את עמי האזור בשעת חירום (הצפה בדלק או מקרה חמור אחר).
- לכוון ועדה פרלמנטרית (בהשתתפות מומחים), שתפקידה יהיה לסייר במדינות הנוגעות בדבר ולוודא את יישום החלטות האיגוד הבין-פרלמנטרי.
- לחייב את הפרלמנטים בביקורת הדוקה יותר על המשרדים הממשלתיים העוסקים בהגנה על הסביבה, ולדרוש פעולות נאותות בתחום הים התיכון.
- להתאים את החקיקה הנוגעת להגנת הים בין המדינות המעוניינות.

הצעות אלו ואחרות זכו לתמיכה וצורפו למסמך הסיכום של הוועידה. עוד הוחלט על שיתוף-פעולה בינלאומי מוגבר ברוח סיכומי ועידת רומא 1974, שקראה לביצוע מייד של פעולות להגבלת זיהום הים התיכון ולהתארגנות ליישום מזורז של אמנת ברצלונה משנת 1974. (פורסם ב"מעריב", 6.11.1975)

נשיא ארצות-הברית, ביל קלינטון, נואם בשיבת הפתיחה החגיגית של "אירגון הסחר העולמי"

לא בא לי גלובלי

ההפגנות בחוצות סיאטל במחאה נגד הגלובליזציה הסתיומית בעימותים אלימים עם כוחות הביטחון

מאת יוסף תמיר
(פורסם ב"מסילות סחר",
ביטאון לשכת המסחר
הבינלאומית, ינואר 2000)

אלפי מפגינים שוחררי סביבה פוצצו את הכנס השנתי של אירגון הסחר העולמי בסיאטל, 1999, במחאה על התפשטות הגלובליזציה ובדאגה אמיתית לגורל היקום. עוצמת ההתנגדות הפתיעה את המימסד הפיננסי

דבר מוזר אירע לי בסוף 1999: היה זה בקיבוץ שפיים, יישוב חקלאי שהפך למרכז מסחרי ותיירותי משגשג נוסח ארצות-הברית. כ-3000 אנשי משק וכלכלה, מדעני סביבה ואקולוגיה מהטכניון בחיפה, אישי מדינה ובהם שרת איכות הסביבה, דליה איציק, וצעירים שוחררי איכות סביבה, זומנו ליום-עיון בנושא "עדיפות לאומית בתחום איכות הסביבה בישראל". במוקד יום-העיון עמד מחקר של טובי החוקרים המקצועיים במגוון תחומי סביבה ואקולוגיה, שנערך ביוזמת פורום המשק והכלכלה למען איכות הסביבה, ממנו עלתה תמונת-מצב חמורה: משק המים מתמוטט, הזיהום לסוגיו מחמיר, שוד האדמות והפיכתן לנדל"ן נמשך, העיור כושל, עורקי התחבורה נסתמים וכך הלאה.

בחלל אולם הדיונים ריחפה שאלה נוקבת ואכזרית: כיצד נחיה בתחילת האלף השלישי ואיזו ארץ נוירש לדורות הבאים?

הוטל עלי לנהל את הדיון שנמשך יום תמים. ניצלתי את הבמה המכובדת וחזרתי על ביקורתי השיטתית והעקבית זה עשרות בשנים. אמרתי את אשר על ליבי, "אם האדם המודרני לא ישיביל לרסן את יצר הצריכה המוגזם, את ניצול מקורות הקיום, אם לא יתאים את אורח חייו למגבלות כדור הארץ - אנו בצרה. הדורות הבאים ישלמו את המחיר".

יותר מ-35 שנה אני מנסה להסביר שהאדם מוגבל ביכולתו להשתלט על מקורות הקיום - ורק עתה, בפחח האלף השלישי, מחלחלת התודעה הזו למוחם של מיליונים ברחבי תבל. "במצב דברים שכזה - אמרתי בשפיים - עלולה להתחולל תסיסה. לא ירחק היום ובעולם תפרוץ מהפכה שתנסה להחזיר אותנו לכור מחצבתנו - אל האדמה, שהפכה למשאב כלכלי ספקולטיבי במקום נכס חיוני שבלעדיו אין חיים".

לאחר מכן הוספתי: "בעוד מספר שנים נהיה עדים להתקוממות המונים, במיוחד של הדור הצעיר, שינסה לכוון סדר עולמי חדש. היא תפסיק את הרס החיים באוקיינוסים, תשים קץ להכחדת יערות-העד, תצמצם את זיהום המים הזכים ותקטין את הפגיעה באקלים ובאנוסופרה".

לא חלפו אלא ארבעה ימים, ובסיאטל שבמדינת וושינגטון פרץ המרד. את נס המרד הניפו צעירים שוחררי שיויון חברתי, פועלים החרדים מזרועה הארוכה של הגלובליזציה ומהשתלטות תאגידי הענק על כלכלת העולם, חסידי איכות הסביבה החרדים לגורל היקום, מתנגדי הקפיטליזם הגורם לקיטוב בחברה האנושית ומנציח עוני מחריד של רבע מאוכלוסיית כדור הארץ.

הרקע: הכנס השנתי של אירגון הסחר העולמי (WTO), ישיבת הפתיחה החגיגית פוצצה אלפי מפגינים נהרו לסיאטל מכל קצוות תבל, התעמתו עם כוחות הביטחון והפתיעו בעוצמת התנגדותם את המימסד הפיננסי החולש על המשק והכלכלה הגלובליים.

מאותו יום ואילך שונן במידה רבה סדרי העדיפויות של הבנק העולמי, אירגון הסחר העולמי וקרן המטבע הבינלאומית. האדם, הסביבה, החברה, הפיתוח והממון החלו להצטייר באור שונה, יותר אנושי ופחות חומרי. פיתוח בר-קיימא קיבל תוקף רב יותר.

הישרדות.

כל הררי הפרוטוקולים,
ההמלצות, ההחלטות
והאמנות הסביבתיות אינם
משיגים את המטרה
היעודה. מה שדרוש זה
גוף-על שינהל את כדור
הארץ המותקף, לפי חוקי
שמירת הסביבה. היעד:
עידן סביבתי חדש
הנשען על תפיסת עולם
קיומית והומנית

בינואר 2000, על סף תחילת האלף השלישי, התפרסם בכתב-העת "ירוק כחול לבן" מאמר פרי עטו של יוסף תמיר, שעניינו עתיד האנושות. מאז חלפו חמש שנים. העולם נזעק להציל את אפריקה הגוססת, יבשת אבודה עם 60 מדינות ו-700 מיליון בני-אדם. בחלקים נרחבים של היבשת השחורה אין מים ראויים לשתיה, הרעב מפיל רבבות חללים, שליטים צמאי-דם מחסלים אוכלוסיות שלמות והאיידס משלים את מלאכת ההכחדה. מיליארדים ברחבי תבל התגייסו לעזור את מצפונם של קברניטי שמונה המעצמות הכלכליות, שהתכנסו בסוף 2005 לוועידתם השנתית (G8), באדינבורו, וקראו להם לפעול בדחיפות להצלת אפריקה מכליה. זו רק התחלת העימות בין הקיימות (sustainability) של המין האנושי לבין החשש מהשתלטות חוק הגזנגל עליו. להלן המאמר:

המאה האחרונה של האלף השני מיצתה את מלוא הדימיון וכושר ההמצאה המדעי והאנושי. מה שדרוש לה זה גוף בינלאומי שינהל את כדור הארץ המותקף, לפי חוקי שמירת הסביבה.

אנחנו עדים למשטרים שקמו ונעלמו, לרעיונות מדיניים וחברתיים שפרחו וקמלו. המונרכים הריבוני-מסורתי שבק חיים. האנרכים מעולם לא נסק לגבהים. אביו הרוחני, מיכאיל בקונין הרוסי, היה לאפיזודה. הקולוניאליזם הנצלני רכ-השנים, נרמס תחת רגלי המשתחררים מעול. הקומוניזם, לפי משנתו של קארל מרקס ובביצועם של סטאלין ומאו צה טונג, שויצע את אמות הסיפים של העולם, הולך ונעלם. הקונסרבטיזם קפא על שמריו. הסוציאליזם בגווניו השונים היה למחזה שווא. הליברליזם נותר בשולי האירועים ההיסטוריים.

כך התפנה העולם להשתלטות כלכלית-חברתית המכונה קפיטליזם. משטר חסר מעצורים, הסוגד למולך הממון. סוג של קנוניה גלובלית, המחלקת את האנושות לשתי קבוצות עיקריות - אלה שיש להם ואלה שאין להם, הקפיטליזם פועל לפי חוק הג'ונגל עתיק היומין: החזק טורף את החלש. על קרקע הגידול העשירה שלו (תרתי משמע) צומחים גידולים מסוגם של ג'ורג' סורוס, אשף שוקי-ההון (שהודה לאחרונה שהקפיטליזם רע מיסודו); ביל גייטס, ראש וראשון לעשירי תבל; טד טרנר, אלוף התקשורת העולמית ודומיהם. מי שאינו נמנה עם הון הזה, דינו נידוי חברתי וכליה כלכלית. הבעיה היא ששני המחנות נמצאים באותה סירה. באם לא יחול שינוי מרחיק לכת בניהול חייהם של שישה מיליארד בני-אדם (בעוד 25 שנה יחיו על כדור הארץ תשעה מיליארד), צפוי גורל דומה למחנה 'החברתיים' ול'גוש הקפיטליסטי' כאחת. הזמן קצוב.

בין המדינות המפגרות נמצאים לא רק עמי העולם השלישי, אלא גם מדינה כמו אוקראינה. מדינת ענק זו, העתירה ביערות, שדות חקלאיים ונהרות, הייתה בתחילת המאה אסם המזון של אירופה. כיום, זהו בית-קברות של תעשייה כבדה, מחלידה ומזהמת ללא תקנה, מדינה שנפלה קורבן לכור הגרעיני בצ'רנוביל. כך המצב גם בחלקים נרחבים בסיביר הרחוקה.

אכול ושתה כי מחר נמות

כבמחזה תעתועים ניצב העולם בפני מידבור מתרחב, עיור בלתי נשלט, נדידת עמים המונית והתעללות אכזרית באמא אדמה. המים פוחתים ומזדהמים בקצב מדאיג והצריכה גואה, האוקיינוסים מורעלים והדגה פוחתת, מגוון המינים בתבל מידלדל כדי מחציתו - והיד המשחיתה עודנה נטויה.

החכם הקדמון ישוע בן-סירה, מימי הבית השני, פסק: "במופלא ממך אל תדרוש". בדורנו, אנו חוקרים ודורשים במופלא ואף מצליחים. אנו עדים לקידמה מופלאה בתקשורת, במדעים, בטכנולוגיות, בתעשייה ובחקר החלל. אך בה בשעה, בעולם האחר, באפריקה, בחלקים מאסיה, בדרום אמריקה, העולם שוקע לשפל עמוק.

הסיפור האמיתי

הקייטוב בין שתי התופעות נובע עקב עירעור האיזון בטבע. מקורות הקיום מצטמצמים, אפקט החממה מאיים על סדרי בראשית, שהיו מאז ומעולם בתפוצת החיים על פני האדמה. המערכת כולה בסכנה!

החברה האנושית החלה להתגונן בפני התמורות המאיימות, רק לפני כ-30 שנה. במישור זה, אין לנו במה להשתבח. אנו מציינים עתה מלאות יובל לכינונם של מוסדות בינלאומיים שונים. בארכיונים נאגרו והצטברו אין-ספור פרוטוקולים, אמנות והחלטות, המלצות וסיכומים שנוסחו על-ידי מומחים ומקצוענים ואושרו על-ידי ממשלותיהם. ואולם, בין קבלת ההחלטות לבין יישומן, נותר פער אדיר.

אך להררי החומר שנטחן עד דק בוועידות, כנסים וישיבות, אין השפעה של ממש על המתרשש בביוספירה. אין מעקב ראוי לשמו אחר יישום האמנות, אכיפתן והענשת העבריינים. אין גוף-על שינהל את כדור הארץ המותקף, העולם אינו קורא נכון את הכתובת שעל קיר משתה בלשאצר, או אולי לא הפנים את דברי הנביא ישעיהו, שהתריע מפני "אכול ושתה, כי מחר נמות".

בוועידות בינלאומיות לאיכות סביבה בהן השתתפתי במהלך שלושת העשורים האחרונים, ניסיתי לעשות נפשות לרעיון 'האומבוסדמן האקולוגי העולמי'. כך, בוועידת האו"ם בניו-יורק ב-1994, כך בכנס הסביבה הבינלאומי שהתקיים בפריס שנה לאחר מכן. הצעתי זכתה לכותרת ראשית בביטאון המיוחד שיצא לרגל הכנס, ושם גם נקברה בקול ענות חלושה. אף לא אחת מ-117 המדינות ששלחו את נציגיהן, תמכה ברעיון. הכל יצרו חזית אחידה נגד בקרה חיצונית ו'בעלת שיניים'. בקיפאון הזה טמון האסון העתידי.

העולם זקוק לטלטלה רצינית

בניגוד לכפור השורר בזירה המדינית-פוליטית, ההתעניינות הפילוסופית, המדעית והרוחנית בתופעות איכות הסביבה עולה כפורחת. אירגוני הסביבה בעולם מונים כיום מיליונים רבים של פעילים. הספרות גדושה בחומר מקצועי וחברתי. לעומת זאת, הזירה המדינית נותרה מנוכרת. הדתות הגדולות (להוציא את הבודהיזם, המטיף לשמירה על הסביבה), ממלאות תפקיד שולי ומפגניות פאסיביות במערכה על העתיד. בכנסייה הקתולית, תיכונן משפחה הוא חטא; כך גם אצלנו, היהודים.

הניו-יורק טיימס הקדיש לאחרונה מאמר מערכת לחשיבות האתיקה הסביבתית ועושה האדמה הפורייה. **בין היתר קבע המחבר, שערכי המוסר האנושי אינם עולים בקנה אחד עם ניצול הקרקע המזינה את היקום.** המאמר העלה על נס את אלדו ליאופולד, מדען מחנך, איש-רוח וסופר מחונן אמריקני, שלפני כ-60 שנה כתב חיבור מעמיק על קדושת האדמה, ועל כך שאסור להקנות לה מימד כלכלי.

בתחילת המילניום השלישי זקוק העולם לטלטלה של ממש, כדי שלא ישקע ביוון מצולה. קברניטיו חייבים לשים גבול לגידול בכל מחיר ולצריכה חסרת המעצורים, עלינו להיכון לעידן הסביבתי, הנשען על תפיסת-עולם קיומית והומנית, בו יופעל הקפיטליזם למען הישרדות המין האנושי בעידן הקיימות. עידן זה יחייב את חלוקת העושר בין יושבי כדור הארץ, משימה קשה אך מחויבת המציאות.

בעולם גובר קול הציתונות והתקשורת למען קידום הקיימות האוניברסלית. השבועון Time, בגיליונו המוקדש לנושא "מעבר לשנת 2000", מביע אופטימיות מסוימת, כתנאי שנתגייס למערכה. לדוגמה: ניצול מבול האשפה עד תום, הגבלת הצריכה ושימוש באנרגיה לא מזהמת, שיציל את כדור הארץ ואת האטמוספירה.

הנשיא ביל קלינטון (ביוזמת סגנו, אל גור) פירסם בזמנו צו נשיאותי הקובע, כי לכל הסכם סחר בינלאומי בו שותפה ארצו, יצורפו סקרי השפעה על הסביבה. מהלך מהפכני ללא תקדים. לראשונה בהיסטוריה המודרנית מוצבת הגנת הסביבה בדרגה אחת עם הסחר העולמי. הנה לפנינו תחילת יישום חוקי הסביבה והקיימות.

כבמחזה תעתועים ניצב
העולם בפני מידבור
מתרחב, עיור בלתי נשלט,
נדידת עמים המונית
והתעללות אכזרית באמא
אדמה. המים פוחתים
ומזדהמים בקצב מדאיג
והצריכה גואה,
האוקיינוסים מורעלים
והדגה פוחתת, מגוון
המינים בתבל מידלדל...

ועידה עולמית לתחבורה אורבנית שהתקיימה ב-1983 בליסבון, קבעה:

אין מנוס מהגבלות על תנועת כלי-רכב פרטיים במרכזי הערים

בסוף מאי 1983 נערכה בליסבון ועידה עולמית של הפדרציה הבינלאומית לבינוי ותיכנון, שמרכז השילטון המקומי חבר בה. הנושא המרכזי בוועידה היה "מדגמים חדשים בתחבורה העירונית". הדיונים התלכדו במהירות, לנוכח הניגודים המובהקים בין מייצגי האינטרסים השונים. כך, לדוגמה, מומחי תיכנון תחבורתי ממדינות תעשייתיות המייצרות מכונות, הסתייגו מההצעה להטיל הגבלות על תנועת כלי-רכב במרכזי הערים. לעומתם, אלה שייצגו את טובת תושבי הערים ורווחתם נקטו עמדה החלטית יותר, שביסודה דרשה העדפת תחבורה ציבורית על-פני תעבורה פרטית.

שני מומחים בינלאומיים בתחום זה, פרופ' סוון גונארסון השוודי וסטיב לאולר הדני, הכינו נייר-עבודה הקורא לטפל בדחיפות בהקלת עומסי התחבורה העירונית. ברם, בלחץ נציגי יפן, אנגליה, שוודיה ואיטליה (יצרניות הרכב הגדולות), נמנעו המומחים להמליץ על פיתרונות שיש בהם פגיעה אפשרית בתעשיית המכוניות, שהיא כיום מנוע צמיחה כלכלי מרכזי.

כנציג ישראל, הצגתי בפני הכינוס עמדה חד-משמעית, המציבה את טובת תושבי הערים ורווחתם מעל כל חישוב או שיקול כזה או אחר. ניתן לסכם את הוועידה בהערכת העמדות שבאו לידי ביטוי ובהמלצות כדלקמן:

- הערים (או המדינות) חייבות לתת פיתרונות מקומיים לחנק התחבורתי ולקשיי התעבורה בהן.
- מומלץ לאמץ אמצעי תחבורה ציבורי מוזל ומסובסד (על-ידי המדינה והעירייה), על-פי המודל של לונדון רבתי, במטרה לעודד תחבורה ציבורית.
- יש לתכנן הסעה לערים ברכב פרטי ובתשלום. ניסוי כזה, שנערך בשוודיה ובאזורים כפריים באנגליה, נחל הצלחה.
- הרכבת החדשה מהווה פיתרון לתחבורה מהירה, זולה, בטוחה ויעילה בין הערים.
- ריבוי רחובות סגורים לרכב פרטי, תורם להקלת העומסים ולהקלת מיטורדים סביבתיים.
- יש להרחיב את הפיקוח על החניה באזורי מגורים ולמנוע חניה בגנים, מדרכות וכדומה.
- באזורי מסחר שנסגרו לרכב פרטי, חל גידול של 7-15 אחוזים בפעילות המסחרית. נתון זה מחזק את הקריאה להגבלת כניסת רכב למרכזים עירוניים, מבחינה אקולוגית, תעבורתית וכלכלית גם יחד.
- בראייה הכוללת של נושא התחבורה העירונית, יש להתייחס למדגם החדש מההיבט של תחבורה כשירות האדם. זאת, בניגוד לתפיסה הרווחת בעבר, ולפיה תחבורה היא פונקציה טכנית בלבד.

מאת יוסף תמיר

פורסם בביטאון
השילטון המקומי,
יוני 1983

תנועת קרוניות
בתחילת המאה
הקודמת על
גשר ברוקלין
בניו-יורק
ובקליפורניה.
בצילום למטה:
קרונית מודרנית
בסאן דיאגו

אמריקה עולה על הפסים

לפני ימים מספר ערך היומון האמריקני US Today ראיון עם ראש עיריית ניו-יורק, אד קוין, וכותרתו "ניו-יורק אוהבת אותי יותר מאי-פעם". מי שעושה שבועות מספר בכרך שאד קוין מנהל ביד רמה, יכול לאשר כי ראש העיר פופולרי יותר מתמיד, אף שזו לו תקופת כהונה שלישית. נושא הראיון הם האמצעים הקיצוניים והחמורים הננקטים בימים אלו בניו-יורק, במטרה להגביל ולצמצם את השימוש ברכב פרטי במנהטן. בו בזמן, ניתנת עדיפות לאוטובוסים ומוניות.

מהפכה מרחיקת לכת עוד יותר, מתחוללת כיום בעשרות ערים ברחבי ארצות-הברית. תור הקרוניות חזר לאמריקה. בקליפורניה, בטקסס, בפלורידה ובצפון מדינת ניו-יורק, סוללים דרכים לקרוניות ומניחים פסי מסילה בקצב גובר. ארצות-הברית חוזרת לקרונית (Trolley), אמצעי התחבורה העירוני הקלאסי של תחילת המאה, שירד מגדולתו (ומהכבישים) בשנות ה-30 לטובת המכונית.

הקרונית בת-זמננו שונה. היא בוחקת, צבעונית, ציורית ושובבה. היא עונה על בעיות אקולוגיות וסביבתיות כגון זיהום אוויר ורעש. היא מחייה מרכזי ערים הרוסים וזנוחים. בקיצור, הקרונית היא הלהיט התחבורתי של שנות ה-80.

הקרונית לא פסחה גם על עיר המכוניות דטרויט. "זו תחייה תחבורתית", מכריז יו"ר "החברה האמריקאית לתחבורה ציבורית" בכנס שנערך בדטרויט, בנושא מהפך התחבורה הציבורית בארצות-הברית.

בחוף המערבי מגדירים את המהפכה "תפנית בהובלת האדם", התפנית לובשת צורות שונות: רכבות מונורייל המרחפות על עמודי בטון נישאים, רכבות תחתיות ועליות וקרוניות קלות ואיסיות, ועם זאת נוחות וזולות.

בפורטלנד שבמדינת אורגון מצביעים על הישגים מרשימים. מנהל פרויקט הקרוניות בעיר, מדווח שעלות הנחת קווי המסילה וקווי החשמל לאורך 22.5 ק"מ, עמדה על 14 מיליון דולר לקילומטר, "מחיר סביר ומסחרי בהחלט", כהגדרתו. מה שהפתיע היה ההרכב הבינלאומי של הפרויקט: תיכנון הנדסי בבלגיה, בניית הקרוניות בקנדה, הרכבת המנועים בשווייץ, פסי הקרוניות מבריטניה,

בסנט-לואיס, יוסטון, דאלאס, הונולולו, מינאפוליס, סיאטל ועוד תריסר ערים, מוקמת תשתית קרוניות. עלות ממוצעת לקילומטר פס - 13 מיליון דולר. הבלם העיקרי להתפתחות המפתיעה הוא הריסון התקציבי הפדרלי. "קל לתקן טעות בתיכנון תשתית כבישים מוטורית, לעומת זאת, טעות בתיכנון תשתית קרוניות, זו כבייה לדורות", מסבירים במינהל התחבורה הציבורית בוושינגטון.

הקרוניות הזרימו דם חדש בעורקיהם של אזורים מוזנחים בכרכים, כמו בפאלו, שבצפון מדינת ניו-יורק, לרגלי מפלי הניאגרה. מרכז העיר הישן הפך לעיי חורבות, זוהם והופקר. אחרי סלילת קווי הקרוניות והנהגת הסדרי התחבורה החדשים, באו לבאפלו שנות עדנה. נבנה בו מלך הייט החדש, בנקים הקימו גורדי שחקים וכבר מתוכנן איצטדיון חדש.

50 שנה אחרי שנדחקה
מכבישי ארצות-הברית
על-ידי המכונית, חוזרת
הקרונית החשמלית בגדול.
מומחים מגדירים אותה
"להיט התחבורתי"
של שנות ה-80'

מאת יוסף תמיר
"הארץ", 12 בנובמבר 1986

הצטברות חומר הריסוס אלדרין (aldrin) בגוף האדם, בכמות של כפית, גורמת לסרטן, לפגיעות בעובר ולהפרעות במערכת העצבים. DDT בכמות שבין כפית לכף, מסרטנת ופוגעת במערכת העצבים. די במספר טיפות של פראתיון כדי לפגוע בעובר ולשבש את מערכת העצבים שלו. כמות קטנה של ניטרופן גורמת לעקרות, פוגעת בזרעונים ומסרטנת כפית כלורודין - מסרטנת.

כל אלה, ועשרה סוגים נוספים של חומרי ריסוס פעילים, נמנים עם רשימת הכימיקלים הקטלניים המיוצרים בארצות המפותחות. חומרי הריסוס הללו אסורים לשימוש באמריקה הצפונית ובארצות ייצורם. הם נועדו לייצוא לעולם השלישי.

עמי אפריקה הרעבים, האוכלוסייה המתפוצצת בתת-יבשת אסיה ותושבי אמריקה הלטינית, המתמודדים עם מצוקת מזון, קונים את החומרים הללו. על-פי-הרוב, השימוש בהם אינו תואם את ההוראות, התוצאות הבלתי נמנעות הן חמורות. נזקים כבדים נגרמים לכלכלת הארצות הנחשלות, ונוצרות בעיות בריאותיות ואקולוגיות. אלפים נפגעים, מקורות מים מזדהמים, הקרקע מורעלת ועימה היבולים, בעלי-החיים במשקים והדגה בנהרות ובימים מתפגרים ברבבות.

ענקית הכימיקלים השווייצית Ciba-Geigy נאלצה להודות, שאנשיה ניצלו ילדים ממצריים וממכסיקו לעריכת ניסויים בהשפעת קוטל החרקים גלקרון (galecron), שנועד לריסוס שדות כותנה. הריסוסים הניסיוניים נערכו ב-1967, בסודיות מוחלטת. עתה באה הטלוויזיה השווייצית וחשפה את העובדות. היא התבססה על חקירת מסמכים חסויים ועדויות, שלפיהם רוססו הילדים בגלקרון מטווח אפס, במטרה לבחון אם החומר מסרטן. התוצאות היו חיוביות. כעת מתנהלים מגעים על גובה פיצויים.

פרשת Ciba-Geigy עוררה תגובות נזעמות במדינות, בהן נפוץ השימוש בחומרי הריסוס הקטלניים. שמן למדורה הוסיף אירוע טראגי, בו קיפחו את חייהם 16 בני-אדם באוגנדה. הללו עצרו במסעדת דרכים, מרחק 420 קילומטר מקמפלה הבירה, והזמינו חביתיות. עשרה מהם מתו בז-במקום. הנותרים נפטרו ביסורים קשים בבית החולים. בחקירה התברר שהטבח סיגן את החביתיות בשמן ירקות 'מתובל' ב-DDT...

לא רק באפריקה מתרחשות טרגדיות על רקע רשלנות פושעת. בקליפורניה, נשרפו קרביהם של שני עובדי תאגיד הכימיקלים Occidental, לאחר שנחשפו לחומר החיסוי EDB המופעל כקיסור. הסוכנות האמריקנית להגנת הסביבה הטילה על החברה קנס מגוחך של 53,000 דולר. משפחות הקורבנות הגישו תביעות פיצויים בסכומי-עתק.

חומרי ההדברה קוטלים, למרבה הזוועה, לא רק חרקים מזיקים אלא גם בני-אדם. אבל בעולם השלישי פשוט לא סופרים אותם

כפית אחת של חומר ריסוס

מאת יוסף תמיר
פורסם בעיתון "דבר",
18 באוגוסט 1983

סיבת המוות ידועה ועוד איך

בדצמבר 2005 שודרה בטלוויזיה ידיעה על מותם המסתורי של שחפים באזור מוצא הקישון, נמל חיפה ועמק זבולון. סיבת המוות, נאמר בידיעה, אינה ידועה. אילו טרח הכתב לעיין בממצאיהם של מדעני "חקר ימים ואגמים לישראל" לשנת 2004, הוא היה מוצא את התשובה. הדו"ח מפרט את הרעלים (בהם קדמיום, כספית ומתכות כבדות לסוגיהן) המפזעים במימי הקישון ומפרץ חיפה. שחקי שניזון מדגים ששרדו במים אלה, גזר על עצמו מוות בייסורים.

בבנק ישראל לא שמעו על המהפכה...

הבנק העולמי נטש את
ההגדרה המיושנת של
עושר מדינות ועמים,
המתבטאת בהכנסה
לנפש או תוצר לאומי
גולמי, והוסיף לה
מרכיבים כמו משאבי
טבע, רמת השכלה
ואיכות סביבה. אצלנו,
הבנק המרכזי מפגין
שמרנות בלתי-מובנת

מראשית כינונו של הבנק העולמי, נותבו נתחים גדולים מהשקעותיו והלוואותיו למפעלי פיתוח במדינות העולם השלישי - רובן ככולן ללא עריכת סקרי השפעה סביבתית או כדאיות כלכלית. המיליארדים שהוזרמו למדינות ביבשת אפריקה, בדרום מזרח אסיה ובאמריקה הלטינית, יועדו להקמת סכרים ענקיים ותחנות-כוח בקרבת אגמים מלאכותיים רחבי-ידיים. לצורך זה נעקרו מיליוני איכרים מאדמתם המניבה.

ה'פיתוח' המגלומני יצר בעיות אנושיות, כלכליות ואקו-סביבתיות שלא ניצפו. במהלך השנים התחזר, כי במרבית המקרים, תחזוקת המפעלים וניהולם הייתה כושלת, שלא לומר שעוריינית. תחנות-הכוח נסתמו על-ידי בוצת האגמים, יישובם מחדש של החקלאים המפונים היה כרוך בסיכונים אין קץ. במדינות שנשלחו בידי רודנים, מצאו נתחים מכספי ההלוואות את דרכם לחשבונות הבנק הפרטיים שלהם בשווייץ.

במהלך שנות ה-80 גברה הביקורת על הבנק העולמי ומדיניות הפיתוח שלו. הנהלת הבנק הסיקה את המסקנות המתבקשות ופתחה דף חדש. החל עידן הסיוע המחושב והמבוקר לבלית המידבור, להבטחת מי שתייה למיליונים באזורים בהם מים יקרים מדלק, לבנייה המתחשבת בנוף ובסביבה. הגורם האקו-אנושי והאקו-סביבתי היה יסוד מוסד של פעילות הבנק בשנות ה-90.

שלל הפירסומים והמחקרים מוכיחים, שהמוסד הפיננסי החשוב בעולם למד מהניסיון והפיק לקחים. ביוני 1995 חל מפנה היסטורי, עם מינויו של ג'יימס וולפנדון, בנקאי השקעות אמריקאי, לנשיא הבנק העולמי. הבנק נטש את ההגדרה המיושנת של עושר מדינות ועמים, המתבטאת בהכנסה לנפש או תוצר לאומי גולמי, וצירף לה מרכיבים כגון משאבי טבע, רמת השכלה ואיכות הסביבה. המהפכה הציבה את אוסטרליה, קנדה ולוקסמבורג בראש המדינות העשירות באמת. ארצות-הברית וגרמניה ירדו לעשירייה השנייה. אתיופיה, נפאל ובורונדי צנחו לתחתית הדירוג.

נשיא הבנק העולמי, ג'יימס וולפנדון

אצלנו, למרבה הצער, בבנק ישראל עדיין לא שמעו על המהפכה. עובדה: הבנק נאחז במדיניות שעבר זמנה, הגורסת כי מצב הבורסה, שער החליפין או גובה הריבית הם המרכיבים של עושר המדינה ומעמדה הכלכלי. כל פניותי להנהלת הבנק בנושא, נפלו על אוזניים ערלות. גרוע מכך, בנק ישראל היה זה שעודד, באמצעות מחקר שערך אחד מבכיריו, את מסע חיסול הקרקעות המניבות (קיבוצים, מושבים ויתר בעלי החובות לבנקים המסחריים) והפיכתן לנדל"ן עובר לסוחר. במיליוני השקלים שהרוויחו ממכירת הקרקע החקלאית, הם פרעו את חובם לבנקים.

בצמרת הבנק שכחו את לקח מדינת הצלבנים במאה ה-12 ותחילת המאה ה-13. שליטי הארץ דאז עברו לגור במבצרים, נטשו והפקירו את האדמה ואת עיבודיה. מי שלא מחזיק בקרקע, אין ולא תהיה לו שליטה על המדינה. הצלבנים למדו זאת על בשרם. בישראל כיום, למעלה ממחצית אדמות המטעים, הגנים, הנטיעות העונתיות והשטחים הירוקים, הפכו לאחורי בנייה, כבישים ומפעלי תעשייה. בכל התהליך האנטי-לאומי הזה לא נשמע קולו של בנק ישראל בסוגיות כבדות משקל, כגון: איזה יתרון יש לכביש חוצה ישראל על-פני מסילת רכבת בתוואי זהה? איך פרויקט ענק כזה ישפיע על עתידנו? מה לעשות כדי למנוע זיהום של מי השתייה? מהן השלכות הגידול המדאיג של תחמוצות חנקן רעילות באוויר, על בריאות האוכלוסייה?

לכל אלו, ולגורמים אקו-סביבתיים נוספים, נודעת השפעה ישירה על עוצמתה של מדינה ועל יכולתה להתמודד עם אתגרים כמו בורסה, ריבית ותקציב. הבנק שלנו שותק.

מאת יוסף תמיר

פורסם ב"מסילות סחר",
ביטאון לשכת המסחר
הבינלאומית, דצמבר 1995

מאות מומחי סביבה
מרחבי תבל הגיעו
למסקנה מדאיגה:
תוך שלושים שנה
יהיה מצב כדור
הארץ חמור ביותר

במערכה הזו כולנו מפסידים

בשנת 2050 יגיע מספר בני-האדם החיים על פני כדור הארץ, ל-9.3 מיליארדים. זהו גידול של 50% בהשוואה למספרם כיום. מניין חסרי-הכל בעולם השלישי, ישלש את עצמו. 5% מאוכלוסיית תבל צורכת כיום 25% מהאנרגיה המופקת בעולם. שינוי משמעותי בחלוקה זו אינו צפוי ב-50 השנים הקרובות. הניצול הלא-מאוזן של מקורות אנרגיה ושריפת דלקים סוסיליים המזהמים את הכדור ומה שמעלין, יישאר יציב. בעקבות השתתפותי בוועידות, כנסים ועצרות בינלאומיים (הראשונה בהן, עצרת האו"ם על סביבת האדם בסטוקהולם, יוני 1972), חברתי ניסיון עשיר על מצב הביטחון. הלקח המר הוא, שההחלטות, ההמלצות, הסיכומים והתוכניות לשיפור המצב, נותרו ברובם על הנייר. הגלובליזציה הכלכלית-מוניטרית המעודדת צרכנות וביזבז משובע, הדוגלת ב"תפוס כפי יכולתך", השתלטה על הכלכלה העולמית. עתה ברור לכל שהדוקטרינה הזו פשטה את הרגל. המיליארד ג'ורג סורוס (שעשה את הזנו על-גבי השיטה) מודה כיום בגלוי: "הגלובליזציה עברה מהעולם. יש לכוון שיטה כלכלית-חברתית אחרת, שתאזן את חלוקת העושר בעולם".

המצב בישראל חמור פי כמה מזה של העולם המערבי. תוך הפגנת עיוורון, קהות חושים וזילזול, הנציחה הצמרת הסולית בארץ את העוולות החמורות ביותר כשימור משאבי טבע, טיפול בפסולת, בתחבורה, בעיור ובשאר מרכיבי הסביבה האנושית. משק המים דוהר במהירות אל חורבנו, ולא ירחק היום בו תעמוד המדינה בפני שוקת שבורה, שודדי הקרקעות חוגגים. הסחר באדמה תקלאית הפך לעסק משגשג, ומספר מפירי חוקי התיכונן והבנייה מגיע לעשרות אלפים. קרן אור באפלה סביבתית זו היא הקרן הקיימת לישראל, שנעשה במרוצת השנים כמיליון דונם של עצי חורש ויער - הישג בקנה-מידה עולמי. בזכות מפעל זה נבלם, במידת-מה, תהליך המידבור של ארץ הצבי. זיהום הסביבתי מוליד זיהום חברתי. הפשע בארץ גואה. הפרת החוק והסדר הפכו לנורמה. האלימות בקרב הנוער מגיעה למימדים מבהילים. כמו ידינו יצרנו חברה כוחנית ודוחה. המדיום האלקטרוני, בעיקר הטלוויזיה, תרמו תרומה שלילית ומשמעותית לזירוז התהליך.

השאלון היפאני

כשהקרחונים בקטבים נמסים, אפקט החממה מתעתע באקלים והאדם משחית מעשי בראשית, יום ענק הזכוכית היפאני ASAHI, פרויקט יחיד במינו - איסוף מידע ותחזיות כלל-עולמיות, לשם חיזוי עתיד היקום והאנושות. לפני עשר שנים הוזמנתי להצטרף למיזם, ומאז אני מתמיד לדווח לטוקיו, אחת לשנה, על מצב הסביבה בישראל, באמצעות שאלון מפורט. נושאי השאלון היפאני הם: מצב מקורות המזון ומי השתייה, רמת זיהום האוויר, השחתת הימים הנהרות והאגמים, הפגיעה בדגה ושוניות האלמוגים, העיור, המידבור, דילול היערות, החיסול המהיר של מיגוון בעלי-החיים, אפקט החממה, ניצול האנרגיה, טיפול בפסולות, תחבורה, נדידה מהכפר לעיר.

בשנה האחרונה מילאו את השאלון עוד 684 מומחי סביבה מרחבי תבל. הם התבקשו להגדיר את מצבו של כל אחד מהסעיפים הנ"ל, כלהלן: 1. מצב חמור; 2. מצב חמור ביותר; 3. מצב חמור עד כדי סכנה להישרדות המין האנושי ביום פקודה. עורכי המידע ריכזו את כל התשובות, ניתחו אותן והגיעו למסקנה מדאיגה: "תוך שלושים שנה יהיה מצב כדור הארץ חמור ביותר".

שלא כמו במלחמות מקובלות בהן יש מנצח ומנוצח, במערכה האקולוגית-סביבתית-חברתית, הכל מצויים במחנה המפסידים. עתיד כדור הארץ, והאחריות למה שנותר לצאצאיו, תלויים במה שנעשה כמו ידינו היום.

מאת יוסף תמיר

פרופסור ב"חסינות סחר",
ביטאון לשכת המסחר
הבינלאומית, 2002

3

פוליטיקה
חברה
תקשורת

שרון לתמיר: נגביר את השמירה על הקרקע החקלאית

ב-24 במאי 1979 הגיש ח"כ יוסף תמיר שאילתא לשר החקלאות, אריאל שרון, בנושא הצורך בשמירה על קרקע חקלאית.

בפתח דבריו ציין תמיר, כי באחרונה גובר והולך לחצם של גורמים המעוניינים לקבל קרקעות לבנייה עירונית ולמטרות מסחריות שונות, בהן שטחים המוגדרים בקרקע חקלאית. בנייה ושימוש בקרקע חקלאית למטרות דומות, ציין תמיר, מהווים פגיעה במקורות ייצור המזון לאזרחי המדינה, הואיל ומדובר בנזק בלתי-הפיך ובסכנה חמורה לדורות הבאים, ביקש תמיר תשובה למספר שאלות. שר החקלאות לא ענה ישירות מעל דוכן הכנסת, אלא העביר את תשובותיו בכתב לפרוטוקול.

שאלה: מה שטח האדמות החקלאיות בישראל ומה היה שטחן לפני עשר שנים?
שרון: שטח האדמות החקלאיות המעובדות בישראל (נכון לשנת 1979), הוא כ-4,630,000

יוסף תמיר שלף שוב ושוב את נשק השאלות, במטרה לקבל תשובות לבעיות סביבתיות בוערות. אבל שר החקלאות אריאל שרון, שהיה אחראי גם על משק המים, לא תמיד סיפק את כל הסחורה

שאילות לשר אריאל שרון

דונם. לפני עשר שנים היה היקף השטח זהה. הפסד הקרקעות החקלאיות הנגרם כתוצאה משינוי ייעוד, מתאזן על-ידי הכשרת קרקע חדשה המבוצעת כל שנה.

שאלה: מה הסיכויים להוסיף קרקע חקלאית לעיבוד באזורים שחונים, מדבריים והרריים? שרון: בשנת 1965, עם קבלת חוק התיכונן והבנייה וההכרזה על קרקע חקלאית, שאין לשנות את ייעודה ללא אישור הוועדה לשמירה על קרקע חקלאית, צומצם הכירוסם בצורה משמעותית ביותר.

יוסף תמיר (1979)

שאלה: מהי השפעת הכירוסם והסחף בקרקע חקלאית המנוצלת לכבישים, לבנייה, לתעשייה ולאנרגיה?

שרון: הוועדה מאשרת שינוי ייעוד קרקע בעיקר באדמות מדרוניות בלתי-מעובדות, ורק את החיוני ביותר לצורכי ציבור - כבישים, פיזור אוכלוסיה וכדומה.

שאלה: מה עושה משרד החקלאות כדי למנוע הסבת שטחים חקלאיים למטרות בנייה? שרון: נציגי משרד החקלאות בוועדה לשמירה על קרקע חקלאית, עומדים על המשמר למנוע שינוי ייעוד לקרקע חקלאית. משרד החקלאות רואה בשמירה על הקרקע החקלאית חובה לאומית עליונה, שתבטיח את המשך הייצור החקלאי לאוכלוסייה המקומית ולייצוא.

שאלה: מה עושה משרד החקלאות כדי למנוע עירעור המאזן (שכבר הופר) לגבי בנייה על שטחי פרדסים, מטעים, מיזרע וכדומה?

שרון: הודות לחוק התיכונן והבנייה ומאזן הפעלתו כאמצעות הוועדה לשמירה על קרקע חקלאית, נחשבת מדינת ישראל כמדינה מתקדמת ביותר בשטח זה. אנו מצויים להתמיד ולהגביר עוד יותר את השמירה על הקרקע החקלאית ולעמוד מול כל הלחצים.

שרון לתמיר: עד שנת 2000 נוסף 500 מיליון ממ"ק מים

ב-24 באוקטובר 1979 פנה ח"כ יוסף תמיר מעל דוכן הכנסת לשר החקלאות, אריאל שרון, והציג לו ארבע שאלות בנושא תכנון משק המים הלאומי ומצב זיהום מי הכינרת.

שאלה: מה עושה נציב המים על-מנת לצמצם את הביזבז הקיים בצריכת המים?
שרון: נציב המים קיצץ במכסות המים והוא נוקט שורת פעולות הסברה, בשיתוף עם השילטון המקומי, שמטרתן לצמצם מרצון את הצריכה הביתית. בין היתר, הועלו מחירי המים מה-1 בינואר 1978, מעבר לעליית מדד המחירים הכללי.

שאלה: אלו אמצעים נקט השר כדי להתאים את הצריכה בעתיד למצב משק המים הנוכחי?
שרון: כל ההקצאות הזמניות הופסקו ונציב המים מקפיד על שימוש במיכסות בגבולות התיכונן. כמו כן, ננקטות פעולות פיתוח ארוכות טווח, שתכליתן הגדלת היכולת לעמוד במשברים אקלימיים.

שרון ליד שולחן הממשלה ומעל דוכן הכנסת (1979)

המים נמצא במשבר חמור. האם אתה צופה קיצוצים באספקת מים לצרכים השונים, כדי למנוע שאיבת יתר ממי התהום?

שרון: לפני שנתיים הבאתי את נושא המים לדיון בממשלה. במשך תקופה ארוכה, מאז הקמת המוביל הארצי, לא בוצעה במדינת ישראל פעולה לתוספת משמעותית של מים למיגור החקלאי, העירוני והתעשייתי. באותה ישיבת ממשלה הגשנו תוכנית ארוכת טווח לעשר שנים, בהשקעה שנתיית של מיליארד לירות תוכנית זו נועדה להוסיף עד שנת 2000 עוד כ-500 מיליון מטרים מעוקבים מים, רובם מי שפכים מטוהרים. הממשלה אישרה את התוכנית והיא נמצאת בביצוע זו השנה השנייה.

הממשלה הועמדה על חומרת העניין והוצגו בפניה התוכניות. הממשלה נתבקשה על-ידי לא לקצץ בתקציב פיתוח המים, חרף הקשיים הכלכליים. עוד הוחלט כי נציב המים ידווח לממשלה, אחת לשנה, על מצב משק המים והתקדמות התוכנית.

שאלה: דו"ח של נציבות המים במינהלת הכינרת, שכותרתו "שמירת איכות המים באגן ההיקוות של הכינרת ומניעת זיהום המקורות על-ידי ביוב", מתריע מפני סיכון מוחשי הנשקף לטיב המים ואיכותם. כבר עתה מוזרמים כ-40 מיליון ממ"ק של מי ביוב בשנה לאגם הכינרת, המספיק כ-40% מתצרוכת המים של המדינה, וצופים כי הכמות תעלה ל-45 מיליון ממ"ק לשנה. מצבן של 45 מערכות הביוב שאמורות לתת מענה, הינו עגום ביותר. מה עושים משרד החקלאות ונציב המים ליישום מימצאי הדו"ח הנ"ל?

שרון: נציבות המים נוקטת פעולה מרחיקת-לכת, שאמורה להתבצע החל משנת התקציב הבאה: ניקוז כל זרימות הביוב הגולשות מן הגליל ובקעת החולה אל הכינרת למאגר גדול, מאגר עינן, לצורך שימוש חוזר. פעולה זו תפתור באופן מקיף וכולל את בעיית זיהום הכינרת על-ידי שפכים.

אפשר למצוא אנשים רבים בלתי ישרים, בלתי מוסריים וחסרי שיקול דעת. אבל הריהם אסצי לב להפליא (אפלטון)

אלוף ההתנתקות

הצטרפותו של אלוף (מיל.) אריאל שרון למפלגה הליברלית בשנת 1973, הישר משירותו בצבא, סימנה את תחילת המסלול הפוליטי הבלתי-שיגרתי שלו. אישים בצמרת הליברלים ניסו, משום-מה, להסוות את המגעים שקיימו עם שרון. נראה שפיקפקו בכנות כוונתו להיות חלק ממפלגה, שבמהותה הינה מפלגת מרכז אורחית, יורשת הצינונים הכלליים. באותן שנים, מרבית ראשי הרשויות המקומיות, פרט לירושלים, חיפה ורעננה, היו נציגי הצינונים הכלליים. ואולם, מעמדה של הציונות הכללית בזירה הארצית היה נחות, למרות שייצגה נאמנה את המעמד הבינוני שנדחק על-ידי כוחות השמאל. מחנה מפלגת המרכז נשען על העצמאים, הפרדסנים, התעשיינים ובעלי הבתים, מצד אחד, ובעלי המלאכה ואנשי המקצועות החופשיים, הסוחרים והזעירים, מצד שני, ביחד עם הדור הצעיר של בני המושבות, שלא מצא את מקומו בשמאל.

לרוע המזל, איבדה המפלגה בתוך עשור את צמרתה המובילה. ישראל רוקח, ראש עיריית תל-אביב-יפו, נפטר במפתיע באמצע שנות ה-50. כעבור מספר שנים חלה פרץ ברנשטיין, נשיא המפלגה ומנהיגה הרוחני (שר המסחר והתעשייה הראשון בממשלת ישראל) ופרש. האבידה הגדולה ביותר הייתה פטירתו של יו"ר המפלגה ושר התחבורה לשעבר, יוסף ספיר, ב-1972.

השתלטות השמאל על המדינה הצעירה, הסתייעה בתופעה שנודעה בכינוי "הגוש של תל-אביב" בראשות שרגא נצר. דוד בן גוריון היה מנהיג בעל שאר רוח, ברל כצנלסון נשא את חזון הסוציאליזם הישראלי הקלאסי ואילו שרגא נצר היה המוציא לפועל ועסק בתאכלעס. במילים אחרות, פרוטקציה בסידור משרות. ללא פתק של "הגוש" ועליו החותמת אג"ש (אנשי שלומנו), לא ניתן היה להתקבל לעבודה במנגנון התופח של המדינה ומוסדותיה. בניסיון להתמודד עם התופעה הקימו הצינונים הכלליים את "אירגון העובדים הצינונים הכלליים" שהסתפח להסתדרות. בראשו עמד ד"ר אלימלך רימלס.

בגין: "גנרל מזהיר, אדם נתעב"

יש לשער שאריק שרון הבחין בחלל הריק שנוצר בצמרת המפלגה הוותיקה בתולדות הציונות, והניח כי לא יתקשה להתברג לתוכה ולהשתלט עליה. מי ששיבש לו את התוכניות היה ח"כ מנחם בגין, מנהיג תנועת חירות, שבשנת 1965 הקים עם הליברלים את גח"ל (גוש חירות-ליברלים).

יחיאל קדישאי, מזכירו האישי של מנחם בגין, סיפר לתמיר כי אריק שרון הציע לראשי הליברלים להדיח את בגין מראשות גח"ל. ההצעה נדחתה על הסף. מן הראוי להדגיש ששתי המפלגות שהרכיבו את גח"ל לקראת הבחירות לכנסת השישית, נמנעו מלשבץ

זמן קצר לאחר שפשט את המדים, ניסה אלוף פיקוד הדרום (מיל.) אריאל שרון לכבוש את מעוז המפלגה הליברלית, כאילו הייתה עוד יעד צבאי. דווקא כאן נתקל בהתנגדות ונאלץ לסגת ■ שמחה ארליך,

יו"ר מזכירות המפלגה, הגדיר אותו כ"פרימדונה של אימפולסיים" וראה בו "מעמסה אלקטורלית" ■ יוסף תמיר גרם לו לאבד את העשתונות

המפלגה הליברלית

שלומציון

גח"ל
גוש חרות-ליברלים

הליכוד

קדימה
מנהיגות חזקה לפיתוח

הצינונים הפוליטיים של שרון

בגין על שרון: "גנרל מזהיר, אדם נתעב"

ה"כ לשעבר יוסף תמיר מספר בראיון למוניטין על התדרדרותו של מנחם בגין: "הוא יושב מסוגר בעצמו. לא יכולתי לראות את המחזה הסוריאליסטי בו ממלא בגין תפקיד של מומיה"

- 1 יולי 1973. אריאל שרון, משוחזר סרי מצה"ל, מודיע במסיבת עיתונאים על הצטרפותו לחיים הפוליטיים
- 2 אוגוסט 1973. עזר וייצמן עוזר בעד אריק שרון לנוש את ישיבת הנהלת גח"ל בבית ד'בוטניסקי, לאחר עימות מילולי עם יוסף תמיר
- 3 אוקטובר 1985. כותרת ביומון "חדשות" המדברת בעד עצמה
- 4 אוגוסט 1977. מנחם בגין ושר החקלאות שלו, אריאל שרון, בימים שבהם עדיין שורה בין השניים אידיה
- 5 תחילת שנות ה-50'. לוחמי יחידה 101 המהוללת בצילום עם משה דיין. שרון עומד שני משמאל

יוסף תמיר, בתוקף תפקידו כמזכ"ל המפלגה ויו"ר מחלקת האירגון, גרס שאין קיצור-דרך למנהיגות, ויש לעבור תקופת תניכות מפלגתית. לשרון אצה הדור, ולכן מצא את דרכו החוצה. הקריקטורה של זאב (הארץ, סוף 1973) מתארת את ניסיון ההשתלטות של צמד "השודדים" אריאל שרון ועזר וייצמן, על המפלגה. במהלך השוד הם לוקחים ארבעה בני-ערובה - מנחם בגין, הזועם מול שמואל תמיר שירד לחייו; ד"ר אלימלך רימלט המפגין אדישות למתרחש ויגאל הורוביץ מ'הרשימה המסלכתית' שנדחק לפינה - ומסתגרים איתם בכספת. יוסף תמיר, מחוץ לכספת, מגלם את תפקיד 'שומר החומות' של גח"ל.

ברשימותיהן לכנסת אלופי צבא לשעבר. בשתי המפלגות הייתה הסתייגות נמרצת מ"יבוא" של מועמדים, שלא צמחו מתוך שורות החברים. הרקורד הצבאי המפואר שלו (מפקד יחידה 101, מפקד מבצע הצליחה של תעלת סואץ בשלהי מלחמת יום הכיפורים). הניסיון של בגין לשלב את שרון בממשלה התקבל בעין יפה. מבצע ההתנחלויות מעבר לקו הירוק, עליו ניצח שרון, התבצע בתיאום מלא איתו. ואולם, כששרון התמנה לשר הביטחון וניהל את המלחמה בלבנון, התוודע בגין אל הפן האחר שלו, לימים (לפי העיתונאי דן מרגלית) אף אמר עליו: "שרון הוא גנרל מזהיר, אבל אדם נתעב". הישגיו הצבאיים תרמו רבות לקיצור מסלולו הפוליטי והנחיתו אותו היישר לצמרת השמרנית של מפלגת המרכז. ואולם, מהלך זה נתקל בהתנגדות של אנשי הציונים הכלליים במפלגה הליברלית. בשיבות ההנהלה לא גילה שרון שמץ של מקוריות ולא תרם לדיון האקטואלי. עיקר דבריו נסבו על 'איך להוות כוח', 'לגבש מחנה' וכדומה. הוא לא התעניין בנעשה במפלגה ובסניפיה, ועד מהרה הצטייר כנטע זר, נטול כל מטען רעיוני. כשקיבל ב-1973 כרטיס חבר של המפלגה הליברלית, קידם את פניו יושב-ראש המזכירות, שמחה ארליך, במילים חמות: "זה יום גדול, אני מאושר" שרון נבחר ליושב-ראש ועדת חוק וביטחון של הליברלים. אך הוועדה מעולם לא זומנה על ידו. לעומת זאת, שרון טרח להבליט את כישוריו בפוליטיקה פנימית, במגעים שניהל עם ראשי מפלגות 'נוסיות', בהם שמואל תמיר,

אלוף ההתנתקויות

הארץ

יום רביעי 3 באוגוסט תשס"ו 1 באוגוסט 1999

לא לשרון

מזר ימחו חבירי חליסוד את מבורם חורם, שדחה גם מבורם של האופוזיציה לממשלת ברק, רשותה של האופוזיציה, כמו גם מבורם של השרותים הישראלים בשנים הקודמות, ייקבעו לא תעם על ידי הבורות האת, אם ייסור מבורם שיוכל למסר את הממשלה באופן ענייני, ללא חשק, ללא דמגוגיה ומכלי לעודד שטאה לשטח, תהיה זו מבורה מבורם.

בבורם מבורם המסר במבורות האופוזיציה במבורה רבה כשל חסר אסטרטגיה. מבורם זו המבורה בארץ שרון תהיה חורה למבורות שיש לה המבורה התגבורת מבורה, האלי וזו מור קטנה המפורסמת. בענייני חלק מבורי חליסוד שרון חוא המסכס של מבורה, האלי אפילו מכלא מסכס המסכס. מבורה בשרון מפורסמת מבורה על המסר של מבורה במבורות.

חור מבורה שרונה נשענה על עבורה, שרון היה אחר מבורם המבורים של מבורה עי שהחלים להיות חורם. גליון התגבורות המבורות של ארץ שרון מבורם בארץ, מבורם רון מבורם מבורה שרונה נגד "הארץ" מבורה חורם מבורה מבורם כי שרון חוא הארץ שהחקה את מבורה בגין בשנת 82 בארץ למבורות של מבורה לבנה, חוא "ניצל את אמונו של חורם הממשלה זו חוא המבורה" כפי שגורם מבורם חורם, "חורם חורם המבורים על מסר האבורות ועל מצב המבורה בשטח".

קבורה חוא ארץ נשכור מבורי חליסוד חורם צעירים, ולכן מבורם המבורים של מבורה עי שהחלים להיות חורם. גליון התגבורות המבורות של ארץ שרון מבורם בארץ, מבורם רון מבורם מבורה שרונה נגד "הארץ" מבורה חורם מבורה מבורה כי שרון חוא הארץ שהחקה את מבורה בגין בשנת 82 בארץ למבורות של מבורה לבנה, חוא "ניצל את אמונו של חורם הממשלה זו חוא המבורה" כפי שגורם מבורם חורם, "חורם חורם המבורים על מסר האבורות ועל מצב המבורה בשטח".

קבורה חוא ארץ נשכור מבורי חליסוד חורם צעירים, ולכן מבורם המבורים של מבורה עי שהחלים להיות חורם. גליון התגבורות המבורות של ארץ שרון מבורם בארץ, מבורם רון מבורם מבורה שרונה נגד "הארץ" מבורה חורם מבורה מבורה כי שרון חוא הארץ שהחקה את מבורה בגין בשנת 82 בארץ למבורות של מבורה לבנה, חוא "ניצל את אמונו של חורם הממשלה זו חוא המבורה" כפי שגורם מבורם חורם, "חורם חורם המבורים על מסר האבורות ועל מצב המבורה בשטח".

ב-6 בינואר 2006 לקה ארץ שרון בשבץ מוחי, שקע בתרדמת ממושכת ויורד מהבמה הפוליטית. ישראל איבדה לוחם ללא חת ומנהיג מדיני שנוי במחלוקת. כהונתה לכן, מצטט תמיר את מאמרו המערכת של "הארץ" מה-1 בספטמבר 1999, עורב בחירתו של שרון כמנהיג הליכוד. כותרת המאמר ("לא לשרון") מדברת בעד עצמה. בין היתר נאמר בו: "גם בעשור האחרון שרון הטביע חותם שלילי על המשורדים בהם כיהן: בנייה ציבורית חזקתה כשר השיכון, עידוד הקמת מאחדים בגדה כרי לשבש את המשא-ומתן עם הפלסטינים". מסקנת כותב המאמר: "שרון הוא בחירה גרועה"...

1 ינואר 1970. יוסף תמיר, חבר ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, עם אלוף ארץ שרון, במהלך סיור של הוועדה בסיני

2 אוגוסט 1979. שרון בשיחה עם ח"כ שמואל תמיר. ביניהם: שמחה ארליך, מעריץ של שרון ששינה עד מהרה את דעתו

3 מרץ 1974. חבר האופוזיציה שרון תוקף מעל דוכן הכנסת את מדיניותה של ממשלת רבין

4 יולי 1979. שרון עם דוד לוי, חברו למפלגה, במצודת זאב בתל-אביב

5 אוגוסט 1977. שר החקלאות חסרי שרון בשיחה עם אהרן ברק, היעץ המשפטי לממשלה

צבי שילוח, אברהם יזפה, משה שמיר ויגאל הורוביץ. לא פעם הוזכר שהוא הגיע לפוליטיקה משום שלא נבחר לרמטכ"ל.

לא חלפו אלא ארבע שנים ואותו ארליך אמר על שרון, בראיון לעיתונאי רפאל בשן (ידיעות אחרונות, 22.4.1977), מילים 'חמות' מסוג אחר: "הצרה עם אריק שרון שהוא שומע רק את עצמו. אני חושש בעיקר מחוסר אמינותו ויציבותו הפוליטית, חששתי כי בעזרתו הוא יצבור כוח ואחר כך יחצה את הקווים אל המערך, אצלו זה הדבר הכי קל. נוכחתי לדעת כי שרון איננו מבדיל בין אור לחושך, בין עיקרון לאינטרס אישי..."

ארליך הוסיף בנימת ליגלוג: "לגבי אריק קיימים בעולם רק שלושה אלמנטים - השמיים והארץ ובאמצע אריק שרון. כל השאר לא מעניין אותו. הוא פרימדונה של אימפולסיים, אינו מסוגל לעבודת צוות, הוא אומנם מצביא גדול, אך אינו מתאים בשום פנים ואופן לפוליטיקה. אני לא מחשיב אותו כלל כאיש פוליטי ציבורי... אילו שמע לעצתי היה חוזר לחווה שלו ומגדל כבשים. פוליטיקה היא לא השטח שלו".

רפאל בשן מגלה כי כבר בשנת 1969, כשהיה עדיין אלוף פיקוד הדרום, "ישב אריק עם יוסף ספיר ומנחם בגין וסיכם איתם על צירופו לרשימת גח"ל כמועמד לכנסת. הם גם שתו לחיים. הוא היה אמור להשתחרר מצה"ל כעבור שבוע ולהתחיל בפעילות מדינית". בהקשר זה מספר שמחה ארליך: "לא חלפו שעות ארוכות והקוניאק ששתו הפך למים. אריק שרון הודיע בכתב ליוסף ספיר שהוא איננו מוכן להיכנס למסגרת פוליטית בראשותו של מנחם בגין".

בפיקוד צה"ל היו התפתחויות. שר הביטחון דאז הודיע לשרון, כי החזרה בינו לבין צה"ל לא יחודש. "שרון שובץ במקום השישי ברשימת גח"ל לכנסת והפך להיות איש צמרת הליכוד", ממשיך ארליך ומספר בראיון לבשן. "יום בהיר אחד נודע שהוא מתפטר מהכנסת והופך להיות משרתו ויועצו של יצחק רבין".

אלוף פיקוד הדרום הפך בהדרגה לאלוף ההתנתקויות, ששיאן בשלהי 2005, עת התנתק מהליכוד והקים את מפלגת קדימה.

"אתם פיטפטתם, אנחנו שפכנו את דמנו!"

באוגוסט 1973 כתב יוסף תמיר לרעייתו נעמי מכתב אישי, ובו תיאר את שרון במילים אלו: "אריק שרון איננו איש מפלגה במובן המקובל של המילה. אין לו נאמנות חברית למסגרת והוא פועל בלא מעצורים. הדחף היחיד שמניע את האיש המגושם, השאפתן ועטור התהילה הצה"לית, הוא קידומו האישי במהירות האפשרית... שרון מצטייר 'כעושה צרות' המפיל את דרכו בשיטות בלתי-מקובלות" (פורסם בספר "מאחורי הקלעים", 1991). בעזרת שיטות אלו פילס שרון את דרכו לראשות הממשלה בשנת 2001. סייגונו הולם להפליא את התיאור של תמיר במכתב לעיל.

באחת משיחות הנהלת גח"ל הגיב תמיר לדבריו של שרון והזכיר לו שהוא "יושב בהנהלת

יוסף תמיר: ההתנחלויות הן משה מדיני

ראש הממשלה, מנחם בגין, שריו באופוריה לאומית, ראה עצמו כמגשים חזון ארץ-ישראל השלמה של מורו ורבו, זאב ז'בוטינסקי, בה בעת, שר החקלאות שלו, אריאל שרון, ניהל את מבצע ההתיישבות היהודית ובחברון וכלב יישובים ערביים בגדה, בלהט משיחי. זה היה בסוף שנות ה-70 של המאה הקודמת.

היחיד שלא נגרר ולא נסחף בגלי ההתלהבות, היה ח"כ יוסף תמיר, חבר החטיבה הליברלית בליכוד. לא חלף זמן רב ותמיר פרש מהליכוד, את החלטתו לפרוש נימק מעל דוכן הכנסת בכך ש"התנחלות בלב האוכלוסייה הערבית הנה משה מדיני".

עמדתו התבססה על אמנה עליה חתמו חירות והמפלגה הליברלית באביב 1965, עם ייסוד גחל (גוש חירות-ליברלים), לפיה תמשיך חירות לדגול בחזון רעיון ארץ-ישראל השלמה, תוך הסתייגות של הליברלים מכך.

בתנופת ההתנחלות איבד הדור הצעיר של הליברלים את עצמאותו, והפך לגרורה של חירות, תוך הפגנת רפיסות, הציונות הכללית הליברלית ההיסטורית, נעלמה מהזירה הפוליטית של מדינת ישראל.

מפלגה ולא במטה הכללי של צה"ל וכי בא אל המוכן". שרון הסמיק, הלם בכעס על השולחן ונהם: "כשאתם ישבתם ופיתפפתם, אנחנו שפכנו את דמנו" אחר-כך קם ויצא מהחדר בשריקת דלת, עזר וייצמן ושמונה ארליך מיהרו אחריו, לפייסו ולהחזירו לשיבה.

לא חלף זמן רב ואריק שרון נטש את המפלגה הליברלית, בלי להיפרד מאיש, הקים מפלגה משלו, **שלומציון**, תנועה להשגת **הציונות**, ורץ במסגרתה לכנסת. התוצאות היו מאכזבות, שני מנדטים בלבד. חברו לסיעה, ח"כ יצחק יצחקי, פרש ונימק את צעדו בכך ש"אי-אפשר לעבוד עם שרון". מפלגת **שלומציון** נעלמה מהמפה.

היטיב לסכם את המהלך הקיקיוני הזה שמחה ארליך, באותו ראיון לרפאל בשן: "מה דעתי על תנועת **שלומציון**? זו סתם פארסה חולפת. כבר אמרתי לאריק בכל גילוי הלב, כי בליכוד קיימים חששות שאחרי הבחירות, בסיטואציה שתהיה נוחה לו, הוא יעבור יחד עם אנשיו למערך, אריק הוא מעמסה אלקטורלית ואם חייבתי בזמנו את שובו לליכוד, היה זה כדי לספק את רצונם של כמה חסידים שוטים שלו המצויים בתוכנו..."

"הנאמנות הטוטאלית" של המשפחה מחוות השקמים

בתחילת 2006 הורשע עומרי שרון, על-פי הודאתו, בשורה ארוכה של עבירות על חוק המפלגות ועל חוק העונשין, ונדרן לתשעה חודשי מאסר בפועל. **העבירות נעשו בשנת 1999, במסגרת המאמץ לסייע לאביו, אריאל שרון, להיבחר לראשות הממשלה.**

במצעד עדי האופי שהתייצבו בבית-המשפט ללמד זכות על הבן, קודם מתן גזר-הדין, בלט העיתונאי ארי שבית ("הארץ"), שיצא מגידרו לסנגר על שרון ג'וניור, "אתוס נאמנות לאב", תיאר שבית בלשון רכה את דפוס ההתנהגות המפוקפק שאימץ לעצמו אריאל שרון, תחילה בשירותו הצבאי ובהמשך בחיים הפוליטיים, ולאורו גידל את בנו.

המשפחה מחוות השקמים? ניתן להגדירה בפשטות: כל האמצעים כשרים בדרך להשגת המטרה.

הדבר מזכיר את האמירה המפורסמת של צ'ארלס ווילסון, שר האוצר האמריקני במימשל הנשיא אייזנהאואר, באמצע המאה הקודמת, ווילסון, שכיהן קודם לכן כנשיא חברת הענק **ג'נרל מוטורס**, טען שמדיניות האוצר משתתת על העיקרון "מה שטוב לג'נרל מוטורס, טוב לאמריקה". משפחת שרון, כך נראה, אימצה עיקרון דומה ופעלה לאור האמירה "**מה שטוב לחוות השקמים - טוב לישראל, ומה שטוב לישראל, טוב לחוות השקמים**". עוד בטרם יבשה הדיו על גזר-הדין של שרון הבן, וכבר נחשפו "יומני עומרי", ובהם דיווחים מפורטים על פעילותו הפרלמנטרית 'האמיתית' - סידור סיטונאי של ג'ובים לאנשי שלומציון, אכן, השחיתות בהתגלמותה.

עומרי ואריאל.
ססן על אבא
שייתן לו כתף

בשלושים ושלוש השנים שחלפו מאז הוקם מוסד האומבודסמן הישראלי, בשנת 1972, הונחו על שולחנו קרוב ל-600 אלף תלונות, כ-40% מהן מוצדקות. מאז, קמו מאות אומבוסמנים במפעלים, בחברות ובמוסדות בישראל.

בספרו "מוסד האומבודסמן" מתאר ליאון בויס את הרקע להקמת הגוף לטיפול בתלונות הציבור, שנוסד בשנת 1989 בשוודיה ("אומבוסמן", מילה בשפה נורדית עתיקה, שפירושה "נציג"). בין השאר כתב: "האומבוסמן הוא תולדה של מאבק שכבות הביניים נגד הכתר והאצולה. שכבות אלו חתרו להקים טריז בפני השימוש לרעה בסמכויות השלטון, ומחסום בפני משוא פנים של הממסד".

המערכה התקשורתית, הציבורית והפרלמנטרית בה פתחתי ב-1959 (עוד בטרם נבחרתי לכנסת) במטרה לכוון מוסד אומבוסמן כחול-לבן, הוכתרה בהצלחה כעבור 13 שנה, עם הקמתם של שני מוסדות - נציב תלונות הציבור ונציב קבילות החיילים. הייתה זאת תולדה של מאבק נגד האצולה הפוליטית הישראלית הוותיקה בערוב ימיה, שנתמכה בקנאות בידי 'אשפי' המנגנונים, ובהם - ככל שהדבר יישמע תמוה - גם מבקר המדינה הראשון, ד"ר זיגפריד מוזס.

בודד מול המימסד העוין, כשהוא חשוף לתרגילים פוליטיים מלוכלכים וללא גיבוי של חבריו למפלגה, יצא יוסף תמיר למסע מיכשולים מפרך ומפתיע ■ רק כעבור שלוש-עשרה שנים הגיע אל היעד - כינון מוסד אומבוסמן כחול-לבן

עמדתי אז מול חזית אחידה מקיר לקיר, ששללה מכל וכל את חיוניותו של המוסד והתלכדה במאמץ להכשילו, עוד בטרם עמדה על מהותו. למרבה הפליאה, מפלגתי, מפלגת הציונים הכלליים, מפלגת הביניים של המרכז הפוליטי בישראל, חסמה אף היא את היוזמה.

אך כשם שהצמרת האריסטוקרטית של שוודיה וצבאה נכנעו ב-1809 למציאות החדשה שנכפתה עליהם, כך גם האליטה הפוליטית והחברתית שלנו, והפיקוד העליון של צה"ל, כולל שר הביטחון דאז, משה דיין, נאלצו בסופו של דבר להתפשר עם המציאות שהתגבשה בישראל.

האומבוסמן הפך באמצע המאה הקודמת ל'להיט' בינלאומי ולמכשיר רב השפעה, התורם לשיפור המינהל ולייעול הבירוקרטיה. השלילה הגורפת של יישום רעיון האומבוסמן בישראל, הייתה בעיני חידה שהעסיקה אותי רבות.

ד"ר זיגפריד מוזס, מבקר המדינה הראשון, הסתמך על התקדים האנגלי בניסיון לטרפד את חוק האומבוסמן

ישראל חקח, ראש סיעת הציונים הכלליים, היה נחוש בהתנגדותו לחוק

שבויים בכבלי המורשת הגלותית

הניסיונות לשלול מהגופים השילטוניים בישראל כלי-עבודה יעיל, הטרידו ומטרידים אותי עד היום. אחרי הכל, מדובר במוסד 'עם שיניים', שמשרת ביעילות את הציבור הרחב, מקבע את משטר החוק והסדר כערך עליון, נאבק למען טוהר המידות והמיזמנות בשירות הציבורי, ומעל לכל - לוחם בשחיתות שפשטה בשדרות המינהל כאש בשדה קוצים. לא אחת תהיתי על מערכת היחסים הפגומה בין הישראלי המצוי והמינהל הממלכתי. ההתנגדות הגורפת לאומבוסמן נעוצה במשהו מיסטי, שקשה להסבירו. ייתכן שהיא סרח עודף של המורשת הגלותית, ממנה לא נפטרונו גם לאחר שהקמנו מדינה ריבונית.

ב-17.4.77 מלאו חמש שנים לכינונו של מוסד נציב תלונות הציבור. לרגל האירוע, קיימה האגודה לפרלמנטריזם יום עיון בכנסת. אצטט מדברים שאמרתי באותו מעמד: "קיימת אצלנו רתיעה ממתן תוקף לנבחרים להטיל מרות על הגופים המבצעים. אנו עדיין שבויים בכבלי המורשת הגלותית של היעדר תודעה ממלכתית, והכרה בעליונות משטר כיבוד החוק והסדר. כך בעניינים שבין אדם לחברו, וכך בתחום רשות הרבים שהייתה במשך מאות שנות גלות רשות הגויים".

הנחה זו קיבלה חיזוק ממקור בלתי-צפוי. ד"אק אטאלי, שכינה שנים רבות כיועצו האישי והפרטי של נשיא צרפת, פרנסוא מיטראן, פירסם ב-2002 ספר ושמו "היהודים, העולם

ח"כ שניאור זלמן אברמוב.
הציע לסייעה שלא ליוזם
את חוק האומבוסמן

יעקב שמשון שפירא,
היועץ המשפטי להסיר
את ההצעה מסדר-היום

והכסף". אטאלי סוקר את תולדות היהודים בתחום המושב והגטו במערב ובמזרח אירופה, וקובע, כי היהודים התמקדו בענייני ממון וביטחון אישי. שאר סדרי המדינה עניינו אותם כקליפת השום.

מינהל תקין, הגינות ויעילות של הממשל, זכויות כלל האזרחים וביטחון המדינה זה עניין לגויים, אמרו יהודי הגטו. אותם העסיקו בעיות הקיום היום-יומי ותו לא. מטען התת-מודע הפגום הזה היכה שורשים גם בישראל. עדיין יש רבים בתוכנו שתלונה נגד עבריינים נחשבת בעיניהם להלשנה, עד כמה שהדבר מזרז, כך המצב. הגלות הארוכה ממשיכה לקנן בנפשה של ישראל הנאורה הדמוקרטית והעצמאית.

כתובת לתלונות בישראל

באקלים חברתי ופוליטי שכזה יצאתי ב-1959 למסע מפרך, עתיר-מיכשולים ומפתיע כאחת, שבסיומו בא לאוויר העולם חוק האומבוסמן. בתחילת אותה שנה, בתוקף תפקידי כמזכ"ל מפלגת הציונים הכלליים, נסעתי לביקור רשמי בקופנהגן כאורח מפלגות המרכז בסקנדינביה. הייתה זו הזדמנות פז להתוודע

אבני נגף ואבני דרך בהקמת נציבות תלונות הציבור

ראש הממשלה לוי אשכול, בולדו מאיר, מנחם ספייר ויגאל אלון. הקואליציה הכל-יכולה נקטה בטקטיקה פשוטה ונבזית גם יחד, של גרירת הדין בהצעת-החוק המקורית

מקרב למוסד האומבוסמן הדני. במהלכו ציודתי במאמרו של פרופ' סטפן הורביץ, יהודי שכינה כאומבוסמן הדני ונהנה ממוניטין בינלאומיים.

אפוף נחישות וכוונות טובות, חזרתי לארץ והחלטתי להנהיג את מוסד האומבוסמן בישראל. העליתי את הרעיון לפני סיעתי בכנסת. בסיום דברי לא יכולתי שלא להבחין בפניו הקפואות של ישראל רוקח, ראש עיריית תל-אביב יפו וראש סיעת הציונים הכלליים בכנסת, ומי שהיה שר הפנים השני במדינת ישראל. הוא נראה נחוש בהסתייגותו.

החילופי במסע שיכנוע אישי בקרב חברי הסיעה ונדמה היה לי שהצלחתי, אבל לא כך היה, בישיבה משותפת עם הסיעה והנהלתה עלה הנושא מחדש, והתוצאה הייתה מאכזבת אף יותר. על חבר הכנסת ער"ד שניאור זלמן אברמוב, הוטל לגבש מסקנות בנושא ולהגישן לחברי הסיעה. חשתי ממולכד. ועדה של איש אחד, אמרתי לעצמי, פירושה החלטה של פה אחד, וכך אכן היה. ביוני 1959 הניח ח"כ אברמוב על שולחן הסיעה תזכיר בן שמונה סעיפים, שבסיומם פסק: "אני מציע לא ליוזם את חוק האומבוסמן בישראל".

חלפו שנתיים. הדחיפה הגיעה הפעם מכיוון בלתי-צפוי לחלוטין. בארץ השתוללה "פרשת לבון", סופה פוליטית שלא הייתה כדוגמתה. הבחירות לכנסת הוקדמו, ומפלגתי ניהלה משא-ומתן עם המפלגה הפרוגרסיבית על איחוד. בעקבות זאת נולדה המפלגה הליברלית. באחת ההתייעצויות לקראת האיחוד, בהשתתפות אישים מרכזיים משתי המפלגות, הצעתי לכלול במצע המפלגה החדשה את הקמת מוסד האומבוסמן. התגובה הייתה מסויגת.

במהלך הדיון פניתי לגרשום שוקן, עורך הארץ. שייצג את המפלגה הפרוגרסיבית, והצעתי לכתוב מאמר בנושא. ב-21.6.64 פורסם מאמרי בעיתון הארץ, תחת הכותרת "כתובת לתלונות בישראל". מערכת העיתון הוצפה בעשרות מכתבי תמיכה, אך המאמר לא זיעזע איש מחברי הכנסת, ואף לא אחד ממשרדי הממשלה. חלפו עוד שנתיים. ב-1963 שבתי והעליתי את נושא מוסד האומבוסמן בפני מוסדות המפלגה. הוחלט שד"ר זיגפריד מוזס, מבקר המדינה הראשון, יחוזה את דעתו בנדון. ד"ר מוזס אכן הכין חוות-דעת, שהייתה זהה להפליא לעמדתו של ח"כ אברמוב. הנימוק של המשפטנים אברמוב ומוזס היה, בלשון המעטה, תמוה ומוזר: כיוון שבאנגליה אין מחוקקים את מוסד האומבוסמן משום שאין בה חוקה, עדיף שבישראל, שגם בה אין חוקה, לא יהיה אומבוסמן.

מה עושה היושב במרומים? חודש ימים לאחר מכן קיבל עליו הפרלמנט באנגליה את עול האומבוסמן. האדונים מוזס ואברמוב נותרו עם חוות-דעת מגוחכת למדי. ◀

טקטיקה פשוטה ונבזית

המהפך אירע ב-1965, עם הקמת **גוש חירות ליברלים**. עת כיהנתי לראשונה כחבר בכנסת השישית. הצעד המתבקש שלי כחבר כנסת, היה להגיש את הצעת חוק האומבודסמן. כשהנייר הירוק היה מוכן על שולחן הכנסת, ניגש אלי מנחם בגין ואמר לי: "ידידי יוסף, אתה יודע שאני מצדד בחוק שלך, אבל רצוי שהוא יוגש בשם המרכיב המלא של **גוש חירות ליברלים**. יוסף שופמן, יו"ר מזכירות חירות, ישמח מאוד להצטרף ליוזמה שלך". בו-במקום הבעתי את הסכמתי.

ב-1.3.66 הונחה על שולחן הכנסת הצעת "חוק מבקר המדינה (תיקון תשכ"ו) 1966". בחקיקה המוצעת היו ויתורים מסוימים לגבי סמכויות האומבודסמן. הסכמתי לכך כדי לסכל את הכשלת החקיקה, ובהנחה שהרחבת סמכויותיו של האומבודסמן היא רק שאלה של זמן.

בצמרת הקואליציה הכל-יכולה השתררה מבוכה. ראש הממשלה לוי אשכול זימן דיון מיוחד בהשתתפות יעקב שמשון שפירא, היועץ המשפטי של מפי"א (ולמים חבר כנסת ושר המשפטים), גולדה מאיר, פנחס ספיר ויגאל אלון. בסיכום הדיון הוחלט להסיר את ההצעה מסדר-היום של המליאה.

לימים גילה לי יגאל אלון, כי היה היחיד שהסתייג מההחלטה, אולם קיבל עליו את "דין התנועה". שכן, "חוק כל-כך חשוב ראוי שיוקף לזכותה של הקואליציה ולא לזכותו של יוסף תמיר בלבד..."

הטקטיקה שנקטה הקואליציה, הייתה פשוטה להפליא ונבזית גם יחד: גרירת הדיון בהצעת החוק המקורית של תמיר-שופמן ומניעת דיון במליאה. לתרגיל זה נמצא רוב בכנסת בינתיים, הוטל על חבר כנסת חדש מהמערך, פרופ' גבריאל כהן, לנמק הצעה לסדר-היום שהדיון בה ייערך ללא דחיות, ובטרם יעלה החוק שלי לדיון במליאה. הצעתו של ח"כ כהן נשאה את השם: "טיפול בתלונות האזרח במסגרת מבקר המדינה או מוסד בלתי תלוי". היה זה מחטף ללא בזה, הכפפות הוסרו.

בסיומו של הדיון הוחלט להעביר את ההצעה לוועדת הכנסת, ובעקבות כך הוקמה ועדת כנסת מיוחדת לנחש האומבודסמן, בראשותו של ח"כ ברוך אזניה. הלה דאג לסרבט את הדיונים, ולנהלם בשיטת הסתבת. כשמחיתי באוזניו על התכסיסים הנלווים שהוא נוקט, השיב לי במכתב פרטי, אותו לא אצטט מפאת כבודו של אזניה, על אף שהלך זה מכבר לעולמו (בשנת 1994).

בין העדים שהוזמנו לוועדה המיוחדת היה מנכ"ל משרד האוצר דאז, יעקב ארנון, שאמר בפשטות: "רוב חברי במשרד האוצר שוללים את חוק האומבודסמן". אחריו הופיע ראובן שרי, נציב שירות המדינה, שהיה בוטה בהרבה. "האומבודסמן מיותר" קבע בפסקנות, ואילו הכתבים הפרלמנטריים הישנו את מהלך החקיקה ל"כלה שברגע האחרון נחטפה מתחת לחופה".

נציב אזרחי, נציב צבאי

הדיון בכנסת השישית התמשך כמעט ארבע שנים, וכלל את נוסחת החוק שיוזמתי, הנושא הועבר לכנסת השביעית שהחלה לכהן ב-1969. ליו"ר ועדת הכנסת המיוחדת נבחר ח"כ חדש, ישראל ישעיהו, שניהל את הישיבות באופן סדיר. בו בזמן התנהל במטכ"ל מאבק נגד מינוי אומבודסמן אזרחי, שיטפל בתלונות החיילים. אבל הלחץ בעיתונות והפעילות של מצדדי האומבודסמן בכנסת, ריכזו את התנגדותו של שר הביטחון דאז, משה דיין. הוא זימן אותי לפגישה, תוך התעלמות מעמדת הקצונה הבכירה שהפגינה עוינות כלפי הרעיון. באותה פגישה גילה לי דיין, שכבר הועיד את רב-אלוף (מיל.) חיים לסקוב לכהן כנציב קבילות החיילים הראשון.

לסקוב היה, ללא ספק, מועמד ראוי ואמין. בירכתי את דיין על הבחירה. ועדת הכנסת המיוחדת אימצה את ההצעה, וכך נולדה החלוקה בין קבילות חיילי צה"ל ובין תלונות תושבי מדינת ישראל.

ב-3.4.1974, אחרי שנתיים של דיונים, הובא החוק לקריאה שנייה ושלישית ואושר ללא התנגדות. כך קמו נציב תלונות הציבור בצד משרד מבקר המדינה ונציב קבילות החיילים במסגרת צה"ל.

לקראת סוף ימיה של הכנסת השביעית, הטיל עלי הגורל המתעתע את תפקיד יו"ר ועדת הכנסת לענייני ביקורת המדינה. הפעם זכיתי לתמיכה בלתי רגילה. נבחרתי פה אחד,

שר הביטחון משה דיין, התוכן בלחץ העיתונות והח"כים שצידדו בחוק

נציב קבילות החיילים הראשון, חיים לסקוב, מועמד ראוי ואמין

שיחרור קיטור של קיפוח

נציב תלונות הציבור הפך עד מהרה לסיפור הצלחה. בדין-וחשבון הראשון שפירסם מבקר המדינה ד"ר ארנסט נבנצאל, ב-16.10.72, נאמר: "משהוקמה נציבות תלונות הציבור, עוצב דיוקנה של הדמוקרטיה בישראל".

בשנת 2002, במלאת 30 שנה לקיומם של שני המוסדות, עלה מספר המתלוננים לכדי 400,000 מתושבי המדינה. שיעור התלונות המוצדקות נע בין 35% ל-40%. לא קשה לתאר איזו עוצמה חיובית נאגרה בציבור בפרק-הזמן הזה. כתוצאה משיחרור קיטור של מריחות, קיפות, גילויי שחיתות וכעסים של מאות אלפי ישראלים. תרומת מוסד האומבודסמן ליחסים שבין תושבי המדינה לממשל ולמערכת למען טוהר המידות, לא תסולא בפז.

חשיבותו של מוסד האומבודסמן לחברה הישראלית

מבקרת
המדינה,
מרים
בן-פורת.
מאבק
חשוב,
נחוץ
וצודק

יוסף תמיר נושא דברים באירוע חגיגי שהתקיים
בכנסת, במלאת 30 שנה לכינונה של נציבות
תלונות הציבור, שהוא היה אביה-מולידה (2002)

מאז התקבל בכנסת התיקון לחוק מבקר המדינה, שאיפשר את הקמת מוסד האומבודסמן, נעשו בו כמה וכמה שינויים. חלקם, כפי שראינו, ענייניים, ואחרים נוחליים. נזכיר עוד שלושה תיקונים מהותיים שבהם כבר לא היה תמיר מעורב. האחד נעשה בשנת 1988, עת התקבל בכנסת "חוק יסוד: מבקר המדינה", שביצר את מעמד הנציב. הוראת חקיקה נוספת היה תיקון שהתקבל בשנת 1995, וקבע עדיפות למעמדו ולסמכויותיו של המבקר כנציב על-פני מעמדם וסמכויותיהם של מכרי תלונות אחרים.

התיקונים הללו הוכיחו בעליל עד כמה היה מאבקו של תמיר, שהחל בשנת 1959, להקמת אומבודסמן, חשוב וחיוני, ובדיעבד עד כמה לא סבירה הייתה ההתנגדות לו. בשנת 1997, במלאת חצי יובל להקמת מוסד האומבודסמן בישראל, כתבה מבקרת המדינה, שופטת בית-המשפט העליון בדימוס, מרים בן-פורת, מאמר סיכום על חשיבותו בחברה הישראלית ומקומו במערכת השלטון.

בסיום המאמר ציינה, ש"במשך עשרים וחמש שנות קיומו, נעשה מוסד המבקר-הנציב כלי חשוב להגנת זכויות היחיד נגד המנגנון הביורוקרטי. חשיבותה של הגנה זאת גדלה ככל שמתרבות נקודות בחיכוך בין הממשל לבין הפרט. התהליך הפשוט והעובדה שאינו עולה כסף למתלונן, הפכו את הפנייה לנציב למושכת מאוד. החלפת המידע ההדדית בין מבקר המדינה לבין נציב תלונות הציבור היא לטובת שניהם, שלמרות תפקידיהם השונים, שואפים באותה מידה לשפר את סדרי המנהל בממשל.

"חובת הממשל לפעול בתור משרת הציבור ולא בתור אדונו. מינהל תקין תורם לביזור הדמוקרטיה. יש מי שסבורים, כי עצמאותו של המבקר-הנציב הפכוהו לרשות ממשלתית רביעית נוסף לשלוש הרשויות המסורתיות (הרשות המחוקקת, הרשות המבצעת והרשות השופטת). אחרים רואים את נציבות תלונות הציבור כזרוע הארוכה של הכנסת. כך או כך, עובדה היא שנציבות תלונות הציבור נעשתה לחלק אינטגרלי של מערכת השלטון ותופסת את המקום הראוי לה בתהליך הדמוקרטי."

חלק מדברי השבח הללו של השופטת בדימוס, על מוסד האומבודסמן, יכול יוסף תמיר לזקוף לזכותו. במשך 12 שנים הוא לחם, לעיתים כדון-קישוט ובמקרים אחרים ביחד עם עוד מעט אישים שותפים לרעיון, להקמת מוסד האומבודסמן. זאת, כדי שאזרחים מסוגו של יצחק ליפמן מחולון, שרדף ללא הצלחה, אחרי פקידים משלושה משרדי ממשלה, לקבל רישיון ייבוא לחלק חילוף שהיה חסר לו כדי להפעיל את פס הייצור בבית-החרושת למגבות שלו, יטופלו באמצעות האומבודסמן בצורה יעילה יותר. מרים בן-פורת, בדבריה, איששה עד כמה היה מאבקו של תמיר חשוב, נחוץ ואף צודק.

מתוך הספר "הבגידה בארץ הבחירה", מאת יוסי גולדשטיין (הוצאת "כתר", 2002)

אם אשכחך,

לאחר מלחמת ששת הימים ואיחוד שני חלקי ירושלים, החל מסתמן עידן השיגשוג והפריחה של עיר הנצח הרדומה. לנגד עינינו התממש חזון "העיר שחוכרה לה יחדיו".

אלא שהתרוממות הרוח לוותה במעשים שפגמו ביופיה, בחינה ובכבודה של בירת ישראל. קבלנים תאבי-בצע ביצעו בה את זממם, תוך ניצול היעדרם של תיכנון-אב ופיקוח יעיל על בנייה בלתי-חוקית. העיור הבלתי-מבוקר וההצפה בכלי-רכב, הפכו איום ממשי. עוררתי את הבעיות הללו בהתכתבות עם ראש העיר, טדי קולק. ראיתי בו מנהיג שאוזנו כרויה לביקורת.

בתחילת 1970, העליתי בישיבת הנהלת גח"ל הצעה לסדר-היום, שכותרתה "תיכנון ירושלים, בעיות וסכנות". כשביקשתי אישור להעלות את הנושא לדיון בכנסת, נתקלתי בפרצופים קפואים. הסיעה הורגלה להעלות לדיון נושאים מדיניים, כלכליים, חברתיים וענייני דיומא בוערים. מה לכנסת ולתיכנון ירושלים? שאלוני חברי משתי החטיבות גם יחד. עצם הרעיון לערב את הכנסת בגורל העיר, היה בו משום חידוש. למרות זאת, ההצעה לסדר היום אושרה, אם כי מיום הגשתה ועד לדיון במליאה, חלפה כמעט שנה. שר הפנים, יוסף בורג, נקרא להשיב והציע להעביר את הנושא לוועדת הפנים. לדיוני הוועדה היה משקל רב. הופיעו בפניה קובעי המדיניות במישור הממלכתי והמקומי ואנשי מקצוע לסוגיהם. לאחר מספר חודשי עבודה נבחרה ועדת-מישנה בראשותי. ב-2 במאי 1972 הונחו על שולחן הכנסת מסקנות הוועדה, שהניחו את היסודות לירושלים בת-זמננו. להלן עיקריהן:

א) איחוד ירושלים מחדש, לאחר מלחמת ששת הימים, שוב הכתיר את ירושלים הבירה כמטרופולין הרוח והאמונה, התרבות והאמנות, הממשל ותיי העם בישראל ומרכזו העולמי. התפתחות זו מחייבת תיכנון אב שיענה לצורכי הזמן.

יוסף תנמיר מימש, הלכה למעשה,

את האיחול המסורתי "לשנה

הבאה בירושלים הבנויה" ■ בשנת

1970, פחות משלוש שנים לאחר

איחוד שני חלקי העיר, הוא יזם

מהלך פרלמנטרי ראשון מסוגו ■

בסיומו, אימצה הכנסת שורה של

המלצות ומסקנות, שהניחו את

היסודות לירושלים בת זמננו

ירושלים

מרכז העיר ירושלים בצילום מתחילת שנות ה-70. בצילום למעלה: מראה כללי של העיר העתיקה והעיר החדשה, שחוצרו להן יחדיו, זמן קצר אחרי מלחמת ששת הימים

ב) תיכנון ירושלים ובינויה חייבים להיות מושתתים על יסודות תוכנוניים בדוקים ויציבים, שאותם יש ליישם בדקדקנות מירבית. זאת, על-מנת לשמור על אופי עיר הנצח ועל צרכיה, תוך קביעה שהעיר תהייה בירת ישראל לתמיד.

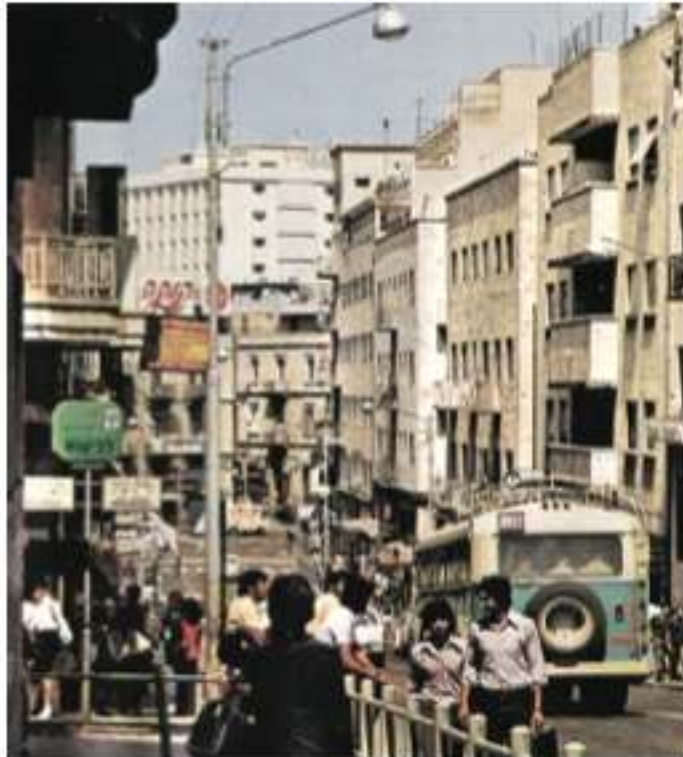
ג) המימד ההיסטורי-לאומי בתיכנון ירושלים חייב להימדד על-פי משקלה הרגשי של העיר, שהעם היהודי רואה בה את בירתו ועמי העולם רואים בה עיר קדושה.

ד) בשל ייחודה של ירושלים מהבחינות הדתית, הלאומית, ההיסטורית והתרבותית, יש להקדיש תשומת-לב מיוחדת לפיתרון בעיות פריסת הבנייה, צפיפות האוכלוסין, הקפדה על ארכיטקטורה התואמת את נופיה ואופיה, תחבורה שלא 'תחנק' את העיר ותסגע בסביבה (החי והצומח).

ה) הוועדה מחייבת פיתוח ובינוי ירושלים והרחבתה, תוך שמירת שכיות החמדה של ירושלים והסביבה, כשהתיכנון נשמר בה בקפדנות.

ו) משום טיעונים וטעמים אלה ומשום שירושלים אינה ככל הערים, מחייבת הוועדה את גורמי התיכנון (משרד הפנים ועיריית ירושלים) לשוב ולבדוק מחדש את מיקום המרכז העירוני החדש.

ז) ועדת הפנים רואה חשיבות יתירה בשמירת הטופוגרפיה של העיר והסובב אותה. רצוי שהמורדות ייועדו לבנייה, העמקים לשמורות טבע, לגינון לספורט ולנופש. הפסגות והשטחים הצופים על העיר, לא ייפגעו. ◀

רחובות מרכזיים
בירושלים, בתחילת
שנות ה-70. ההצפה
בכלי-רכב הפכה
איום ממשי על העיר

ח) העיר העתיקה תתוכנן ותיבנה בזהירות. שיקומה ובניית הרובע היהודי יהיו על-פי טיפול ארכיטקטוני. שילוב העיר העתיקה בעיר החדשה יעשה כך שהעיר העתיקה תשמור על אופייה. השטחים המקיפים את העיר העתיקה, ייועדו למטרות כגון מסדרות דת, תרבות ואמנות.

ט) ועדת הפנים מדגישה את החשיבות המרובה שיש לייחס לבעיות התחבורה והיא קוראת למנוע מעורקי התחבורה הראשיים לחצות את ירושלים; להימנע מסלילת עורקי תחבורה וצמתים על חשבון פארקים וגנים; לבנות חניונים ולשחרר את המרכז העירוני מתנועה פרטית צפופה מדי.

י) ועדת הפנים מדגישה במיוחד חובת כל גורמי הביצוע לקיים את הוראות "חוק התיכנון והבנייה 1965". הוועדה קובעת שעיריית ירושלים חייבת לקיים בקרה קפדנית על בנייה בלתי-חוקית.

יא) הוועדה קוראת למתכנני ירושלים להתחשב בנסיבות ובתנאים שיוצרים את איכות הסביבה, כדי למנוע ככל האפשר, סבל האוכלוסייה במה שנוגע לזיהומים, סילוק פסולת, בעיות ניקיון ואחזקה, מתן שירותים יעילים תוך הקפדה על אספקת מים טהורים, אוויר צח וצימצום תופעות הפשע בחברה מצופפת.

הראשון שקיבל את סיכומי הכנסת ומסקנותיה היה ראש העיר, טדי קולק. במכתב ששיגר אלי ב-14.5.72, כתב, בין היתר: "אני יודע איזו עבודה קשה ודיונים מעמיקים קדמו להחלטות אלו. ברצוני להודות לוועדה ולך באופן מיוחד, שדאגתם להעלות שוב ושוב את השאלות האורבניות בכלל ואת אלו של ירושלים בפרט, מעל דוכן הכנסת". מעורבותי בעבודת עיריית ירושלים נמשכה עשור נוסף. מצאתי בטדי קולק אדם פתוח ליוזמות הנוגעות לשיפור נוף העיר, לשימור אתריה ההיסטוריים, להגנה על חזותה, להקפדה על ניקיונה ולייפוייה על-ידי גינון מרהיב.

כשהקמתי את המועצה לארץ-ישראל יפה, הפך אותה יהודה האזרחי, איש ירושלים, לחוד החנית במערכה על המורשת ההיסטורית של הבירה. זו הייתה, למעשה, שליחותה המקורית של המועצה הציבורית. כיום קיים שילוב ושיתוף בין העירייה לבין האירגונים הלא-ממשלתיים הדואגים לשלום ירושלים.

ראש העיריה,
טדי קולק.
מנהיג שאוזנו
נוזלה לביקורת

תמיר עם סדי קולק בחדר הנהלת עיריית ירושלים, בדיון בענייני איכות הסביבה (18.3.1982)

כך סיכלתי הקמת תחנת דלק וחניון בסמוך לכנסת

באביב 1974 נתקלתי בידעיה קטנטנה, שהייתה חבויה באחד מעמודי הפנימים של מקומון ירושלמי. נאמר בה שעיריית ירושלים החליטה לבנות במזרח המזרחי של משכן הכנסת, בטבור השטח הירוק, חניון (שנועד לדיירי קריית-וולפסון), תחנת דלק וזו ושירותי סיכה.

לא האמנתי למראה עיניי. אימתתי את המידע. הוא היה מדויק. סביב הכנסת, ברדיוס של קילומטר וחצי, מצויות חמש תחנות דלק ושירותיהן. לשם מה להעמיד את המשכן בצל תחנת דלק וחניון הכל יודעים שלכל תחנת דלק מתווסף מוסך, מיתקן רחצה, מסעדה, דוכן עיתונים וכיוצא באלה. עצם הרעיון של אזור מסחרי בלב הנוף המקסימלי הסובב את הכנסת, קומם אותי. החלטתי לסכל את המזימה.

ב-24 ביוני 1974 העברתי החלטה השוללת את התוכנית המוזרה. הוועדה לאקולוגיה התייצבה לימיני ללא עוררין. יו"ר הכנסת, ישראל ישעיהו, ויו"ר ועדת הפנים, מרדכי טורקיס, היו בדעה אחת עמי.

סדי קולק, ראש העיר, אינו רגיל לסגת אבל נאלץ לוותר על הרעיון. הוא תבע ממני לא להסתפק בסיכול הקמת החניון ותחנת הדלק, אלא להבטיח תקציב לנטיעת השטח הקרח. בפניותיו הייתה נימת כעס על כך שבתקציב הכנסת לא נכלל סעיף הוצאה לנטיעה. באתי בדברים עם יו"ר הכנסת ומזכיר הבית, ולחצתי לפתור את הבעיה. היום נטוע השטח עצי נוי. המחלוקת לא מנעה בעד ראש העיר לשלוח אלי, ב-24 בפברואר 1974, מכתב בו נאמר, בין היתר:

"הרשה נא לי לברך אותך על התענינותך בנושאים הקשורים לירושלים, אשר ממנה נהנים בשנים האחרונות. אני תקווה כי גם עתה, לאחר היבחרך כיו"ר ועדת הפנים ולמרות טרדותיך, תמשיך לעקוב אחר הנעשה בעיר על בעיותיה הרבות. הנני להבטיחך, כי עיריית ירושלים עומדת לרשותך בכל הנושאים העלולים לעניין אותך."

חברי "גוש אמונים" עולים להתנחלות בסבסטיה (1979)

"למען שלמות הארץ"

ראשי "גוש אמונים", חנן פורת (ימין) והרב משה ליינר, חוגגים את אישור מבצע ההתנחלויות (סוכות, אוקטובר 1974)

**"גוש אמונים" הציב את
ארץ-ישראל מעל לחוקי
המדינה. יוסף תמיר היה
הראשון והיחיד שהתריע
מפני ניצני הכפירה, אבל
לא זכה לגיבוי מצד חטיבתו
הליברלית ומצד הליכוד**

מותר להפר את החוק

מנחם בגין מגיע להדזהות עם המתנחלים (אוקטובר 1974)

לקראת הבחירות לכנסת השמינית חידש אריק שרון את המגעים הבין-מפלגתיים, שהסתיימו בהקמת הליכוד ב-1973. ראש הממשלה בגין ויד ימינו ביישוב ארץ-ישראל השלמה, לא נתנו את דעתם לסכנה הגלומה בגוש אמונים, שהילה של משיחיות קיצונית ריחפה מעל ראשי מנהיגיו.

"גוש אמונים" החל בפעילות מואצת, שניצני הכפירה במרות המדינה ביצבצו מתוכה, כתב יוסף תמיר בספרו **חבר כנסת** (1985). "רגישותי להפרת חוק הדריכה אותי להסתייג מגילויים אלו. הכל החל בראיון שהתפרסם בידיעות אחרונות בערב יום הכיפורים (אוקטובר 1976). המרואיינים, דוברי גוש אמונים, אמרו דברים ברורים ובוטים: "למען שלמות הארץ מותר להפר את חוקי הכנסת" ועוד: "ארץ-ישראל עומדת מעל לחוקי הכנסת!" הם הוסיפו ורמזו מה יקרה ביום בו תיפול הכרעה שלא תהיה לרוחם. אמירות מסוג זה היו חייבות לקומם כל שומר חירות, המכבד משטר נבחר במדינה ריבונית. לא כך אירע. עבר יום, חלפו יומיים ושום תגובה רשמית לא התפרסמה. לפיכך, כתבתי מאמר, שפורסם בהבלטה ניכרת בידיעות אחרונות (10 באוקטובר 1976), בין השאר נאמר בו:

"מדבריהם של נציגי גוש אמונים משתמע שמדינת ישראל וממשלתה, בית המחוקקים שלה וחוקיה, הם בדרגה שנייה בהשוואה לסמכויות של שוחרי ארץ-ישראל השלמה... "כל מאמצי ההתיישבות בארץ-ישראל והחזון המלווה את גאולת הארץ השלמה, יתנפצו אם לא תהיה מדינת ישראל ריבונית, אם לא תהיה עצמאות ממלכתית ואם אזרחי ישראל לא יכבדו את שילטון החוק והסדר, עליונות המשפט ומרות הממשלה הנבחרת. שום קבוצה נאמנה, מסורה ואמונה הנוטלת על עצמה משימות חשובות, אינה יכולה, אינה מסוגלת ולא תצליח לבוא במקום מדינת ישראל. מאווי גוש אמונים ושל המזדהים עם רעיון ההתיישבות היהודית בכל שטחי ארץ-ישראל, יתנדפו וייעלמו אם לא נכבד את מדינת ישראל, את הכנסת והחלטותיה..."

כשהמאמר התפרסם הייתי חבר הכנסת היחיד, וחבר הנהלת הליכוד הראשון והיחיד שהזהיר והתריע בפומבי מפני ניסיונות הכפירה של אנשי גוש אמונים. ביום הפירסום, התקיימה בבית המפלגה הליברלית בתל-אביב ישיבה של הנהלת הליכוד. עם פתיחת הישיבה הגשתי הצעה לדון בהצהרות נציגי גוש אמונים "שמהוות אזהרה לשוחרי הדמוקרטיה ואיום על המשטר הפרלמנטרי". עזר וייצמן היה ביקורתי לא פחות, וכינה את דברי אנשי הגוש "חבלה".

מנחם בגין, יו"ר הישיבה, היה רגוע ונינוח. כמנהגו בדיונים מסוג זה, הוא מילא את תפקיד האב הרחמן והסלחן. בכישרון הנדיר שבו ניחן, ריכך את עמדת דוברי גוש אמונים ואת ההתקפה בה פתחתי. חברי לתנועה גיבו אותי. חברי הליברלים לא השמיעו קולם. בישיבה השתררה אווירה פייסנית מובהקת. היה זה מחזה עצוב.

רצה הגורל וכעבור זמן לא רב ספג בגין עלבון צורב מצד מתנחלי אלקן מורה. המחתרת ההתיישבותית שהחלה בביצוע תוכניותיה בריכוזי הישוב הערבי ביהודה ושומרון, העמידה את הממשלה במצב בלתי-נסבל של הקמת התנחלויות בלי ידיעתה.

זו הייתה תחילת המהלך האנטי-דמוקרטי, הכפירה בסמכות הממשלה בשטחי יהודה, שומרון וחבל עזה. הפגיעה בממשלה הייתה קשה. ראשה נתגלה במלא חולשתו. חברים מחירות, ובראשם הח"כית גאולה כהן, החלו לעודד את הפורשים. למרבה ההפתעה והבושה, נגררו אחריהם חברים מהמפלגה הליברלית, ח"כ פסח גרופר ואחרים החלו לכרכר סביב המתנחלים, מבלי לחשוב מה הם מעוללים לסדרי השילטון. הממסד הדתי מילא פיו מים. היו אלה ניצני המרד בשילטון החוק. רק עיוור לא ראה זאת.

הקוטביות בליכוד הזדקרה מיד עם ייסודו. האלמנטים הקיצוניים בחירות קיבלו תגבורת בדמות חסידי ארץ-ישראל השלמה ובגיבוי אריק שרון. באמצע 1974, חודשים אחדים לאחר הקמת הליכוד, כתב לי אלימלך רימל: "ההתלהטות הברוטלית הארית והפנטיות של כמה מאנשי חירות, ואף של צבי שילוח שהטיפף להתנגשויות עם הצבא, יעשו את הישיבה בליכוד בלתי-אפשרית".

"יסוד עליונות החוק והסדר קודם להתנחלות באזור שכס"

כך הגיב חבר הנהלת הליכוד ח"כ יוסף תמיר (ליברלים) ● אישים רבים, ראשי גופים ציבוריים ותנועות פוליטיות גינו ההתנחלות ● מפ"ס: חזרה על פרשת "אלטלנה" ● תסיסה בקרב תושבי שכס

החוק ופגיעה ביסודות המישור הדמוקרטי של ארצנו. אנו חרדים מההשפעה השלילית של תופעה זו על הסדר, המשמעת והמורל הציבורי, נאמר בגילוי-הדעת. "הדברים חמורים במיוחד כלפי בנינו וחברינו המשרתים בצה"ל, הנקראים בימים אלה לחיטול וחוסן נפשי מיוחד. התנחלות זו מסיחה את הדעת מחומרת הסכנה והעיוות הצפויים לישראל בעתיד הקרוב. מעשה זה מוביל לריב אחים מזיק ומסוכן דווקא בשעות קשות המחייבות אחדות, משמעת פנימית והסניית מלוא כוח הרצון הלאומי למאבק על ביטחון ישראל". (מצריב 28.7.1974)

בשם המפלגה הליברלית הצעת החלטה האומרת שהתנחלויות עירוניות וכפריות הינן ממשימות הדור, בישיבה סוכס, על דעת כל מרכיבי הליכוד, שיש לכונן גוף מיוחד שיחכנו. יארגן ויבצע התנחלויות בארץ-ישראל במסגרת ממלכתית. "בדין המפורט לא היה איש שרמז בתמיכה בהתנחלויות פרטיזניות", הטעים תמיר. "הפעולה בסבסטיה נושאת בחובה סימני מחלוקת ופירוד מסוכנים, בשעה שנדרש איחוד פנימי מרבי מול אויב הניצב בחוץ ומחכה לשעת כושר להתקיסנו". "אנו מוצאים מחובתנו להסתייג ממעשה ההתנחלות בסבסטיה, אנו משוכנעים כי יש במעשה זה משום סכנה חמורה לשלטון

השתתפותם של חברי כנסת מתנועת החירות בהתנחלות בסבסטיה, עוררה סערה במפלגה הליברלית, המסתייגת מהתנחלויות ביהודה ושומרון ללא אישור הממשלה. חבר הנהלת הליכוד מטעם המפלגה הליברלית, ח"כ יוסף תמיר, אמר אתמול, כי יסוד עליונות החוק והסדר קודם להתנחלות סבסטיה. אם יסוד זה ייהרס ויתערער כללי המשחק המושחתים על צו זה, אין ערך רב לכוונת הנעלות ביותר של מבצע ההתנחלות בסבסטיה. תמיר סיפר כי לפני פחות משבוע התקיימה ישיבת הנהלת הליכוד, שהוקדשה לעניין ההתנחלות, ובה הגיש

1974: חיילי צה"ל מפנים מתנחלים ומפגינים סאלון מורה ומסבסטיה. 1978: ההתנחלויות ביהודה ושומרון הן עובדה קיימת, ונהנות מאבטחה צבאית צמודה

ח"כים מהליברלים מותחים ביקורת חריפה על "ההתנחלות הפרטיזנית"

יוסף תמיר: "הכוונות הנעלות ביותר של המתנחלים אינן עולות בקנה אחד עם עקרון החוק והסדר" □ ידידיה בארי: "המעשה נוגד את החוק" □ בגילוי-דעת שפירסמו אתמול, שוללים את המיבצע אנשים מה"ליכוד", יחד עם אנשי "שינוי"

כותרת ב"ידיעות אחרונות", 28.7.1974

ח"כ י. תמיר: ההתנחלויות גרמו נזק לישראל תובע בירור בהנהלת הליכוד

ח"כ יוסף תמיר ביקש לקיים אתמול בשיבת הנ"ל הליכוד דיון בשאלת ההתנחלויות, אשר לדעתו גרמו נזק כבד בגלל עי" תזוין ודרכי הביצוע, שע"י ררו תגובה שלילית בעולם. ראש הממשלה מנחם בגין ביקש משר החקלאות אריאל שרון להשיב על טענות אלו. שרון אמר כי בנושא ההתנח"ל לות נעשה הכל לפי החלטות הממשלה ולדבריו לא היתה חריגה כלשהי. אך אמצעי ה" תקשורת גילו חוסר אתריות בדיווחיהם. ח"כ איתן לבני וד"ר יוחנן בדר ביקשו שלא לדון בענין ההתנחלויות, שהוא באחריות בלעדית של הממשלה. לפני כן נערכה ישיבה של

28.2.1978 "מעריב"

צפוי רוב בוועדת חוץ וביטחון בעד תכנית ההתנחלויות

מאת דן סרגליט
סופרי הפרלמנטרי של "הארץ" בתום יום דיונים סמוך, הסי" חסן בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת רוב לא גדול המצדד ב" תכנית ההתנחלות המצוטטת של הממשלה, ובמסגרת החרטה והתנגדות לרעיונות אלו, בני" גוד להמלצת יו"ר מכללת ה" עבודה מר שמעון פרס. הרצון בוועדת החוץ והביטחון נצי" רך בהשתתפותו של שר החקלאות אריאל שרון. הוא היה סופר לע" תום, וברצוים מסויימים העביר על חילוקי דעות, שאלים ניתנים לי" ישוב בתוך הפעילות הגדולה. לאחר שהשר שרון טען כי ההתנחלות לא זו בלבד שלא תועיל למשא"ומתן אלא תסייע לו — תחת טוידאנו,

10.1.1978 "הארץ"

ח"כים בליכוד נגד ההתנחלות בשילה

מאת ס"ר, מטייב
בליכוד השתקף אתמול לראשונה התנגדות ברורה להתנחלות בשילה. ח"כים יוסף תמיר ויצחק ברמן, בן המסיבה הליברלית, שנו אל יו"ר המסיבה, ח"כ אברהם שרון, וביקשו ממנו לכנס את המסיבה לדיון דחוף בפרשת ההתנחלות בשילה. הם טענים, כי מה שמתרחש ב"

7.2.1978 "מעריב"

השלום עם הפלסטינים

שאלת השלום עם הפלסטינים עמדה על סדר-היום של דיוני הנהגת המפלגה הליברלית, שהתקיימו ב-25 בדצמבר 1968. מעריב ציטט את עמדתו של ח"כ יוסף תמיר (חבר הנהלת גח"ל) בנושא:

"... תוצאות מלחמת ששת הימים גרמו לתמורות בהלכי הרוח של הציבוריות בישראל. הן לא פסחו על גח"ל. כאחד ממייסדי גוש חירות-ליברלים אני נאמן לתפיסת העולם הדו-חטיבתית, תוך כדי גישה לגבי השלום שהיא חד סיעתית. אין בתוכנו רודפי שלום מחד ודוחי שלום מאידך. הסיפור על 'אף שעל' אינו עולה בקנה אחד עם היעד הסופי של המדיניות, החותרת לשלום עם שכנינו.

"לחירות ולליברלים דעות שונות בנידון, ובו בזמן תוך קיום המסגרת המשותפת. איני מאמין שנשיג שלום בדורנו. אני מכיר היטב את שכנינו. אין זה מונע מאתנו להישאר בגבולות הקיימים, עד שנגיע למשא-ומתן הסופי בו ייחתם הסכם השלום". עמדה זוהי הביעו חברי הכנסת שלמה זלמן אברמוב ואלימלך רימלע, וצייד בה יו"ר ההנהלה יוסף ספיר. נגדה דיברו חברי הכנסת יוסף סרלין וידידיה בארי.

מזהמים את הארץ הקדושה

בתחום אחד ויחיד כבר קיים 'שיתוף-פעולה' בין ישראלים לפלסטינים - בזיהום הארץ הקדושה. הפלסטינים מזרימים לנחלי הארץ את שפניהם, את שאריות הריסוסים הכימיים ופסולת רעילה אחרת. תושבי רצועת עזה מזהמים את מי החופים של הים התיכון. הישראלים נוהגים כמו שכניהם, בהבדל אחד — תרומתם לזיהומים גדולה בהרבה.

אולטימטום פלסטיני סביבתי

עד כמה מסויגים הפלסטינים מהמושג 'שלום', יעיד הסיפור הבא: ב-1992 הוקם בישראל, בסיוע אמריקאי, גוף מזרח תיכוני להגנת הסביבה ושמו EcoPeace. חבריו הם נציגי האירגונים הלא-ממשלתיים ממצריים, ירדן, הרשות הפלסטינית וישראל. ב-1999 הציבו הערבים תנאי כל יעבור: יש לשנות את שם האירגון ולהשמיט את המילה Peace. האולטימטום התקבל ושם האירגון שונה ל-FoEME (ראשי תיבות של Friends of Earth Middle East).

ההתנתקות ללא תמורה תאיץ את הטרור

"אין הצדקה להתנתקות בלא תמורה. הפלסטינים מפרשים אותה כהתקפות של ישראל וכנסיגה מתוך חולשה. לכן, ההתנתקות רק תאיץ את הטרור", כך אמר יוסף תמיר בערב עיון של פעילי אירגוני הסביבה בתל-אביב, בקיץ 2005. "ההתנחלויות שחס מנחם בגין וביצע אריאל שרון לפני 30 שנה, היו טעות מדינית חמורה. זו הייתה עמדות בדיון שהתקיים כמליאת הכנסת השמינית", ציין תמיר והוסיף: "ההתנתקות מעזה שביצע שרון היא גחמה תמוהה".

אחד הסעיפים בחוק רשות השידור קובע, כי על השידור הממלכתי "לשקף את חיי המדינה, מאבקה, יצירתה והישגיה וכן לטפח אזרחות טובה". בפועל, המוסד החשוב הזה התנהל בשלומיאליות הגובלת באנרכיה. חוק רשות השידור לא כובד, הוועד המנהל נוטרל, יושבי-הראש היו בובות על חוט ועגל הרייטינג ליחך כל חלקה טובה

זכות הציבור לדעת? לא בכל מחיר

לא היה חבר כנסת שתקף את צמרת הטלוויזיה, הן המנהלית והן המבצעית, בעוצמה ובנחישות, כפי שעשה זאת ח"כ יוסף תמיר. תפיסת העולם שלו הייתה חד-משמעית: בצד הזכויות שמגיעות לכולנו כאזרחי המדינה, מוטלות עלינו גם חובות. הכל חרדים לזכויות האזרח, אבל רק בודדים מדברים על חובת האזרח לסביבתו ולמדינתו.

בשנותיה הראשונות, קודם עידן ריבוי הערוצים, פעלה רשות השידור על-פי חוק מיוחד, בתוקף היותה ספקית המידע המוסמכת הראשית לכל אזרחי המדינה. מעמד זה היקנה לה השפעה ועוצמה שאין דומה להם. חוק הרשות מחייב את הטלוויזיה להקנות אזרחות טובה, אהבת הארץ, מסורת וערכים הומניטריים ולאומיים, כיאה לחברה בעלת תרבות עשירה ומסורת שורשית.

בפועל, המוסד החשוב הזה התנהל בשלומיאליות הגובלת באנרכיה. חוק רשות השידור לא כובד, הוועד המנהל נוטרל, יושבי-הראש היו למעשה ללא חוט שידרה. אנשי השטח והמקצוע השתלטו על הרשות ועשו בה כאוות נפשם. הדבר קיבל ביטוי בעיוותים בלתי-נסבלים בלוח השידורים. ה-BBC הבריטי נותן במה לשידורים פוליטיים, כשזמן השידור מוקצה למפלגות בהתאם למשקלם בפרלמנט. אצלנו, האיוון העדין הופר בגל גסה, האופוזיציה בשנות ה-70 נעלמה כמעט כליל ממסכי הטלוויזיה, העורכים והשדרים הם שקבעו מי יופיע על המסך ומתי.

יוסף תמיר ניהל את מערכות הבחירות וההסברה של רשימות גח"ל והליכוד, בין השנים 1965-1977. במהלכן, נפגש עם ראשי הוועד המנהל והתריע על הנהל הפסול. ואולם, דבר לא השתנה, באותן שנים שררה אנרכיה בבניין הטלוויזיה ברוממה.

אופייה של הטלוויזיה בשנותיה הראשונות, סגנון השידורים, התכנים והסרטים שהוצגו, נגזרו מהדגם האמריקני-הוליוודי. עד מהרה התברר שלא כל מה שמצוי בארצות-הברית, רצוי בישראל. טרם הפעלת הטלוויזיה נשלחו אנשי תקשורת בכירים להשתלמות בארצות-הברית. זו הייתה טעות מרה. עדיף היה לשגרם לאולפני ה-BBC בלונדון.

הטלוויזיה הישראלית העמידה זמן שידור יקר לפושעים, עבריינים ואף רוצחים, והפכה אותם לכוכבי תקשורת. כך קורה גם היום, ב-2006, והכל באיצטלת "זכות הציבור לדעת". איש לא נתן את דעתו על ההשלכות השליליות של החשיפות הסנסציוניות. למרבה הצער, שידורים על חובות הציבור לחברה ולמדינה, קיבלו זמן מסך דל ביותר.

ביולי 2005 התחוללה מתקפת טרור איסלמי על לונדון. סיקור האירועים בתקשורת הבריטית הוכיח עד כמה צדק תמיר בביקורתו. הדיווחים מהשטח היו מאופקים, בלי היסטריה, גופות מרוטשות או נחלי דם, ותוך התחשבות ברגשות הציבור ובעיקר משפחות הקורבנות. לעומתה, **הטלוויזיה שלנו משדרת מראות זועה מיותרים, תוך התעלמות מרגשות הציבור וקורבנות הטרור.** יתירה מזאת, הפתיחות המוגזמת מספקת לא אחת מידע חיוני לטוריסטים ושולחיהם, אובדן השליטה והמשמעת הפנימית של ערוצי הטלוויזיה בישראל, נובעים ככל הנראה מסגידה לעגל הרייטינג.

1966: בניין מחלקת התכנות של הטלוויזיה בשיבת סדר, לפני תחילת השידורים. מימין: דן בירון, חיים יבין, יוסף דהן ומנחי קידשנבאום

פרס "חיים וסביבה" לשידורי ערוץ 8. שמונה שווה עשר!

1994: יוסי דזאג (מימין), מנכ"ל חברת הכבלים המשודרת את ערוץ 8, מקבל מידי יוסף תמיר את פרס ההוקרה של "חיים וסביבה", לציון תרומה החינוכית והתרבותית הגבוהה של שידוריו

טלוויזיה היא סם ממכר, ושומה על המדינה להתגונן בפני נזקיו. מאז תחילת שידורי הטלוויזיה בארץ, בסוף שנות ה-60, לקח יוסף תמיר חלק בשידורים הראשוניים (כלבוטק בהנחיית דניאל פאר, ראיונות עם בכירי השדרים והמראיינים), אישית, אין לו על מה להלין. ברם, נדמה שקרבתו לענף מקנה לו זכות למתוח ביקורת על תוכן השידורים והשינויים המתבקשים.

טלוויזיה חיונית ואיכותית, החליט אירגון **חיים וסביבה** להעניק פרס הוקרה שנתי לשידורים המושחתים על תוכניות חינוכיות, ללא השחתת מידות, אלימות ומתירנות. כמו כן, תוכניות תרבות, מדע וסביבה שאין בהן משום גרימת נזק לצופים, בעיקר לרור הצעיר. בפרס לשנת 1994 זכה ערוץ 8 מהנימוקים הבאים: אמצעי התקשורת האלקטרוניים הניזונים ברובם מאקטואליה, היה ערוץ 8 בעל מטען ערכי חיוני ויוצא-דופן.

- הסדרות והסרטים שהוצגו בערוץ 8 הביאו מגוון עשיר של מידע בתחומי המדע, הסביבה, האמנות, האקולוגיה, ההיסטוריה והטכנולוגיה.
- תפוצת החיים על פני כדור הארץ (הביוספירה) ומה שמעליה, היוו חלק מרכזי בשידורים. שידורים אלו העלו את מיטב הסרטים שהופקו ברחבי העולם על-ידי אנשי-מקצוע מעולים בתחומם.
- הקניית המידע ממקורות מוסמכים על מצב היקום, קורותיו ומורכבותו ועל הצפוי לנו, תרמה תרומה ראשונה במעלה להבנת המרחש בעידן של תמורות מפליגות.
- בהיות ישראל שרויה מזה עשרות שנים, במבחן הביטחון והמאבק למען קיומה במזרח תיכון עוי, התעלמו רוב רובם של אמצעי התקשורת מן ההתפתחויות האקו-סביבתיות בישראל ובאזור. ערוץ 8 שירת את הציבור ובמיוחד את הנוער, שירות בעל חשיבות רבה בשידוריו הייחודיים רבי הערך.
- **ערוץ 8 מתרחק מסנסציוניזם ומקרין אמינות.** הערוץ לא נגרר להציג 'סרטי זבל' שמציפים ערוצים אחרים והוכיח שאפשר גם אחרת!

ירושלים, כ"ג באייר תשס"ג
25 במאי 2003

הארץ
השנייה

לכבוד
מר תמיר יוסף

יוסי דזאג

הנדון: פיקוח על תוכן הפרסומות

שמחתי לקבל פנייתך שבנדון, וקראתי בעניין את מאמך מגילון "מסילות סחר".

אנו נושאים על גבינו, במסגרת עבודתנו הציבורית ברשות השנייה, אחריות שכמעט אין שנייה לה כחשיבותה, האחריות על דמותו של הדור הבא. חיזוקים מסוג זה המופיעים במכתבך אלי, מסייעים לנו להמשיך לעשות ככל שכיולתנו במסגרת אחריותנו זו.

חישוב מאוד שדברים אלו יאמרו במסגרות ציבוריות שונות על מנת להגביר את המודעות והשקפות של החברה הישראלית בעיצוב פניה של התקשורת. לזו האחרונה יש השפעה מכרעת על הווייתנו.

בכרכה,
יוסי דזאג
מנהל כללי

דצמבר 1978: תמיר (ישב משמאל) בהכנות אחרונות לקראת הופעה ב"כלבו סק"י. מימין: הבמאי אריה אורנז והמפיק גרעין לב-ארי

השלט-רחוק

מאבד שליטה

במדינות הקומוניסטיות נמצא פיתרון פשוט ומתבקש לשימוש באמצעי התקשורת ההמונית - **הם הולאמו**. אחרי הכל, הטלוויזיה, הרדיו והעיתונות נועדו לשרת את המשטר, להאדיר את פועלו והישגיו, להעצים את פולחן האישיות של המנהיגות ולהפיץ את הרעיונות המפלגתיים.

התוצאה הבלתי-נמנעת: אוכלוסי מסך הברזל אינם מרותקים לתחנות שלהם, בדיעה מראש מה צפוי בשידורים אלו. במקום זאת, הם צמודים לשידורי חוץ.

בעולם המערבי, לעומת זאת, התקשורת התמסרה עד כדי בחילה, ללא ביקורת עצמית או ממלכתית רצינית. הדבר בולט במיוחד בטלוויזיה, המציגה לרוב את אמריקה (וזאת המערב) באור שלילי של חברה אלימה ופרועה.

הדימוי שנוצר בין היתר 'באדיבות' תעשיית הסרטים והטלוויזיה האמריקנית, שימש נושא לספר שראה אור זה לא מכבר ועורר עניין רב במערב. מחברו, רוזי פול מדסן, פרופסור לתקשורת באוניברסיטת סאן-דיאגו, קליפורניה, קובע שהטלוויזיה והקולנוע יכלו להיות שופר תעמולה חיובי מהמעלה הראשונה. במקום זאת, הם מטפחים את תדמיתה השלילית של ארצות-הברית. כמחצית מהתפוקה האדירה של אולפני הוליווד נועדה לייצא, ורובה מתמקדת בסרטי אלימות ופשע. 'האלימות מוכרת', מתרצים זאת המפיקים.

הלקאה עצמית

עיון בחוק רשות השידור תשכ"ה-1965 מלמד, שהמחוקק היה ער לסכנות הגלומות בעוצמתה של הטלוויזיה ולכן קובע, שהשידור הממלכתי יפעל לקידום ערכים חינוכיים, תרבותיים ולאומיים. ייעודיו, כפי שנוסחו בחוק, הם: "לשקף את מאבק המדינה, יצירתה והישגיה, לטפח אזרחות טובה, לחזק את הקשר עם המורשת ולהעמיק ידיעתה, לשקף את חיי התרבות ולהפיץ דעת, לשקף את חיי היהודים בתפוצות, לקדם את החינוך ולשדר בשפה הערבית למען קידום השלום בהתאם למגמות היסוד של המדינה".

השידורים הם, איפוא, לאומיים. למרבה הצער, לא תמיד החוק נשמר, ובמקרים מסוימים פועלים בניגוד לו. למרבה הפליאה וההפתעה, דווקא "השעה הערבית" מקיימת אותו בהקפדה. בשידורים בעברית, יש תוכניות טובות ואף מצטיינות, אך לצידן ניתן למצוא תוכניות הנגזרות בהלקאה עצמית ובשנאה עצמית. הווי מקומי מוצג בראי עקום והדגש הוא על שלילה וקיצוניות. בקיצור, חיקוי גס ומזיק של השיטה האמריקאית.

הנהלת רשות השידור (המליאה והוועד המנהל) לא השכילה להכתיב מדיניות ממלכתית ברורה, עובדה שאת החדשות בטלוויזיה 'עושים' הכתבים, סרטים מחו"ל נרכשים באופן מקרי ושרירותי, הייצור המקומי בחיתוליו ולא הוכיח עצמו.

ניתן לצפות מהנהלה שתעלה את הטלוויזיה (ובמידה מסוימת, אף את הרדיו) לדרגת מוסד ממלכתי אמיתי, המשרת את העם והמדינה. איננו אמריקה ואין לנו, תודה לאל, טלוויזיה מסחרית.

בטלוויזיה הישראלית
לא מקפידים לקיים את
חוק רשות השידור
ככתבו וכלשונו ומנסים
לחקות את השיטה
האמריקאית המתירנית,
הוולגרית והמזיקה

עודף אלימות בטלוויזיה

סניפים וזרם העל נגד ריבוי האלימות בשידורי טלוויזיה.

למאמר של חייב יוסף תמיר, "ידיעות אחרונות", 9 בנובמבר

באם לא מוטב היה להימנע בשידורים המסעלתיים מחשיפת

חומר כזה לילד מוגבר

רדיוה נ"ב והמפרט

מכתב למערכת "ידיעות אחרונות" (20.11.1972)

מאת יוסף תמיר

(ידיעות אחרונות, 1.7.1975)

מטאטא גדול

נאשפע אט דערקרים מפי אנטון רובינשטיין
נאזיין לדברי ח"ק יוסף קסיר • נאבוא אל הערות
ישראל נאסתח אט פי בחרו נשיר: ••

קחו לכם מטאטא גדול, הוי, קחו לכם מטאטא
גדול • נעקרו בקל שכוונה ורחוב וסקסטה וספסול
• עקרו אתו בחצרות הפרטיות ובבירות הערים
• עקרו אתו בבנישנים הראשיים ובשכילי הערים
• הניסוהו על הקפסות והבקבוקים והגזרות והשני-
רים • נצל כל הקרשים והפסלות והאשפות שאחרי
בנין הארץ נשארים • קחו לכם מטאטא גדול,
מטאטא ענק, מטאטא גבור • אקוהו והניסוהו —
והנה מתגנו שחור ••

קחו לכם מטאטא גדול ולכו אל הנחלים והקברי-
שים ונאבנות העשן • ואל הערים הגדולות והענקות
ורעשן • אל הסרחנות הפלומותיות והמסענות
בדרך הראשית • אל פתוח הפרא הקאמס להרס
עלינו סדרי הראשית • קחו לכם מטאטא גדול
וצאו אחרי המשאיות והאוטובוסים לסיגיקה •
והניסוהו על הפית הקאמס לאבד לא רק את הנוס-
עים אלא גם את הנקנים על בניהם • קחו לכם
מטאטא גדול ולכו אל בתי הערשית והמספלים
והגידו בנת: • אקנים אתם מנקים להעלות את
רמת חינו אף מורידים אותנו שאולת לאס-לאס
• עם האדים והגזים וביבי השפכין, הלכלוך
והאשפות • ושאך סיגי הרעלה הגזרים על
החי והצומח אלף אלפי סיתות • אכל הבת
ונאמר כי מן היום שבו הדליק האדם לראשונה
מדורה • החלה הציביליזציה והתחלנו לשלם את
מחירה • אכל הלכלוך, האשפה והפסלות, הלא גם
אלה עוקדים עלינו לבלות הכל • אז קחו לכם
מטאטא — קחו לכם מטאטא גדול ••

עוד אנטנו זוקרים, לפני ששפת הנשים, זמנים של
סרם סערה • עוד אנו זכורים את הגגות והתצ-
רות שהתנקו מסוד ספצות התקערה • סתאם, כך
נדקה היה הלך העם בלו לרחץ לפני הקרב במו
לאיזה מין מקנה שחרה • נאסתח תמנה, האם אקנים
זאת הצפה משנה • באשר הוא מתבקש לעשות
כך בקלות לקדינחנו עשרים וחמש שנה • אחרי
הכל, מי יודע? הרי אם כל הפסלות הזאת תושל
אל המדורה • הן יש סבוי שנה עלול גם לגרם
בכלל לטהור האוירה! ••

אז קחו לכם מטאטא גדול וקחו אותו גם בידי
ילדיכם • וקראו לאחו בו גם למקריכם וידידיכם
• וקראו לאחו בו גם לראשי מועצותיכם ועיריית-
סיכם • ואחוז בו גם המנהיגים והמנהלים והמור-
רים והרבנים והולכי הבטל ושומי המה • ונקריו
על ראשית הניגות העצקאות בעל "תג המטאטא"
• — איזי זה יצור, שהרי אנטנו הסבירים את עם
ישראל בכל תג ותג • ויודעים שלא יתנה נסיון
בארץ, אלא אם כן יתנה זה לבד איונה תג ••
עשרים וחמש שנה, פליטה רבואי, עטלנו ונצרנו
ובנינו • עשרים וחמש שנה, פליטה רבואי,
אחרינו לא זכינו • עשרים וחמש שנים, קשות,
בצונות שלא ידעו לחמל • אכל אלה עשרים
וחמש שנה של מדינה? הודית בסך-הכל •
אז רבואי המקשלה, רבואי האנרחים, אם זה עולה
ביקר או בזול • אלי-נא נבוא ליום ההלדת הנה
מקלאים בקלואי יום חל • קחו לכם מטאטא
והטהרו אכל קחו לכם מטאטא גדול ••

בתחילת דרכו בכנסת 'ננזף' תמיר על-ידי סיעתו בשל
'ביזבז' הצעות לסדר-היום, שעסקו בהגנת הסביבה ■
מאז ועד לפרישתו מבית הנבחרים, הגיש מאות שאלות,
עשרות הצעות לסדר-היום וחוקים בנושאי איכות סביבה
ואיכות חיים, שהפכו לחוקי מדינה

"יוסף תמיר משאיר אחריו חלל פרלמנטרי"

אלי אלעד (הארץ 24.7.1981)

הכנסת, זירת הפעילות של תמיר בשנים 1965-1981

1959: יוסף תמיר, חבר מועצת עיריית תל-אביב יפו, עם ראש העיר, מודכי נמיר. ב-1962, כאשר נבנתה כיכר מלכי ישראל (לימים כיכר רבין), הציע תמיר לנמיר לנצל את ההזדמנות ולבנות חניון תת-קרקעי שישימש גם כמקלט ענק לשעת חירום, הצעה שלא מומשה. ביולי 1967, חודש אחרי מלחמת ששת הימים, בידיעה קצרה שהתפרסמה בעיתון "ידיעות אחרונות" (17.7.67), התברר שתמיר ראה את הנולד

יש נביא בעירו

זה היה לפני 5 שנים: נמצא בארץ נביא שראה את מלחמת ששת הימים וחזר בראש חודש תשרי מן המלחמה.

וכך כתב י. תמיר ב"נצח ביולי 1967":

לפני נסתיים ראש עיריית תל-אביב-יפו: "המבצע להגנה על תל-אביב-יפו: של נשיא מדינת ישראל, המנכ"ל בטליון ר' במסגרת סיועו, החמישי, ודורשם הכנות להתקנת מקלטי צבאי מיוחדים, וחזקת המכתב נשלח, למר ט, שר שני, יושב ראש הניא בחל אביב."

מספסלי הכנסת העשירית, המתכנסת בשבוע הבא למושב הראשון. ייעדר יוסף תמיר, האיש שייצג יותר מכל אחד אחר, בכנסת היוצאת ובאלה שקדמו לה, את נושאי הגנת איכות הסביבה. תמיר הוא, ללא ספק, האיש שלזכותו יש לזקוף את העלאת בעיות איכות הסביבה לסדר-היום של עם ישראל, לצד יוזמות בינלאומיות בנושא.

פעילותו וטיפולו בנושא החלו בראשית שנות ה-60, בעת שכמעט ולא הייתה בארץ מדעות לקיומן של בעיות איכות הסביבה. בכוח שקדנותו, עקשנותו, התמדתו והידע הרב שצבר, הוא רכש לעצמו במשך השנים מוניטין של מי שבקיא בנושא ועד לסיכונים הגלומים בו. בזכות זאת, נשמר לו תפקיד יו"ר ועדת המשנה של הכנסת לאיכות הסביבה, ללא קשר למפתח סיעתו או להשתייכות מפלגתית.

תמיר נתן דעתו לאיכות הסביבה עוד בתקופת כהונתו כחבר מועצת עיריית תל-אביב. בסוף שנות ה-50. היה זה כאשר המלונאי יקותיאל פדרמן, ביקש להקים את מלון דן לרוחב רחוב מנדלי בתל-אביב. העניין הובא להכרעת ועדת בניין ערים. חבר הוועדה תמיר היה היחיד שהתנגד למתן היתר למבנה, שיחסום את הרחוב לים.

פרשת מלון דן שיקפה את התפיסה הסביבתית של תמיר באשר לחשיבות התיכנון הפיסי. תמיר טען אז שבנייה מסוג זה תחסום את זרימת האוויר החופשי ללב העיר. בעקבות זאת אף תבע לאסור על בנייה ברצועה של 200 מטרים לפחות מחוף הים. תפישתו חדשנית זו קוממה רבים שראו בו תמהוני. לימים הוברר מי צדק.

כאשר נבנתה כיכר מלכי ישראל בתחילת שנות ה-60, הציע תמיר לראש העיר מודכי נמיר ולסגנו, יהושע רבינוביץ' לנצל את ההזדמנות הבלתי-חוזרת ולבנות חניון תת-קרקעי מתחת לכיכר, אשר ישמש גם כמיקלט ציבורי ענק לשעת חירום. שאלו אותו בחיך סלחני מתי, לדעתו, יהיו בתל-אביב רבתי מכוניות רבות כל-כך למלא את החניון. לו שעו לעצתו, היה בכך כדי להקל על בעיות החניה ולהציע פיתרון לשעת חירום.

לטפל בבעיות בני-האדם

ערב היבחרו לכנסת ב-1965 נשאל תמיר על-ידי יושב-ראש מפלגת הציונים הכלליים דאז, יוסף ספיר, מה יעשה בכנסת, והשיב כי יטפל בבעיות בני-האדם. ספיר, שעסק כל חייו בכלכלה ומשק, חיך והוסיף לשאול: "מה זה לעסוק בבני-אדם?" תשובת תמיר: "תן לי שנתיים-שלוש ותיווכח".

משנכנס לכנסת הצטרף לוועדת הפנים והעלה, כן השאר, שתי הצעות לסדר-היום, שבקושי

18.11.1972: יוסף תמיר (באמצע, מאחור) פותח את הישיבה החגיגית הראשונה של ועדת הכנסת לאיכות הסביבה ואקולוגיה

**יורד הועדה לאקולוגיה
– איש האופוזיציה י. תמיר**

הספיר עשה אהבה אהבה כחול רחוקה בסצאות הפילמוגרפיה ובחזיון הספיריטואלי. כאשר בדרך יחס מיוחד החליט להעניק את ראשות הוועדה החדשה לענייני אקולוגיה שתתחיל עתה על-ידי הכנסת לחייב יוסף תמיר, איש בחיל.

ועדה זו תפעל שנה כוונה ביוזמה מיוחדת מועצת מועצת ועדת חשבים ופיקוח המדינה. למרות שאנשי הספיר טענו תחילה כי כוונתה להם ראשית ועדה כזאת לפי המסורת המדינית המורשת, היא נמצאה כבר קיימת על תפקיד זה בדרך פירוש המסורת – חיל פתח הוועדה אישית לחייב יוסף תמיר על סמך חוק החקלאות האקולוגית, אותו חקר לנשיא פילמוגרפיה המועצה בעזרת ספיר וחתן מדתו, הם הניחו את ראשות הוועדה בידי יוסף תמיר על אף תחילת איש האופוזיציה.

תמיר 18.11.1972

אירוע בכנסת לציון יום הסביבה הבינלאומי (5.6.1975). מימין: חיים קובורסקי, מנכ"ל משרד הפנים; יוסף תמיר; שר הפנים, ד"ר יוסף בורג ושר החוץ לשעבר, אבא אבן

טקס לציון יום הסביבה הבינלאומי בקמפוס האוניברסיטאי בתל-אביב (4.6.1981). תמיר מקריא את שמות הזוכים בפרס הכנסת על מאבקם למען הסביבה. יושבים מימין: חיים קובורסקי, מנכ"ל משרד הפנים; יחזקאל הורמלך, ראש עיריית רחובות וי"ר ועדת איכות הסביבה במרכז השילטון המקומי; ד"ר אורי מרינוב, מנהל השירות לאיכות הסביבה

אושרו על-ידי סיעתו: הסכנה בהקמת תחנת הכוח רדינג ד' (1966) וסכנת זיהום מי הכינרת והרעלת מימיה (1970). הוא הואשם ב'ביזבז' הצעות לסדר-היום, האשמות שאיש לא יעלה על הדעת להעלותן כיום.

בתום שורת המאבקים על רדינג ד', החל תמיר לפעול לכינון ועדה מיוחדת לענייני אקולוגיה בכנסת, שלא לפי מפתח סיעתי. בסוף 1970

כונסה לראשונה "הוועדה העל-סיעתית של חברי הכנסת לאיכות הסביבה", שעם חבריה נמנו זבולון המר, שלמה לורנץ, אליעזר שוסטק, מרדכי סורקיס, משה ורטמן ואחרים. ב-1972 העניקה הכנסת לוועדה הכרה אד-הוק, וכוננה ועדת איכות סביבה בראשות תמיר. כעבור שנתיים הוסב שמה ל"ועדת הפנים ואיכות הסביבה".

ב-1972 יזם תמיר את ייסוד המועצה לארץ-ישראל יפה. טענתו הייתה שהחברה להגנת הטבע עסוקה בעיקר בנופים הפתוחים, ויש צורך לעסוק גם בחינוך. אורה הרצוג נבחרה לעמוד בראש המועצה. שנה לאחר מכן, שיכנע את יגאל אלון, שר החינוך וסגן ראש הממשלה, לכונן את "השירות לשמירת איכות הסביבה" במשרד ראש הממשלה, בראשות ד"ר אורי מרינוב.

בשנות כהונתו הפרלמנטרית (מהכנסת השישית עד התשיעית), הגיש תמיר מספר רב ביותר של שאלות בנושאי סביבה. במקביל, העלה עשרות הצעות לסדר-היום בנושאים כגון זיהום נחלי הארץ, מצוקת הדיור, שיקום השכונות והצפיפות בערים, בעיות המים של ישראל, זיהום האוויר, מיחזור, שמירת הקרקע החקלאית, זיהום הים ועוד. בין השאר פעל להעברת חוק שיקום מחצבות נטושות, חוק הגנת פארקים לאומיים, חוק הניקיון, חוק שיפוף בתים, חוק הריסה מנהלית של מבנים לא-חוקיים ועוד.

תמיר דחף ופעל לאישורו של החוק החינוכי לשמירת איכות הסביבה, שנועד לרכז תחת קורת-גג ממלכתית אחת את כל סמכויות הפעולה בנושא איכות הסביבה, המפוצלות כיום בין כמה וכמה משרדי ממשלה, בעיקר בין משרדי הבריאות, הפנים, החקלאות, הפיתוח והאוצר.

בטקס שנערך לאחרונה בפארק הירקון לרגל התוכנית להקמת המרכז החינוכי של המועצה לישראל יפה, הגדיר ראש עיריית תל-אביב, שלמה להט, את תמיר כמי ש"המציא את נושא איכות הסביבה בישראל". הנשיא יצחק נבון אמר עליו: "האיש שהפך בעקשנותו וביוזמתו את איכות חיינו ואיכות הסביבה לנושא לאומי".

המדינה חבה ליוסף תמיר חוב גדול, בהיותו הראשון והיחיד שידם והעלה את הנושא הסביבתי על סדר-היום הלאומי.

1915.5.3: נולד בעיר ברדיצ'ב, אוקראינה, להוריו, ד"ר נפתלי קבנצל (מראשוני אסירי ציון בברית-המועצות) ועליזה יושפה.

1924.7.26: עלה ארצה עם הוריו, המשפחה התיישבה בפתח תקווה, שם הקים האב מרפאה. שמו הלך לפניו וחולים נהרו למרפאתו מכל רחבי ארץ-ישראל. יוסף השלים את חוק לימודיו בבית-הספר העממי "פיק"א בפתח תקווה ובגימנסיה אחד העם.

1930: נתמנה למזכיר תנועת הנוער הספורטיבית האזורית המכבי הצעיר בפתח תקווה, והוא בן 15 בלבד.

1931: זכה בחמש מדליות בתחרויות אתלטיקה קלה, כנס חצי יובל למכבי ארץ-ישראל.

1932: ייסד עם בני פתח תקווה והמושבות הוותיקות, את "חוג הפעילים" ואחר-כך את התאחדות בני המושבות, שהשתלבה מאוחר יותר בהתאחדות האיכרים.

1932: זכה בשלוש מדליות (בהטלת כידון ובריצות 100 ו-400 מטר) בתחרויות המכבייה הראשונה שהתקיימה בארץ-ישראל.

1933: זכה בשתי מדליות בתחרויות המכבייה האירופית שהתקיימו בפראג. נמנה עם סגל נבחרת ישראל בכדורגל.

1935: סטודנט בבית-הספר הגבוה למשפט ולכלכלה בתל-אביב. כעבור שנתיים נאלץ להפסיק את לימודיו, בשל ניתוק הקשר בשעות הערב בין פתח-תקווה לתל-אביב, עקב מאורעות הדמים של 1936-1939.

1935: יצא בשליחות עורך הארץ, ד"ר משה גליקסון, לסיור עיתונאי בסוריה ובלבנון. פירסם סידרת מאמרים ראשונה מסוגה, רשמי ביקור בקהילות היהודיות בדמשק ובביירות.

1936: חבר מערכת הארץ, בהמשך, כתב בעיתונים ידיעות אחרונות, ידיעות-מערב, פלסטיין פוסט, קול ירושלים והבוקר.

1939: נשא לאשה את נעמי, ילידת הארץ, פקידה בעיריית פתח תקווה. הורים לדיצה (נשואה לאיש-העסקים ברוך חבס) ולנפתלי (שגריר ישראל באוסטרליה, נשוי לדפנה).

1940-1945: מנכ"ל המועצה המקומית, האזור הכפרי פתח-תקווה, גוף שהוקם על-מנת לשמור על האינטרסים של חקלאי האזור.

1945: מנכ"ל האיחוד האזרחי, התארגנות גופים אזרחיים, ציבוריים וכלכליים, שהוקמה

2

1

קורות חיים

10

11

9

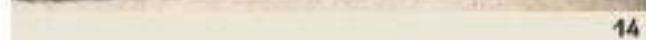
8

13

12

14

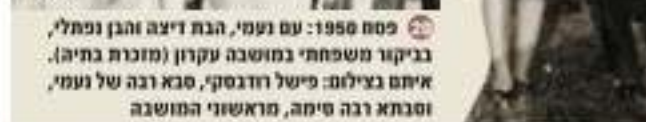
16

15

18

17

20

21

1 בחגיגת בר-המצוה שלו, עם הוריו, ד"ר נפתלי קבנצ'ל ועליזה ישפה (1928)

2 בגיל 14, במסגרת טיול בית-הספר לים המלח (1929)

3 הודף נדור ברזל (1932)

4 נדורנלן בקבוצת מכבי אבשלום פ"ת, 1933 (בעיגול)

5 זוכה בתחרות הטלת כידון באליפות מחוזית (1932)

6 תעודת השתתפות במכביה השנייה בשנת 1932

7 אלון המושבות לשנת 1936 בהטלת כידון

8 יוסף (באמצע) וחברים, סוללים את מסלול הריצה הראשון בארץ-ישראל, במגרש מכבי פ"ת (1933)

9 נוסר חמוש בתקופת המאורעות (1936)

10 כרטיס סטודנט בבית הספר הגבוה למשפט ולכלכלה בת"א (1936)

11 תעודת עיתונאי בעיתון היומי "הארץ" (1939)

12 הודעה על בחירתו לחבר הוועד הארצי של קק"ל (1938)

13 בנבחרת הקליעה של מכבי פ"ת, עומד משמאל (1939)

14 יושב מימין, עם חבריו להנהלת המועצה הכפרית פתח תקווה (1945)

15 כעיתונאי, גלוה לביקורה של הנרייטה סולד, מייסדת "הדסה", במוסד של "עליית הנוער" בפתח תקווה (1942)

16 בצוות מקבלי הפנים של הנציב הבריטי העליון, לורד גורס, בביקורו בפ"ת (1946)

17 נושא דברים בטקס חנוכת רחוב בפתח תקווה (ינואר 1946). לידי: אברהם שפירא, "זקן השומרים"

18 עם שומרים חמושים באזור הכפרי (1947)

19 עם רעייתו נעמי, בטיל שבת בפתח תקווה (1948)

20 פסח 1950: עם נעמי, הבת דיצה והבן נפתלי, בביקור משפחתי במושב עקרון (מזכרת בתיה). איתם בצילום: פישל רודבסקי, סבא רבה של נעמי, וסבתא רבה סימה, מראשוני המושבה

לצורך ייצוג בוועד הלאומי, בסיקוד ההגנה ובמגע עם השלטון הבריטי.

1959-1965: מזכ"ל הסתדרות הציונים הכלליים, מפלגת המרכז, סגנו של השופט שמעון אגרנט, יו"ר ועדת הבחירות לכנסת השנייה.

1959-1965: חבר מועצת עיריית תל אביב-יפו, יו"ר הסיעה ונציגה בהנהלת העירייה.

1961-1965: ממייסדי המפלגה הליברלית והמזכיר הכללי שלה.

1965-1973: ממקימי גח"ל (גוש חירות ליברלים). נבחר לכנסת השישית. ראש אגף ההסברה והאירגון של גח"ל.

1966: השתלמות ב-London School of Economics

1968: ייסד את המועצה לארץ-ישראל יפה

1968: יום והקים שדולת ח"כים בין-סיעתית למען איכות הסביבה, שהפכה ב-1974 לוועדה סטטוטורית ביחד עם ועדת הפנים.

1970-1976: יום הקמת ועדות איכות הסביבה ליד ההסתדרות, התאחדות התעשיינים, מרכז השילטון המקומי, ויצו, בני ברית, נעמ"ת, הדסה, מועדוני רוטרי וליגה, התאחדות עולי ארצות-הברית, קנדה ועוד.

1969-1984: ממייסדי הליכוד וחבר כנסת (השביעית, השמינית, התשיעית), חבר הנהלת הסיעה והנהלת הליכוד וראש האירגון וההסברה של גח"ל והליכוד עד 1977.

1972: נציג הכנסת לוועידת הארץ על סביבת האדם שהתקיימה בסטוקהולם (5-19 ביוני).

1972: נציג הכנסת לוועידה הבין-פרלמנטרית הראשונה לאיכות הסביבה, שהתקיימה בווינה.

1974: יום והקים את חיים וסביבה, אירגון-גג של עמותות לא-ממשלתיות למען הסביבה ואיכות החיים. כיהן כיו"ר האירגון 25 שנה.

1974-1978: יו"ר ועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת ויו"ר הוועדה לענייני ביקורת המדינה. חבר בוועדות חוק וביטחון, כספים, חינוך ותרבות וכלכלה. יום את כינון המשרד לאיכות הסביבה. יום סידרה של חוקים בנושאי חברה, חוק וסדר, מאבק בפשיעה, הגנת הסביבה והשילטון המקומי.

1975-1979: נציג הליכוד במשלחת הכנסת לארצות-הברית כאורחת הקונגרס האמריקני, ובמשלחת לגרמניה כאורחת הבונדסטאג בבון (למרות התנגדותו של מנחם בגין).

1977: ציר לקונגרס הציוני ה"ח בירושלים מטעם הליכוד.

1977-1979: נשיא אגודת ישראל-גרמניה.

1977: פרס איכות הסביבה מטעם משרד הפנים.

1978: תואר "יקיר המועצה לישראל יפה".

1983: זכה בפרס הראשון של יו"ר הכנסת למפעל חיים על פועלו בהגנה על הסביבה ואיכות החיים.

1983: יזם הקמת ועדת איכות סביבה ליד לשכת המסחר הבינלאומית. חבר מערכת ביטאון הלישכה, **מסילות סחר**.

1986: נבחר כחבר המועצה הבינלאומית למשפט סביבתי, שמרכזו בבון, גרמניה.

1989: זכה בתואר עמית כבוד של האגודה הישראלית לאקולוגיה ולמדעי איכות הסביבה.

1991: יזם והקים את **פורום המשק והכלכלה למען איכות הסביבה** וכיהן כנשיאו.

1991: יזם והקים ועדת איכות סביבה ליד אירגון הדסה ישראל.

1993: כתב את הערך "איכות הסביבה" באנציקלופדיה העברית (כרך "מדינת ישראל").

1994: זכה בפרס UNEP של האו"ם על מפעל חיים בתחום הגנת הסביבה.

1994: נמנה עם מזליקי המשואות בערב יום העצמאות תשנ"ד.

1996: זכה בתואר "יקיר תל-אביב".

2002: ההיסטוריון ד"ר יוסי גולדשטיין מסכם את 40 שנות פעילותו של תמיר, בספר **הבגידה בארץ הבחירה** (בהוצאת כתר).

2005: מציין יום-הולדת 90 באירוע רב משתתפים בסינמטק בתל-אביב.

22

21

23

24

25

26

קורות חיים

21 הרב אבא הלל פילבר (משמאל), נשיא ההסתדרות הציונית בארצות-הברית, בביקור בישראל, עם ראשי הציונים הכלליים. מימין: יוסף ספיר, יוסף בולין ויוסף תמיר (מרץ 1956)

22 כמזכ"ל הציונים הכלליים, במשרדו בדרום תל-אביב (1959)

23 פתיחת ועידת הציונים הכלליים, בנוכחות ראש הממשלה, דוד בן-גוריון. תמיר שלישי מימין (1958)

24 כנס ייסוד המפלגה הליברלית. השר פנחס רוזן נואם. תמיר (באמצע) ליד שולחן הנשיאות (1961)

25 הישיבה הראשונה של סיעת גח"ל בכנסת. בגין בראש השולחן, תמיר שלישי מימין (דצמבר 1965)

26 ישיבת מטה ההסברה של גח"ל במצודת זאב. מימין: יורם ארדור, חיים לנדאו ותמיר (אוקטובר 1969)

27 תמיר (מימין) וחבריו לוועדת החוץ והביטחון, במטה אגודת פיקוד דרום בסיני, עם האלופים מוסה גור ואריאל שרון (ינואר 1970)

28 תמיר (שני מימין) וחבריו לוועדת איכות הסביבה, מבקרים באתר התחנה המרכזית החדשה בת"א, למעקב אחר התקדמות הבנייה (1978)

29 חברי ועדת החוץ והביטחון מסיירים בלבנון ומשקיפים על צור. תמיר ראשון מימין (יולי 1977)

30 עצרת-עם של הליכוד בכיכר מלכי ישראל בת"א. תמיר בין הנואמים (מועד, מרץ 1975)

31 עם נשיא המדינה, אפרים קציר, בקבלת פנים לרגל יום הסביבה הבינלאומי (יוני 1974)

32 עם ראש הממשלה, יצחק שמיר, מי שאישר את הקמת משרד איכות הסביבה (1991)

33 כי"ר ועדת ביקורת המדינה, עם מבקר המדינה, ארנסט גבוצל (1977)

34 עם נשיא המדינה, יצחק גבון, במפגש של "חיים וסביבה" (1978)

35 מכריז על הקמת פורום המשק והכלכלה לאיכות הסביבה (1991)

36 מקריא מצע סביבתי למפלגות לקראת הבחירות לכנסת (1999)

37 מפגין נגד המשך הסלילה של נביש חוצה ישראל (1999)

28

27

31

32

34

30

29

33

36

37

35

בזירה הבינלאומית

1 ספטמבר 1962
תמיר בביקור רשמי מטעם עיריית ת"א, אצל פייר טטאנדרה, ראש עיריית פאריז. נלוו אליו לביקור אשתו נעמי והילדים נפתלי ודניאל

2 קיץ 1964
כנציג משלחת מבני ישראל לאולמפיאדת טוקיו, בטקס הנפת דגל ישראל בכפר האולימפי. בצילום: עם אשתו נעמי, בתו דניאל והמארח, איל-ההון שאול אייזנברג

3 מרץ 1969
משלחת הכנסת בביקור במתנה הריכוז דנא, כאורחת הבונדסטאג הגרמני. משמאל: ח"כ דוד הכהן (ראש המשלחת), יוסף תמיר, ח"כ רחל צברי, נעמי תמיר, ח"כ חיה מן, מנכ"ל המשלחת

4 19-5 ביוני 1972
בועידת האו"ם על סביבת האדם, סטוקהולם, שוודיה. מימין: מקס ורון, השגריר בשוודיה; יוסף תמיר; אבא אבן, שר החוץ וי"ר המשלחת; דוד הורביץ, נגיד בנק ישראל.

5 19-21 ביוני 1972
בועידה הבין-פרלמנטרית הראשונה שכונסה לדיון בבעיות הסביבה והאקולוגיה, בארמון הבסבורג, וינה. תמיר (משמאל) כיהן כיו"ר משלחת ישראל. לידי: ח"כ מרדכי טורקיס

6 נובמבר 1975
תמיר נואם בכנס הבונדס בניו-יורק. מאזינים לו (מימין): נשיא הבונדס, מיכאל ארמון והח"כים חייקה גרוסמן, ישראל ישעיהו וזרח ורהפטיג

7 נובמבר 1975

משלחת הכנסת כאורחת הקונגרס האמריקני, בפגישה בבית הלבן עם נשיא ארצות-הברית, ג'ראלד פורד. תמיר יושב מימין. הנשיא פורד מולו

8 ינואר 1975

תמיר, חבר משלחת ישראל למושב השנתי של מועצת אירופה, בשטרסבורג, צרפת, עם ג'וזפו וודובטו, נשיא מועצת אירופה

9 ינואר 1977

תמיר (נציג בח"ל) וח"כ משה שחל (נציג העבודה), כמשקיפים בדיוני מועצת אירופה, בשטרסבורג, בה העלה את בעיית הסביבה בים התיכון

10 אפריל 1977

בשליחות מיוחדת מטעם קק"ל לארצות-הברית, בצילום: באירוע חגיגי, עם דיאן פיינסטיין, ראש העיר (היהודיה) של סאן פרנסיסקו

11 אוקטובר 1978

ועידה בין-פרלמנטרית לנושא זיהום הים התיכון, שהתקיימה באתונה, תמיר (במרכז) בחליפה לבנה

12 אוגוסט 1979

תמיר (משמאל), נציג ישראל לוועידה העולמית לנושא פיתוח ואוכלוסין, שהתקיימה בסורי-לוקה

13 יוני 1979

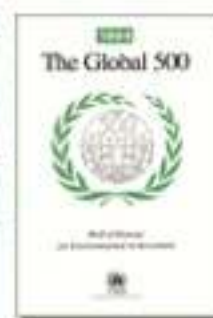
נשיא אגודת ישראל-גרמניה, נפגש במינכן עם פרנץ-יוזף שטראוס, ראש ממשלת בוואריה ושר הגנה הגרמני

14 אפריל 1980

בביקור נוסף בגרמניה, נשיא אגודת ישראל-גרמניה, נפגש בבון עם נשיא הרפובליקה הפדרלית, קארל קרסטנס

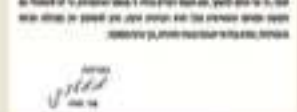
15 יוני 1994

לונדון, ההיכל ע"ש אליזבת השנייה, תמיר מקבל מאירגון FAI פרס הוקרה על מפעל חיים בתחום הסביבה. בצילומים: עם אליזבת דאודסון, סגנית מזכ"ל האו"ם, ושניים מחתני הפרס, סר דייוויד אטנבורו הבריטי ואוסאמו קוביאשי היפאני

פירסומים

ופרסומים

1 העלון הראשון של ועדת הכנסת לאיכות הסביבה ואקולוגיה (יוני 1977)

2 "חברי כנסת וראשי ערים" ערים למען איכות החיים והסביבה" (6.3.1979), עלון נוסף בהפקת הכנסת

3 הספר "חבר כנסת" (1985), סיכום פעילות פרלמנטרית, ציבורית ובינלאומית ענפה

4 הספר "מאחורי הקלעים" (1991), מכתבים אישיים של תמיר מהכנסת

5 "ענני המחר" (1996), חוברת מיוחדת במלאות 20 שנה לאירגון-הגג "חיים וסביבה"

6 "הבגידה בארץ הבחירה" (2002), תולדות מאבקו של תמיר לשיפור איכות החיים והסביבה

7 סידרה ראשונה של בולי סביבה שהופקה ביזמת תמיר, ביוני 1975, לרגל יום הסביבה הבינלאומי. ביוני 1982 יזם תמיר "מפעל בולא" נוסף: חותמת של דואר ישראל, לציון מלאות עשור לשעידת סטוקהולם

8 חוברת מיוחדת שהופקה ליובל ה-85 של תמיר (יולי 2000)

9 שר הביטחון, משה דיין, מעדכן את תמיר בנוגע לעניינים אקולוגיים בשטחים המוחזקים (25.9.1972)

10 מנכ"לית משרד איכות הסביבה, מיקי הרן, מודה לתמיר על הצעתו לשינוי שם המשרד למשרד להגנת הסביבה (1.1.2006)

11 ביועץ המשפטי לממשלה, מני מוזס, מודה לתמיר על המלצתו לפעול ביתר שאת בשחיתות השילטונית (30.6.2005)

12 אות "יקיר המועצה לארץ-ישראל יפה" (אפריל 1979)

ב-6.3.2005 נערך בסינמטק של תל אביב, מטעם "חיים וסביבה", אירגון-הגג של עמותות הסביבה בישראל, ערב חגיגי לציון יום הולדתו ה-90 של יוסף תמיר ■ אישים מכל תחומי הקשת הציבורית והפוליטית בירכו את חתן השמחה לרגל האירוע. להלן ציטוטים נבחרים מדבריהם

90 שנה בסביבה

משה קצב, נשיא המדינה, באגרת ברכה: התגברת על המיכשולים

אותך על שנים רבות של פעילות רצופה ונמרצת, הצלחת ושל הישגים, בקידום הטיפול והמודעות לנושאי איכות הסביבה בישראל בדאגתך לשלום הציבור ואיכות חיינו. ראיתי מקרוב לאורך שנים את פעילותך המסורה והאחריות. הצלחת להתגבר על האתגרים על אף המכשולים שניצבו בפניך. הנה כי כן יוזמותיך הרבות נשאו פרי, ובתוכן נציב תלונות הציבור וקבילות החיילים. המועצה לארץ-ישראל יפה, המשרד לאיכות הסביבה, אירגון חיים וסביבה ועוד."

ראובן (רובי) ריבלין, יו"ר הכנסת: חרטת את הסביבה על דגלך

"... לא רבים מחברי הכנסת זכו כמותך להשאיר את רישומם ולהותיר את חותמם בכל הכנסות שאותן שרתת ובהן הייתי שותף. אתה הוא מר איכות סביבה, הרבה לפני שמישהו העלה על דעתו שלאיכות סביבה יהיה אי-פעם שר. כולם זוכרים שהאלטרנטיבה שהגיעה לבסוף בשנת 1977 היא פרי יוזמתך. פרי מעלליך בזירה הפוליטית... אתה חרטת את הסביבה על דגלך, עמלת ופנית ויישבת על שרים ועל ממשלות... אני זוכר אחת מאמרותיך: "חונכנו להקריב את חיינו להגנת הארץ, אותה הארץ שאנו הורסים כמו ידינו". עדיין לא מאוחר לשנות כיוון למען ישראל שטוב יותר לחיות בה. אלה הם דבריך, דברי אלוהים חיים, אקטואליים היום כמו אז..."

מאיר שמגר, נשיא (בדימוס) בית-המשפט העליון: מורה דרך

"...אתה ראש וראשון בין מורי ההלכה וההתנהגות באותם תחומי איכות סביבה אשר ניסת לקדם אצלנו, והצלחת בכך. מי ייתן שתמשיך לשמש לנו מורה דרך ודוגמה, כדברי חברי השופט משה לנדוי: "לעיתים רחוקות חייבים כה רבים כל-כך הרבה לאדם אחד".

אולם הסיומטק בחל-אביב מלא מפה לפה, באירוע יום-ההולדת ה-90 של יוסף

אימרה שבנויה על-פי אמרתו של צ'רצ'יל ואשר מותאמת לך. הדברים האלו דברי אמת לאמיתם, אשר חרוטים עמוק בלבנו. אתה ראש וראשון בהעלאת הנושא של איכות הסביבה, בהצגת הקיום וחיוניות הקיום ממנו אנו מתעלמים, בהצבעה על החטאים שאנו מבצעים יום-יום, בהתעלמות, באגוצנטריות ובשכחת חובתנו להווה ולעתיד.

"הדברים שאמרת בזמן כהונתך בכנסת, מאות המאמרים שפירסמת על חשיבות שימור הסביבה ועל הבעיות האקולוגיות בארץ ובעולם, לא רק שלא נס ליחס, אלא הוכחו עתה כמציאותיים ומקובלים כל מה שצפית לטוב או לרע, התקיים. היית נביא זעם, נביא זעם שהטיף דברי אמת.

"אני חושב שאין נכון יותר מאשר לקרוא היום את מה שפירסמת ב-1997 בעיתון 'הארץ', תחת הכותרת 'סליחות'. לדעתי, הבעיה כיום איננה בקשת סליחה, אלא צריכה להגביר בנו את המודעות לתורם כל אחד את חלקו. האמת שבדברך חייבת להוביל אותנו למעשים החשוב מכל הוא היישום והביצוע, ואם נדע לתקן שגיאות ולקדם נושאים שהם בגדר תיקון עוולות שנעשו לטבע ולאדמה שלנו, ללא ספק חיינו כאן יהיו טובים יותר, ואנו נכין קרקע יפה ובריאה לדורות הבאים."

הרב ישראל לאו, לשעבר הרב הראשי: אחד מפלאי הטבע

"האמת שקשה לי להאמין. יוסף תמיר בן תשעים? פשוט דבר שלא מתקבל על הדעת. כאשר אתה רואה את האיש, כאשר אתה עוקב אחרי הליכותיו, כאשר אתה שומע את נועם דיבורו, את צלילות הדברים והמחשבה, אתה מקשר את זה עם גיל תשעים? זה אחד מפלאי הטבע. אכן, יוסף תמיר הוא מפלאי הטבע, הוא אחד מאלה ששומרים על הגנת הטבע, על הגנת איכות הסביבה, על הגנת איכות החיים שלנו. יוסף תמיר בתפקידו כיושב-ראש ועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת, כמו גם בתפקידים ציבוריים רבים אחרים, ובעיקר באישיותו ובפועלו, הוא דוגמה מהלכת של נוי, של הוד ושל הדר.

90 שנה

מה אברך, יוסף. כל הנטיעות שיצאו ממך, שיהיו כמוך. שתזכה בבריאות איתנה לאורך ימים ושנים רבות, נעימות וטובות ושפע נחת מפועלך ושפע נחת מבני ביתך, המשפחה המפוארת והרוממה שהקמת ביחד עם נעמי. כה לחי.

ח"כ יוסי שריד, שר איכות הסביבה לשעבר: מפעל חיים

"הדיאלוג ביני ובין יוסף תמיד היה הדוק וישר ופתוח, על אף שאתה בא ממקור פוליטי אחד ואני אחר. תודה לך, יוסף, על פועלך. אתה אחד הבודדים שאני מכיר, שיש להם מפעל חיים. זה לא עניין של מה בכך. החיבור הזה אצלך אינו מליצה. חותמך טבוע ומפעלך קיים. חוללת מהפך במצב הערכת הסביבה, עוד כשאף אחד לא שמע על איכות הסביבה ומה שיש בה. כיום קיימת כבר הכרה, מודעות ומעורבות אזרחית. בשני עניינים לא התקדמנו די הצורך. האחד, אנו עדיין מדברים בארץ על בעיות ביטחון ובעיות קיומיות ואין דאגה ולא משאבים לטפל בסביבה. אנו מדברים על האדמה שממנה אנו חיים ואותה אנו מרעילים מידי יום ביומו. אנו מדברים על מים שאיננו מטהרים אלא מזהמים, ובמשק זה יש אף נסיגה. אנו מדברים על האוויר שאותו אנו מזהמים - ואני חושב שכלל לא בטוח ששר איכות הסביבה 'נורא' חשוב, ואין אני יודע זאת? כי יש אומרים שהמשרד 'קטן' עליהם, שהם בעלי מידות גדולות משכמם ומעלה... כמו כן, אני כלל לא בטוח שיש נטייה בהשפעתם של בעלי המאה על הנעשה סביבנו. בכל מקום שיש התנגשות בין הכלכלה לסביבה, ברוב המקרים יד האינטרס הכלכלי היא עליונה. בעניין זה המציאות גרועה מזו שהייתה לפני עשרים שנה ועליך, יוסף, לסיים את המלאכה. קום ועשה את המוטל עליך ואנו נעשה יחד עמך..."

השופט אליעזר גולדברג, מבקר המדינה לשעבר: דבקות במטרה

"... על יוסף תמיד, מר איכות סביבה, דובר רבות, מדובר היום ועוד ידובר בעתיד. אני מבקש לנצל את האירוע ולעמוד על מפעל חייו של יוסף תמיד, מפעל המעיד כמאה עדים על נחישותו להשגת המטרה ודבקותו בה. כוונתי לכנסת שב-1974 הוסיפה למערכת החוקים את הפרק השביעי שדן בהקמת מוסד נציבות קבילות הציבור ותלונות החיילים. לכאורה, דבר מובן מאליה. מדינת ישראל כוננה את מוסד האומבודסמן, שמצוי היה ברוב המדינות הדמוקרטיות. בסך-הכל תפקידו לעמוד על המשמר כדי שהמינהל הציבורי לא יפגע באוכלוסייה ובזכויות הציבור ושלא יתנהג כמו אדון למשרתו והאזרח לא יישחק תחת גלגלי הדמוקרטיה. המוסד בישראל קם. אך לא קל היה הדבר. "את המהלך הוביל יוסף תמיד והדרך הייתה זרועה מכשולים. קמו מתנגדים גם מהשורות הגבוהות. שתיים-עשרה שנה ניהל תמיד את המערכה נגד העומדים בדרכו. הדבקות במטרה ניצחה והביאה לכך שגם למדינת ישראל יש נציב תלונות הציבור ונציב קבילות החיילים".

דב חנין, יו"ר אירגון "חיים וסביבה": מניח יסודות המאבק הסביבתי

"התנועה הסביבתית שולחת לך ברכות. אנו לא שוכחים שהייתה מניח היסוד שלה, במאבק שביסודו מייצג את החיובי בחברה. היית הראשון שהחדיר את הנושא הסביבתי לזירה הפוליטית, לפני שנים רבות. היום הסביבה היא הסיפור הגדול של המאה ה-21. בעוד

יוסי שריד ומאיר שימור באולם

יוסף תמיד עם אחת האורחות, הח"כים לשיעור נחמה קצב, אף היא פעילה עתידת הישנים בתחום איכות הסביבה

דברים בשם אומרם

רב-ניצב משה קראדי, מפכ"ל משטרת ישראל: קראתי בעיון את מאמריך "הפשע משתלם". אני מקווה כי נקדם את עניין השלטת החוק והסדר בתחומים השונים, על-מנת להבטיח משטר תקין וקיום תרבות חיים נאותה, ככתוב במאמריך (5.6.2004)

טדי קולק, ראש עיריית ירושלים: לא פעם נתתי ביטוי להערכתנו לפעולה הברוכה של ח"כ יוסף תמיר בתחום איכות החיים והסביבה, בישראל ובירושלים (1974)

יוסי שריד, שר איכות הסביבה: אני מזדע היטב לתרומתך רבת השנים לקידום הטיפול בשמירת איכות הסביבה בישראל... הצעת החוק, שהגשתי בתחילת שנות ה-80, הקדימה את זמנה, והאמור בה בוודאי עוד יוסיף וישמש אותנו במאמצינו לקידום הנושא ולשיטור המינהל הסביבתי (פברואר 1995)

אברהם פורז, שר הפנים: אין ספק שאתה חלוץ ומורה-דרך בכל הנושאים הקשורים לאיכות הסביבה. בזכותך הגענו להישגים רבים, אך אנחנו אולי רק במחצית הדרך ויש עוד הרבה לעשות. אני מקווה שתמשיך לקדם את הנושאים החשובים בתחום איכות הסביבה (מתוך איגרת אישית, 28.7.2004)

יהודית נאות, שרת איכות הסביבה: לצערי, בשל בעיות בריאות, אין ביכולתי להגיע לאירוע החשוב לציון 30 שנה לייסוד ארגון 'חיים וסביבה'. מאז שהקמת את הארגון והיית הראשון שהניף את דגל הסביבה בכנסת ישראל, עדיין נושא הסביבה נמצאים בתחתית סדר העדיפות הלאומי. יחד עם זאת, בזכותך ובזכות אנשים שכמוך שהקדישו את זמנם ומרצם לנושאי הסביבה, ניתן להצביע על התקדמות במגוון רחב של נושאים, שהראשון בהם הוא הקמת הרשות לאיכות הסביבה ואחריו המשרד לאיכות הסביבה (מתוך איגרת אישית, 30.5.2008)

פנחס ספיר, שר האוצר: קראתי את דברייך בכנסת על הנושאים האקולוגיים. הם נלקחים אצלנו בחשבון במערכת קבלת ההחלטות (מתוך מכתב, 25.9.1973)

צחי הנגבי, שר איכות הסביבה: עם כניסתי לכהונתי, נטלתי על עצמי לפעול בנחישות, מתוך הכרה עמוקה בחשיבותם העצומה של

יצחק שמיר, ראש הממשלה: הערכתי הרבה ליוסף תמיר, אבי הטיפול באיכות הסביבה בישראל (1988).

שמעון פרס, ראש הממשלה ושר החוץ: אכן, הפרלמנטרים הצעיר שלנו זקוק לניתוב. אין לנו ספרות מקצועית עשירה, ואין לנו ח"כים רבים מדי, הנכונים להתחלק עם שולחיהם במסקנות שליחותם. הצלחת לחבר מדריך לשליח ציבור המבקש לשרת את מדינתו בתחומים, שלכאורה אינם קריטיים וגורליים, ואף על פי כן הם קובעים את חיי היומיום שלנו (על הספר "חבר כנסת", 26.7.1987)

יגאל אלון, סגן ראש הממשלה ושר החינוך והתרבות: יוסף תמיר הוא אבי הרעיון הסביבתי האקולוגי (1972)

מאיר שמגר, נשיא בית-המשפט העליון: אתה ראש וראשון בין מורי ההלכה וההתנהגות באותם תחומי איכות סביבה אשר ניסית לקדם, והצלחת. אתה ראש וראשון בהעלאת הנושא של איכות הסביבה, בהצגת הקיום וחיוניות הקיום ממנו אנו מתעלמים, בהצבעה על החטאים שאנו מבצעים יום-יום, בהתעלמות והאגוצנטריות ובשכחת חובתנו להווה ולעתיד. הדברים שאמרת בזמן כהונתך בכנסת, מאז המאמרים שפירסמת על חשיבות שימור הסביבה ועל הבעיות האקולוגיות בארץ ובעולם, לא רק שלא נס ליחס, אלא הוכחו עתה כמציאותיים ומקובלים... היית נביא זעם, נביא זעם שהטיף דברי אמת... אם נדע לתקן עוולות שנעשו לטבע ולארמה שלנו, ללא ספק חיינו כאן יהיו טובים יותר, ונכין קרקע יפה ובריאה לדורות הבאים (מרץ 2005)

מני מזוז, היועץ המשפטי לממשלה: שמורה לך זכות ראשונים להצבת הנושא החשוב של הגנת הסביבה, על סדר-היום הציבורי. אני שותף לתקווה כי החוברת 'העתיד ייסוב סביב הסביבה' תתרום להעמקת המודעות לנושאי הגנת הסביבה, ומאחל לך המשך פעילות פורייה (16.8.2004)

אליקים רובינשטיין, היועץ המשפטי לממשלה: עבודתך החלוצית בתחום איכות הסביבה זכורה לי היטב, וחרוטה בתולדות הנושא בארץ. זאת מלבד יתר הישגיו הציבוריים והפרלמנטריים (מתוך איגרת אישית, פברואר 2002)

שמעון פרס

יצחק שמיר

מאיר שמגר

יגאל אלון

אליקים רובינשטיין

מני מזוז

טדי קולק

משה קראדי

אברהם פורז

יוסי שריד

יהודית נאות

פנחס ספיר

יוסי שריד ויוסף תמיר
בישיבת הנהלת
"חיים וסביבה"
(1993)

בשנת 1996
הוענק ליוסף
תמיר תואר
"יקיר העיר"
תל-אביב,
מטעם השבועון
"העיר". ח"כ
יוסי שריד,
לשעבר השר
לאיכות
הסביבה,
נתבקש לפרט
את נימוקי
הזכייה

"בזכות ראיית הנולד, בזכות נבואות הזעם, בזכות הקמפיין הפרטי"

כאשר שימשתי כשר לאיכות סביבה, למדתי להוקיר אנשים שקודם לא הייתי מסוגל להעריך את מלא תרומתם. אל מול הבורות וההפקרות צמחה קומתו של יוסף תמיר, מר סביבה, שראה לפני כולם את הנולד והזהיר מפני הפורענות.

את הכל הוא ראה מבעוד מועד. את הירקון שהולך ומעכיר את חוף הים שמתמטט ונגזל, את תרעלת האוויר שנופלת על העיר תל-אביב, לא עוד עיר לבנה (האוטובוסים משחירים את פניה ורדינג מכסה אותה בפית), את הביוב שעולה על גדותיו ואת האשפה שגודשת כל חלקה.

קשה לומר עד כמה הועילו צפירות האזהרה של יוסף תמיר, אם כי חייבים להניח שבלעדיו היה המצב חמור פי כמה. דבר אחד בטוח: אל הצפירות שלו נאסף מחנה גדל והולך, שבמרוצת השנים יכול היה לזקוף לזכותו כמה וכמה הישגים שסיכלו הרס סביבתי בלתי-הפיך. יותר מדי שנים בארץ הזאת, בעיר הזאת, שלט האינטרס הכלכלי, הנהנתני, של חיי שעה, יוסף תמיר היה מי שהבין שלאחר הגמוניה כה מוחלטת, כה ממושכת, של הפיתוח הקטלני, מוכרחים להנחיל לרעת-קהל את התפיסה של פיתוח בר-קיימא. היום כבר הכל הורסים פיתוח כזה, משלמים הרבה מס שפתיים, אך עדיין לא משלמים מס של "המזהם משלם", "המשחית משקם", כנהוג במדינות מתקנות. היום יוסף תמיר הוא נביא בעיר, הכל מודים בראשוניות שלו: הוא היה ראשון, ראש וראשון.

הנתשאים שהופקדו בידי, לקידומו של תחום איכות הסביבה. אני מבקש להודות לך על שסקחת את עיני בנושא הסביבה שלנו, נושא חשוב ובעל השפעה על חיי כולנו (מרץ 2001)

דליה איציק, שרת איכות הסביבה: בזכות אנשים כמו תמיר נצליח, בסופו של דבר, להפוך את ישראל לחברה טובה יותר המעניקה לאזרחיה איכות חיים, תרבות שילאווית ראויה, תיכנון אסטרטגי לשווח ארוך וצימצום פערים (15.5.2000)

הרב ישראל לאו, הרב הראשי לח"א-ימו (לימים, הרב הראשי לישראל): תרומתך כיו"ר ועדת הפנים ואיכות סביבה של הכנסת לנושאי הסביבה, הנה בלתי נשכחת. פעלת למען ועשית זאת בכשרון, בטוהר לב ומידות, וניקיון כפיים (1985).

משה שחל, שר האנרגיה והתשתיות: זו ההזדמנות להביע הערכה לח"כ לשעבר יוסף תמיר, אשר במרוצת השנים הרבות פעל בכנסת ומחוצה לה, תוך מטירות, לקידום נושאי הסביבה. גם היום, כיו"ר 'חיים וסביבה', הוא ממשיך לתרום בדבקות ובערנות למערכה זו (דברים לרגל יום הסביבה הבינלאומי, 13.6.1983) ■ בתקופת חברותי בכנסת ראיתי בך אדם ראוי להערכה, במסירותו, אדיבותו, ניהולו ועמידתו על דרכו ותפיסת עולמו. ארשה לעצמי להלות בפניך כי בתחילת דרכי הפדלמנטרית, השתדלתי ללמוד ממך הלכות פרלמנטריות (איגרת אישית, יולי 1990)

יגאל הורוביץ, שר האוצר: העובדה שאתה מתמיד להקדיש את זמנך ומרצך לנושא הגנת הסביבה בישראל, מחייבת אותי לעסוק בבעיה ברצינות הראויה (מתוך איגרת אישית, 7.12.1988)

ד"ר יוסף בורג, שר הפנים: פעמים רבות הודהיתי עם דברי יוסף תמיר, אחד המעוררים הערים והמעירים את בעיית איכות החיים. אני מגיח שכתור יו"ר ועדת הפנים ואיכות הסביבה, הוא ייתן לעניינים מסוג זה עדיפות שראויות להם (דברים במליאת הכנסת, 5.3.1974)

דוד קליין, נגיד בנק ישראל: כוותיק ורגיל במדינת ישראל אני מכיר, ומקיר מאוד את פועלך למען הסביבה (אוקטובר 2004)

יוסי יוסף תמיר

דליה איציק

ישראל לאו

דוד קליין

משה שחל

יוסף בורג

דברים בשם אומרם

ד"ר יצחק (ארנסט) נבנצל, מבקר המדינה: הכנסת השביעית נתנה ויזה עולה לשני מונחים הבאים מהנוכח - אקולוגיה ואומבדוסק. חלקך בכך רב והוא חרוש היטב בזיכרונותי (18.7.1973)

עזריה אלון, סופר וחוקר טבע, מייסדי החברה להגנת הטבע: עם היותי רחוק מדרכו הפוליטית של הליכוד, אני חייב לקבוע כי יוסף תמיר הוא האיש שמשך אחריו חברי כנסת מכל הסיעות והפך נושא בלתי ידוע ולא נחשב כשמירת איכות הסביבה לנושא בעל משמעו (אוקטובר 1976)

שלמה להט, ראש העיר תל-אביב-יפו: תמיר המציא את המושג איכות הסביבה (1985)

אלוף (מיל') שלמה גזית: כיהנתי כחבר כנסת בימים שהכנסת וחבריה היו ראויים להערכה וכבוד וזאת הופעת כפרלמנטר חרוץ ונבון ועצמאי שתרם תרומה חשובה להליכי החקיקה ולפרלמנטריזם הצעיר שלנו (מתוך איגרת אישית, 20.2.1995)

ד"ר ישראל פלג, מנכ"ל משרד איכות הסביבה: קפיצת המדרגה במודעות הסביבתית בקרב מקבלי ההחלטות ובציבור הרחב כאחד, מהווה נקודת משען נוחה לתמורות נוספות בשטח. מעטפת וכול שנת איכות הסביבה עם החותמת 'לסביבה באהבה', היא ביטוי קטן להוקרה גדולה על שיתוף הפעולה בינינו (1994)

חיים קוברסקי, מנכ"ל משרד הפנים: בנושאים רבים, ובמיוחד בתחום איכות החיים והסביבה, הקדים המחבר את הממסד הפוליטי, רבות מיוזמותיו הסבו לאזרחות חיי המינהל (1986)

שלמה הלל, יו"ר הכנסת: ליוסף תמיר הישגים למופת בתחום איכות הסביבה (1977)

פנחס איילון, ראש עיריית חולון ויו"ר מרכז השילטון המקומי: מאז פרישתו מהכנסת (1984) יוסף תמיר משמש לנו כיועץ בהתנדבות בכל הקשור במכלול הבעיות האקולוגיות-סביבתיות. שליחותו הציבורית מהווה חלק נכבד בעבודת השילטון המקומי ובשירות למען האוכלוסייה (1988)

רון חולדאי, ראש עיריית תל-אביב-יפו: לא רבים זוכים להערכה כפי שאתה הצלחת לרכוש, ולא בחסד, בחריצות, מחינות, הגינות,

רוני מילוא, שר המשטרה, שר איכות הסביבה: כמון, הריני סבור כי נושאי איכות הסביבה ראויים שיעמדו במקום גבוה בסולם הקדימויות של הממשלה ומדינת ישראל. כשר המשטרה אטעל לחיזוק ביטחון הפנים ולהשלטת החוק והסדר, מבלי לזנוח את 'אהבתי הראשונה', המשרד לאיכות הסביבה (יוני 1990)

זבולון המר, שר הדתות: יישר כוחך שזכית-זכינו, שרעיוןך להקמת משרד לאיכות הסביבה מתגשם ומתממש (מתוך איגרת אישית, 28.12.1988)

יעקב צור, שר החקלאות: אני שותף לדעותיך וסבור כמון, כי מדיניות הפיתוח שגויה ועלולה ליצור מפלצת אורבנית. אני מביע עמדות אלו בממשלה ובציבור, ולעיתים גם כלסי החקלאים הנתפסים לבהילות הבנייה ולשכר בצידה (יוני 1994)

אלוף (מיל') אברהם יפה, מנהל רשות שמורות הטבע: ברצוני להודות לך על יוזמתך לתיקון חוק פקודת המכרות וסעילוחך בנושא. אני מקווה שבעקבות הצעתך, ולאחר אישורה, נוכל לטפל בנושא כדי לשפר את הנוף ולמחוק את הצלקות המכוערות שהותירו אחריהן המחצבות המוסקרות (1975)

שמחה דיניץ, יו"ר המועצה היהודית: אני שותף לדעתך כי בחברה הישראלית לא השתרשה במידה מספקת התודעה בדבר הצורך באיכות חיים ותרבות מגורים, תוך דאגה לרשות הרבים. אין לי ספק שחברה המושתתת על ערכים ותרבות חיים בעלת איכות גבוהה, תהווה אבן שואבת לעולים רבים יותר (מתוך איגרת אישית, 10.1.1988)

מרים בן-פורת, מבקרת המדינה: אני מודה לך על ספרך 'חבר כנסת'. בהתחשב ב'ברקוד' שלך ובקשריך האמיצים עם ביקורת המדינה, אין לי ספק שאוכל לשאוב ממנו הנאה ותועלת (18.7.1988)

רב-אלוף (מיל') יגאל ידין: אני מכיר אותך לרגל היוזמה לכונן מועצה לטיפוח ארץ-ישראל היפה, שתגן על ערכיה המקוריים של ארצנו. לצערי, כחבר רשות הגנים הלאומיים, לא אוכל לקבל את תפקיד יו"ר המועצה החדשה כפי שביקשת (3.1.1967)

זבולון המר

רוני מילוא

שמחה דיניץ

יעקב צור

מרים בן-פורת

יגאל ידין

עזריה אלון

יצחק נבנצל

חיים קוברסקי

שלמה להט

ארץ-ישראל היפה של יוסף תמיר

מאת פרופ' שבת וייס *

יוסף תמיר צבר הישגים רבים במערכה לשיפור איכות החיים, הסביבה והחברה בישראל. הוא שירת בארבע כנסות (מהשישית ועד התשיעית) ובשנת 1983 אף זכה בפרס יושב-ראש הכנסת לאיכות חיים.

תמיר 'משוגע לדבר אחד' - לאקולוגיה. בכך הוא מססל את חשיבותה של דבקות במטרה. במסירות, בשקידה ובמרץ ארג את הארג הפרלמנטרי של מלאכת שיפור סביבתנו. באישיותו סימל את הטוהר, ובכך התמזגו בו הקנקן ומה שבתוכו.

ספרו **חבר כנסת** הנו אסופה דוקומנטרית חשובה של פעלתנותו הרבה בתחום האקולוגי. אך פעלתנותו השתרעה על פני תחומים נוספים ולא בלתי-חשובים, כמו גיבוש מוסדות נציב תלונות הציבור ונציב קבילות החיילים ומפקרי העירייה. הוא היה פעיל במערכה הפוליטית לשינוי שיטת הבחירות לרשויות המקומיות, שיקום השכונות, הגנה על גנים לאומיים, שמורות טבע ועוד.

יוסף תמיר לא טמן ידו בצלחת האקולוגית בלבד. הוא ייצג בכבוד ובדבקות ובראש זקוף את הרעיונות הליברליים המובהקים. הוא התריע בשער כנגד 'תסמונת הכפירה' של **גוש אמונים**, יצא חוצץ נגד תופעות הניזון במפלגתו שלו, וגם פעל בתחומי חינוך וחברה. פעלתנות פרלמנטרית-ציבורית-פוליטית מבורכת זו, מתוארת בספרו בפרטי פרטים.

בין מאה ועשרים נבחרים הציבור תמצאו את כל גוני הקשת הפוליטית, החברתית והאנושית. אך מעטים מהם מתמסרים בדבקות כזאת לעניין אחד. עניין חשוב. הארץ הזאת חייבת תודה ל'משוגעים' לדבר אחד, אלה שהעדיפו הישג חשוב אחד על פני הרב-תכליתיות. יוסף תמיר הוא אחד מהם. במובן מסוים, תמיר הוא 'הירוק' הישראלי המובהק. הוא ידע ש'כינרת יש רק אחת' ועל כן יש להצילה מגורל שמורת החולה; כי 'ארץ-ישראל יפה' אינה פחות חשובה מ'ארץ-ישראל השלמה' וכי 'שילטון החוק אינו מעמסה אלא מנוף' וכי 'מטרופולין לא חייב להידרדר למגלופוליס אימתני'.

הספר **חבר כנסת** מעניין ומחכים, וטוב אם יעיינו בו כל החרדים לשימור ארצנו וגם תלמידי הפוליטיקה הישראלית.

* שבת וייס (בצילום). ח"כ מטעם העבודה, כיהן כיו"ר הכנסת ולימים כשגריר ישראל בפולין. המאמר פורסם ב'דיעות אחרונות' ב-6.2.1986.

יתר ובעיקר נחישות ואיכפתיות. מפעל חייו המפואר, אישיותו הנדירה ותרומוהו הגדולה לתורה, מוסיפים לשמש לנו דוגמה ומופת. (990 ספטמבר 2004)

פרופ' לב פישלון, אוניברסיטת תל-אביב: עבודי, כמו עבור רבים מעמיתי באקדמיה העוסקים באיכות חיינו ומצב סביבתנו, משמש יוסף תמיר דוגמה יחידה במינה. לנו, חברי ההנהלות והמייסדים את החברה להגנת הטבע ורשות שמורות הטבע, הייתה פעילות ח"כ תמיר בכנסת ומחוצה לה חשובה ביותר... כשיכתבו בבוא הזמן את דברי ימינו, יובלט חלקו של יוסף תמיר בעיצוב ישראל שמכינתה מותקפת ללא הרף (1988).

אבי סזנר, מנהל לשכת ראש הממשלה, שגריר ישראל בצרפת, יו"ר קרן היסוד: כמשקיף על החיים הפוליטיים בישראל, מצאתי בספרך "חבר כנסת" עניין רב ולמדתי ממנו הרבה. מומלץ לקריאה גם לזותיקי מערכות השילטון בישראל (מתוך איגרת אישית, 5.1.1989).

ח"כ לובה אליאב (העבודה): אני מעריך ומקיר מאוד את סופו של למען איכות החיים והסביבה ואת מרצך ועקשנותך להתמיד בקידום הנושא החיוני הזה. אעזור לך ולחברך ככל שאוכל בעבודתי בכנסת (מתוך איגרת אישית, 23.11.1988).

ח"כ חמאד אבו-רביע: פיתגם ערבי אומר: "לשבת אדם בפניו - זו מידה של גבאי". אך לא פגשתי הרבה אנשים שיחסם הנאה אלי כבדואי היה כמו זה של יו"ר ועדת הפנים ואיכות הסביבה, יוסף תמיר. למרות שהוא מהאופוזיציה, ידע לקדם את החוקים במלואם בלא הבחנה בין קואליציה לאופוזיציה (1975).

ח"כ יצחק בן-אהרן (מפ"ם): אני מצטרף לליגיונות החייבים הוקרה ליוסף תמיר על פועלו ועל אישיותו האמיצה, הייתי עד לפעילותו החברתית בכנסת והערכתני את ישרו ונאמנותו לדרכיו (7.1.2000).

ח"כ ראובן ברקת, יו"ר הכנסת השביעית: עלי לציין בסיפוק שהכנסת הקימה שני מוסדות פרי יוזמת יוסף תמיר, שאני מברך על קיומם: האומבוסמן (נציב תלונות הציבור) ונציב קבילות החיילים, והקמת ועדה משותפת לאקולוגיה (מליאת הכנסת, 31.1.1972).

שלמה הלל

פנחס איילון

רון חולדאי

אבי פינז

לובה אליאב

דברים בשם אומרם

תחדלו/ המשך עוד שנים רבות לקצור יבול, של עשייה סביבתית שאינה יודעת גבול (מתוך איגרת אישית ליוסף תמיר בהגיעו לגבורות, מרץ 1995)

צבי טרלו, מנכ"ל משרד המשפטים: אפילו כשביל מי שחושב את עצמו כמצוי אצל בעיות הפנים של מדינת ישראל, יש מן המפתיע בהיקף הרחב של הכעיות שהיו בטיפול הוועדה ברשות, במשך אחד של הכנסת (אוגוסט 1974)

יוסי פלדמן, מנכ"ל המועצה לשימור אתרים: תרומתו לאיכות הסביבה ושמירת הטבע בישראל הנה ייחודית, בהיותו ראש וראשון מבין מקימי התנועה לשימור הטבע והסביבה בישראל (מתוך איגרת אישית, 9.3.2005)

פרופ' גבי ויימן, החוג לתקשורת, אוניברסיטת חיפה: אמליין לתלמידי בקורס לתקשורת המונים לעין בפרק "שיכון הטלוויזיה" מתוך ספרך "חבר כנסת", כאשר נעסוק בהיסטוריה הקצרה והכאוה של הטלוויזיה הישראלית (מתוך איגרת אישית, 6.12.1987)

פרופ' אבנר דה-שליט, מדעי המדינה, האוניברסיטה העברית: תמיד הערכתי מאוד את פועלך בענייני הסביבה בארצנו. למעשה, היית חלקן בנושא. אשמח לשתף פעולה ולטפל חלק במימוש הרעיון של העמותה הארצית, שאותה אתה מבקש להקים (27.3.1995)

איתן גדליזון, מנכ"ל החברה להגנת הטבע: תענוג לעין הקוראת ולאוזן השומעת דבריך במאבק נגד כביש חוצה ישראל (ינואר 1996)

עו"ד אלון טל, ממקימי עמותת "אדם טבע ודין" ויו"ר "חיים וסביבה": יוסף תמיר הוא המחוקק הייחודי ביותר לסביבה. הוא הקדים בארבעים שנה את אלו שהעזו להרהר על פוליטיקה בירוק (2002)

א.ב. יהושע, סופר: עכשיו מתברר כמה חיוכית, חיונית ונבואית הייתה עבודתך למען הסביבה. כולנו אחראים לנושא הזה וכולנו משלמים את המחיר (פברואר 2000)

דן מרגלית, עיתונאי: יוסף תמיר - ייחודו כמטיף פוליטי של מדיניות סביבתית-מוסרית נאורה (מתוך מאמר ב"הארץ", 10.3.1984) ■ הספר "חבר כנסת" חושף שורה מרתקת של מגעים ויחסים בצמרת השלטון, מדיניות פנים, דת ומדינה, אקולוגיה ואיכות חיינו (מתוך "ערב חדש", הטלוויזיה החינוכית, 1986)

ח"כ אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל): ברצוני להביע את הוקרתי לח"כ יוסף תמיר, שביוזמתו קם בכנסת הוועד העל-סיעתי לאקולוגיה, הודות לו החל הטיפול, ללא לאות, בבעיות האקולוגיות בארץ (במליאת הכנסת, 7.2.1972)

ח"כ מיכאל איתן (הליכוד): במשך שנים רבות אני עוקב בהערכה רבה אחר מאבקך לקידום איכות החיים והסביבה בישראל... אני משבח אותך על פעילותך הפורייה בתחום חשוב זה, לתועלת כולנו (מאי 1994)

ד"ר יהודה לנקרי, מרכז השילטון המקומי (לימים, שגריר ישראל באו"ם): "חבר כנסת", ספרו של ח"כ לשעבר יוסף תמיר, מכיל חומר מעיל ואף מרתק במישור המוניציפלי, בתחומי השילטון המקומי, איכות החיים והסביבה, הכנסת והמפלגות, הנני להמליץ בחום על רכישת מספר עותקים מספר מצוין זה (27.7.1987)

זאב ביילסקי, ראש עיריית רעננה (לימים יו"ר הסוכנות היהודית): אין בתולדות ישראל מי שמוזהה יותר ממך עם המאבק למען איכות הסביבה, נושא שהפכת למפעל חיים ובכוח אישיותך וקסמך, גייסת אליו רבים מכל שדרות העם והציבור (מתוך מכתב אישי, 12.8.2004)

ניסים זילי, ח"כ, מזכ"ל תנועת המושבים (לימים, שגריר ישראל בפרו): אין לי אלא להצטרף לקביעה שלך שהייתה הזנחה כמעט פושעת של משק המים. לי אין שום ספק שבמדיניות נכונה הרואה לטובת האזרח, גם בשימוש וגם בפיתוח ניתן היה למנוע את המצב שהגענו אליו. אני מאמין שעדיין לא מאוחר, למרות שעדיין איני מרגיש בשינוי בגישה המערכתית" (מתוך מכתב, 7.4.1994)

צבי אורטנברג, יו"ר מינהלת הכנרת: אתה לימדת את כולנו כיצד שומרים על המדינה, לביל תהפוך חלילה לסתם מדמנה, אתה שתזלזל בארץ את פרחי האיכות, ובזכותך הסביבה איננה ערך נחות, אתה העזת להניף דגל, על נושא שרבים שמים לו רגל, אתה הצלחת לפצח אגוז, ולהוכיח לכולנו שיש חלום שלא נגוז, בין הנטייה הטבעית להיות אדיש ורפה, לבין החלום לבנות עולם יותר יפה, בין היצר הרע שמוכן להשחית ללא פחד, לבין היצר הטוב שרוצה סביבה משופחת וליצור מאוסף אזרחים נטולי אחריות, עם מלוכד החותר לאיכות, וכאשר האוצר הלשוני מתחיל להיות דל, נאמר לך רק שתי מילים פשוטות: אל

מיכאל איתן

אברהם ורדיגר

יהודה לנקרי

זאב ביילסקי

ניסים זילי

צבי טרלו

דן מרגלית

אלון טל

א.ב. יהושע

איתן גדליזון

השופט בדימוס שלמה יפרת, באיגרת אישית ליוסף תמיר (יולי 1988):

"בעיות שנדחקו לפינה ואיש לא שם לב אליהן, הפכו בזכות פועלן לבעיות לאומיות ממדרגה ראשונה"

"קראתי בעיון רב את ספרך החשוב **חבר כנסת**. בהתמדה וללא לאות הצלחת לעורר ישנים ולהקיץ נרדמים בכנסת ובציבור הרחב. בעיות שנדחקו לפינה ואיש לא שם לב אליהן, הפכו בזכות פעליך הברורים לבעיות לאומיות ממדרגה ראשונה. שרית עם הממסד ותוכל (כמו שנאמר על יעקב, בראשית ל"ב, כ"ט). החדרת את התודעה האקולוגית עמוק בליבות אנשים רבים, שקודם לכן היו אטומים וחתומים, בבחינת "פה להם ולא ידברו, עיניים להם ולא יראו, אוזניים להם ולא ישמעו" (תהילים קט"ו, ה')."

קראתי בעניין רב את הפרק על הבנייה הבלתי-חוקית, שפשתה בארצנו והייתה לנגע בחברתנו. כשופט בישראל, נלחמתי נמרצות נגד תופעה זו. אליבא דאמת, גם בתי-המשפט במדינה לא היו ערים דיים לבעיה; הם הסתפקו בקנס קטן גם כאשר הקנס המרבי הקבוע בחוק היה מגוחך. הקבלנים גרפו הון ולעגו לחוק.

התחלתי לפני שנים רבות לגזור מאסר על תנאי, בנוסף לקנס. בעירעור, אישר בית-המשפט המחוזי עונש זה. במקרים חמורים אף הטלתי מאסר בפועל על העבריינים. ברם, נתקלתי בחומה בצורה של בית-המשפט המחוזי, אשר בעירעור המיר את המאסר בפועל למאסר על תנאי. אך אני המשכתי בדרכי באופן עקבי, כדי להתריע על חומרת המצב בפני הממונים על השלטת החוק והסדר.

והנה בא לידי בומנו משפטם של האחים אריאל וג'מיל אצלן. הם הוסיפו קומות בבניין גדול למעלה מהמותר. למרבה הפלא, הם עשו זאת על-פי היתר שניתן להם על-ידי הוועדה המקומית לתיכנון ובנייה, רחובות. קבעתי כי ההיתר בלתי-חוקי והרשעתי אותם בבנייה ללא היתר. על ג'מיל אצלן הטלתי עונש חמור במיוחד - קנס ותשעה חודשי מאסר בפועל. זאת, עקב העובדה שהוא היה אותה עת חבר מועצת העירייה והשתתף בישיבת הוועדה לתיכנון ובנייה, אשר נתנה את ההיתר הלא-חוקי. בית-המשפט המחוזי, בעירעור, אישר את גזר-דיני. כך עשה גם בית-המשפט העליון.

זהו פסק-דין מנחה, הנלמד בפקולטות למשפטים בארצנו. מאז, אזרו בתי-המשפט אומץ והחלו אף הם לגזור פה ושם מאסר בפועל על בנייה בלתי-חוקית.

בזמנו, כתבתי מאמר בביטאון לשכת עורכי-הדין, **הפרקליט**, שכותרתו "קלות העונשים בחוק התיכנון והבנייה". היועץ המשפטי לממשלה דאז, מאיר שמגר (כיום נשיא בית-המשפט העליון) ביקש וקיבל את רשותי לפרסם את המאמר בחוברת מיוחדת, אותה הפיץ בין כל חברי הכנסת והרשויות המקומיות.

למרבה הדאבה, עשרות אלפי צווי הריסה שהוצאו על-ידי בתי-המשפט ברחבי המדינה, אינם מבוצעים כלל, ואין מושיע. הדבר מוטל על הרשות המבצעת, המפקינה אוזלת יד. ביולי 1987 פרשתי מכס המשפט ויצאתי לגימלאות. כיום אני מכהן כשופט בית המשפט לעניינים מקומיים ברחובות ובראשון לציון. בקרוב אני עומד לשמוע הכרעת דין, בה אני מותח ביקורת חריפה על התנהגותה של הוועדה המחוזית לתיכנון ובנייה, מחוז המרכז. בזמנו ניתן צו הריסה על-ידי בית משפט שהוטל עליה לבצעו, אך הדבר לא נעשה במשך מלמעלה מחמש שנים. אשלח את הכרעת הדין לטיפולו של היועץ המשפטי לממשלה.

לאחר שימוע הכרעת הדין אשלח לך עותק הימנה. הכברתי במילים, אך עשיתי כן ביודעי כי אתה לוחם אמין ומצליח בנושא. אני חוזר ומברך מעומק הלב, המשך בדרכך הפורייה. חזק ואמץ ואל תחת."

לוחם וג'נטלמן

"בספרו עב-הכרס **חבר כנסת**, מנסה יוסף תמיר לתעד ולהאיר כמה מן המאבקים הכמעט פרטיים שלו. תמיר היה ח"כ חריג בשני מובנים. ראשית, הוא היה משוגע לדבר אחד: טיפוח איכות החיים האקולוגית. לא היה, כמדמה, אף אחד שלחם מלחמה זו במגזר הפוליטי-פרלמנטרי בעקביות כזאת כמו תמיר. שנית, 'השיגעון' שלו היה שיגעון נקי. "מאבקים למען עניין חיובי יכולים בנקל להיות מחוספסים, מלוכלכים ודורסניים. תמיר ניהל את מאבקיו בג'נטלמניות ובסיגנון מאופק ותרבותי. תמיר באמת היה זן מיוחד של חבר כנסת. כשם שלא היה איש שררה, כך גם סירב להיות 'גרוסי'. הוא ראה את המנהיגים, כולל מנהיגי תנועתו, מבעד לפריזמה בעלת הקריטריונים המוגדרים שלו."

שלמה גימסר, "דבר" (13.2.1986)

ללא שדולה בכנסת

"בבית הנבחרים הישראלי, פעלה במשך שנים קבוצה בראשותו של יוסף תמיר, שלחמה להגנת איכות הסביבה ולקידום מגוון נושאים הקשורים בהשגת יעד זה. שכמעט שירד מהבמה הסמלכתית-ציבורית. הנושא, שבכל העולם המערבי (ועתה גם במזרח אירופה) תופס מקום מרכזי יותר ויותר, כמעט ואינו קיים בכנסת. בשעתו, הקים תמיר ועדת אד-הוק לאיכות הסביבה. הייתה זו ועדה של מתעניינים, שבתוקף אישיותו ופעלתנותו רכשה בהדרגה מעמד. עד שהפכה לוועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת.

בשנות כהונתו כחבר כנסת, תיפקדה ועדה זו כוועדת מישנה ליד ועדת הפנים ולמעשה, נהנתה ממעמד בזכות עצמה. כל עוד כיהן תמיר בכנסת, פעלה הוועדה ביעילות, סירה והתריעה הוציאה מסקנות ותיפקדה הרבה מעבר למימדיה הטבעיים."

"הארץ", מאמר מערכת (16.10.1990)

לתת 'שיניים' למבקר המדינה

מיכה ליפשיץ

בדיון שהתקיים במרכז במפלגה הליברלית, ביולי 1976, העלה יוסף תמיר את הכורח לצייד את מבקר המדינה בסמכויות ענישה. לאחר דיון בנושא נוסחו הסיכומים דלהלן:

1. מן הדין שמינהל תקין יושתת על עיקרון של שכר ועונש.
2. פגמים וליקויים מינהליים יסווגו כעבירות ברות-עונשין.
3. יושם דגש על האחריות האישית בכל הנוגע לעבירות וליקויים בניהול.
4. הקידום האוטומטי במנגנוני המדינה יבוטל.
5. על ראש הממשלה ושריה לשמש מופת בקיום חוק מבקר המדינה.
6. המינהל הציבורי חייב לשמש מופת בנורמות היחסים עם הציבור.

במסיבת עיתונאים שקיימו בתל-אביב, בחודש מאי 1977, הודיעו נציגי הליכוד, חברי הכנסת יוסף תמיר, זלמן שובל ויוסף רוט, שהליכוד תובע "למנוע הפיכת דו"ח מבקר המדינה למסמך חסר ערך החוזר על עצמו".

תמיר הבהיר לעיתונאים שעבודת מבקר המדינה ונציגי תלונות הציבור זקוקה ל"שיניים". שכן, ביקורת ללא ענישה תחטיא את מטרתה. חלפו עשרים ושמונה שנים. ביולי 2005 התמנה השופט בדימוס מיכה לינדנשטראוס, לשעבר נשיא בית-המשפט המחוזי בחיפה, לתפקיד מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור. זמן קצר לאחר שנכנס לתפקידו, פנה לכנסת בקריאה לחוקק חוק שיאפשר הטלת עונשים על מבוקרים שסרחו, ובכך להפוך את מוסד ביקורת המדינה לגוף יעיל ומרתיע.

לינדנשטראוס הביא איתו לתפקיד סיגנון חדש, הן מבחינת היעדים והן מבחינת קצב הטיפול בהם. המשימה הראשונה במעלה שהציב לעצמו - מאבק חסר פשרות בשחיתות השילטונית. בנובמבר 2005 הודיע לינדנשטראוס על כוונתו לחשוף את שמות כל המעורבים בשבעה מקרים חמורים של שחיתות ברשויות ובחברות ממשלתיות. "המאבק בשחיתות הציבורית הוא הנושא הראשון במעלה הניצב בסנינו כיום. אי-אפשר לקיים חברה דמוקרטית כאשר יש לנו עשבים שוטים של שחיתות ציבורית", אמר.

בין המקרים החמורים: אי-סדרים במינוי עובדים ברשות שדות התעופה; הטבות שכר מפליגות בבנק ישראל; הליך ההפרטה של "עשות אשקלון", המפעל הביטחוני של תע"ש; החשד כי שרת החינוך, לימור לבנת, ניצלה את מעמדה וסמכותה כדי לקדם את חברת ההנצחה של בעלה; העסקה פסולה של בני משפחה במשרות מפתח ברכבת ישראל; פעילותו של אלי לנדאו כיו"ר חברת החשמל ומינויים פסולים במגן-דוד אדום. כאשר לקצב העבודה, הבדיקה והסקת המסקנות, הדגיש לינדנשטראוס כי הוא "רואה ערך עליון לביקורת בזמן אמת, כפי שבוצעה בנושא ההינתקות, ולא במונחים היסטוריים. רק ביקורת מיידית יכולה להיות יעילה ולשנות דברים.

"ביקורת המדינה חייבת להיות חדה וללא משוא פנים, עם יכולת להסקת מסקנות אישיות והטלת אחריות אישית. אין כל מניעה חוקית לפירסום שמות בדו"ח מבקר המדינה, זהו המצב גם באנגליה, בלי פירסום שמות המבוקרים, אין יעילות לדו"חות מבקר המדינה".

גורם מרתיע נוסף במאבק בשחיתות הוא רף הענישה. בעניין זה ציין לינדנשטראוס, כי "לא ייתכן שרף הענישה יישאר כפי שהוא היום. רף הענישה כיום הוא נמוך בעבירות חמורות הנוגעות לשחיתות ציבורית. אני יכול להתריע על השחיתות, אבל המשמעות האמיתית צריכה להיות בענישה חמורה".

